

نیمه سالنامه

شماره ۳۲/۳۱

فصلنامه سامان بخشی کتابهای آموزشی

دفتر انتشارات کمک آموزشی
www.roshdmag.ir

مدیر مسئول: محمد ناصری
سر دبیر: خسرو داودی
اعضای هیئت تحریریه: جمال الدین اکرمی، خسرو داودی، محمود سالک، محمود معافی، داود نجفزاده، علاء نوری
مدیر داخلی: محمد حسین معتمدرداد
ویراستار: بهروز راستانی
عکاس: رضا بهرامی
طراح گرافیک: عبدالحمید سیامک نژاد
سال انتشار: پاییز ۱۳۸۹
شمارگان: ۳۵۰۰ نسخه

نشانی: تهران، پل کریمخان زند، خیابان ایرانشهر شمالی
پلاک ۲۶۶، دفتر انتشارات کمک آموزشی
صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۳۳۳۱
تلفن: ۰۲۱-۸۸۳۰۶۰۷۱ دورنما: ۰۱۴۷۸-۸۸۳۰
www.roshdmag.ir
پست الکترونیکی: roshdmag.ir

فراخوان ارسال آثار

- فصلنامه‌ی آموزشی تحلیلی پژوهشی «جوانه»، از کیهی صاحب‌نظران، نویسندگان، مترجمان و پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی و اندیشمندان علاقه‌مند به مباحث تولید کتاب‌های آموزشی دعوت می‌کند، نوشته‌های خود را در زمینه‌های موضوعی زیر، برای دبیرخانه‌ی سامان بخشی کتاب‌های آموزشی ارسال دارند:
۱. مطالعات تطبیقی (تجربیات سایر کشورها در تولید کتاب‌های آموزشی)
 ۲. کاربرد انواع فناوری اطلاعات و ارتباطات در تولید کتاب‌های آموزشی
 ۳. تبیین ویژگی‌ها، استانداردها و اصول زیباشناسی کتاب‌های آموزشی
 ۴. معرفی توصیفی کتاب‌های آموزشی مناسب و برتر
 ۵. معرفی نشریات، منابع علمی و بانک اطلاعات کتاب‌های آموزشی داخل و خارج از کشور
 ۶. آسیب‌شناسی تولید کتاب‌های آموزشی مناسب
 ۷. نیازسنجی آموزشی و مخاطب‌شناسی
 ۸. ارائه یافته‌های علمی و ایده‌های نو و تجربه در زمینه‌ی فرایند تولید کتاب‌های آموزشی مناسب
 ۹. معرفی طرح سامان بخشی کتاب‌های آموزشی و مؤسسه‌های انتشاراتی موفق
 ۱۰. تبیین روش‌های نوین خودیادگیری و خودارزش‌یابی
 ۱۱. مدیریت و مشارکت در تولید کتاب‌های آموزشی
 ۱۲. تبیین راهبردهای برنامه‌ریزی، تولید و ارزش‌یابی کتاب‌های آموزشی
 ۱۳. دورنما و چشم‌اندازهای آینده‌ی تولید کتاب‌های آموزشی
 ۱۴. تبیین اصول، رویکردها، اهداف نوین حاکم بر تولید کتاب‌های آموزشی مناسب
 ۱۵. مباحث تحلیلی و کاربردی مربوط به کتاب، کتابخانه‌های آموزشی و کتاب‌خوانی دانش‌آموزان
 ۱۶. ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی

راهنمای تهیهی آثار

نشریهی آموزشی، تحلیلی و پژوهشی «**رشد جوانه**» با هدف اطلاع‌رسانی، اشاعه‌ی یافته‌های علمی و ایده‌های نو و تبادل نظر و تجربه بین صاحب‌نظران در زمینه‌ی مباحث مربوط به فرایند تولید کتاب‌های آموزشی مناسب منتشر می‌شود تا از این طریق، پدیدآورندگان در راستای تحقق هدف‌های آموزش و پرورش، به صورت مستمر و پویا بر غنای دانش تجربه‌ی حرفه‌ای خود بیفزایند و با به کارگیری بهینه‌ی ظرفیت‌های موجود، کیفیت تولید کتاب‌های آموزشی را ارتقاء بخشند.

راهنمای تهیهی آثار

از استادان، صاحب‌نظران و اندیشمندان محترم عرصه‌ی کتاب‌های آموزشی که به منظور همراهی با این فصل‌نامه، نوشته‌های خود را برای انتشار در «**رشد جوانه**» ارسال می‌دارند، تقاضا می‌شود، در حد امکان نکات زیر را رعایت فرمایند:

- حجم مطالب از ۸ صفحه‌ی تایپ شده و ۱۳ صفحه‌ی دست‌نوشته تجاوز نکند.
- نوشته حاوی مقدمه‌ای کوتاه، سابقه‌ی موضوع، نتیجه و جمع‌بندی موضوع باشد.
- نسخه‌ی اصلی نوشته ارسال شود.
- نوشته‌ی ترجمه شده باید با متن اصلی هم‌خوانی داشته باشد و متن اصلی همراه آن ارسال شود. چنان‌چه نوشته را خلاصه می‌کنید، این موضوع را قید بفرمایید.
- نوشته در مجله یا نشریه‌ی دیگری به چاپ نرسیده باشد.
- محل قرار دادن جدول‌ها، نمودارها، شکل‌ها و عکس‌ها، در متن مشخص شود.
- «**رشد جوانه**» در رد، قبول، ویرایش و تلخیص آثار رسیده آزاد است و از بازگرداندن آن‌ها نیز معذور است.
- آرای مندرج در «**رشد جوانه**» ضرورتاً مبین رأی و نظر «دبیرخانه‌ی سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی» نیست. بنابراین، مسئولیت پاسخ‌گویی به پرسش‌های خوانندگان با خود نویسنده یا مترجم است.
- اطلاعات منابع مورد استفاده برای تدوین اثر، به ترتیب زیر تنظیم شود:
- نام نویسنده، نام اثر، نام مترجم، (اگر ترجمه باشد). نام مجله یا نشریه، شماره‌ی مجله، سال نشر، شماره‌ی صفحه.
- نوشته را به ضمیمه‌ی نام و نام خانوادگی نگارنده یا مترجم، درجه‌ی علمی یا سمت، نشانی محل کار یا سکونت و شماره‌ی تلفن، به نشانی زیر ارسال فرمایید:

تهران، پل کریمخان زند، خیابان ایرانشهر شمالی

پلاک ۲۶۶، دفتر انتشارات کمک‌آموزشی، فصل‌نامه‌ی «**رشد جوانه**»

فهرست

- یادداشت سردبیر
و جشنواره‌های دیگر ۴
- صدور مجوز کتاب از وظایف آموزش و پرورش نیست
گفت و گو با دکتر محمدیان معاون وزیر و رییس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی / مرتضی نصیری ۶
- در آینده کتابهای آموزشی با مهر استاندارد آموزش و پرورش منتشر می‌شوند
در گفت‌وگوی دبیر شورای عالی آموزش و پرورش عنوان شد / مرتضی نصیری ۱۴
- جشنوارهٔ رشد ذهنیت جامعه را نسبت به کتابهای کمک آموزشی گسترش می‌دهد
ناصری در گفت‌وگو با جوانه ۲۴
- جامعه‌پذیری کتاب‌خوانی و مرجعیت معلم
ارزش‌یابی طرح سامان‌بخشی کتابهای آموزشی - دوره ابتدایی / دکتر محمود شهبایی ۳۴
- اصول راهنمای تهیهٔ بستهٔ آموزشی
به همراه جدول اجزای بستهٔ آموزشی / تهیه شده در دبیرخانه شورای هماهنگی علمی، مهر ماه ۱۳۸۵ ۴۸
- ویژگیهای کتابهای آموزشی فنی و حرفه‌ای و کار دانش
مهندس داوود نجف‌زاده ۵۶
- طرح بازنگری در سندهای راهنمای تولید کتابهای آموزشی و مقایسه‌ای بین سندهای جدید و قدیم
دکتر محمود معافی ۶۰
- کودکان پیش‌دبستانی و گونه‌های کتاب آموزشی (بخش ۲)
جمال‌الدین اکرمی ۶۶
- تبدیل دانش‌آموزان به ماشین حافظه‌دار
استفاده از کتابهای غیراستاندارد / سمانه آزاد ۷۸
- تازه‌ترین فهرست کتابهای مناسب، در کتاب‌نامه‌های جدید رشد ۸۰
- آیا کتابهای آموزشی در سال ۱۳۸۸ کیفی‌تر شده است؟
به بهانهٔ انتشار تازه‌ترین کتاب‌نامه‌های رشد / بهروز رضایی کهرئیز ۸۲
- مصوبه هشتصدویست‌وهشتمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش
ویژهٔ هشتمین جشنوارهٔ کتابهای آموزشی رشد / سمانه آزاد ۸۷
- جای خالی تألیف ارزشمند در جشنوارهٔ رشد
در گفت‌وگو با حسین الوندی، مسئول گروه کتابهای علوم تجربی در جشنواره ۹۲
- غلبهٔ ترجمه بر تألیف در کتابهای حوزهٔ حرفه‌وفن
در گفت‌وگو با منیر زارع زاده، مسئول گروه کتابهای حوزهٔ آموزشی حرفه‌وفن در جشنواره ۹۸
- حمایت از ناشران موفق کتابهای مرجع
در گفت‌وگو با احمد احمدی، مسئول گروه کتابهای مرجع در جشنواره ۱۰۰
- معرفی سوابق داوران هشتمین جشنوارهٔ کتابهای آموزشی رشد ۱۰۵
- بیانیهٔ هیأت داوران هشتمین جشنوارهٔ کتابهای آموزشی رشد ۱۲۵

و جشنواره‌های دیگر

بار دیگر، جشنواره‌های دیگر برای کتابهای آموزشی رشد برپا شد و این بار، نوبت کتابهای آموزشی دوره‌های ابتدایی و راهنمایی سه سال اخیر است که به داوری و تماشا گذاشته شوند و برترین‌ها و مناسب‌ترین‌هایشان با برنامه آموزشی کشور، دیده و معرفی شوند. در واقع جشنواره فرصتی برای ناشران کتابهای آموزشی است که داشته‌های خود را و نتیجه کوشش‌های دل‌سوزانه خود را رو کنند.

برگزاری برنامه‌های پایانی جشنواره، گرچه به یک روز و به یک بعد از ظهر خلاصه می‌شود، اما ثمره کوششی بی‌گیر و مستمر است که می‌توان گفت از فردای پایان یافتن ششمین جشنواره، که مختص کتابهای آموزشی دوره‌های ابتدایی و راهنمایی بود، آغاز شده است. بخش زیادی از کتابهای حاضر در جشنواره، کتابهایی است که طی این چند سال بررسی شده و عنوان کتاب مناسب را به چنگ آورده‌اند.

از آن که بگذریم، این فرصت فشرده، ماحصل تلاش تعداد زیادی از کارشناسان، معلمان و کارمندان اداری سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی، از یک سال پیش تا کنون است؛ نامه‌نگاری با ناشران کتابهای آموزشی، دسته‌بندی کتابهای مناسب سالهای پیش، پی‌گیری برای دریافت کتابهای تازه‌تر، مشورت و گفت‌وگو برای یافتن ترکیب مناسب گروه‌های داوری، تشکیل گروه‌های داوری و بررسی مرحله به مرحله کتاب‌ها و...

مقصود من از یادآوری زحمات و کوشش‌های همکارانم طرح این پرسش است که آیا همه چیز به همین برنامه و معرفی برگزیدگان ختم می‌شود؟ اگر پاسخ مثبت است، باید فکر کرد که آیا ارزش این همه زحمت و هزینه را دارد؛ و اگر جواب منفی است این سؤال مطرح می‌شود که خروجی این جشنواره چیست؟ آیا این خروجی‌ها متناسب با همه تلاش‌ها و منابع صرف شده است یا خیر. هدف طرح سامان بخشی کتابهای آموزشی، معرفی کتابهای مناسب و برگزیده است تا معلمان، خانواده‌ها و دانش‌آموزان بتوانند با تکیه بر کارشناسی‌های صورت گرفته، کتاب مورد نظر خود را

آسان‌تر تهیه کنند؛ به عبارت دیگر وقتی که قرار است معلمان و دانش‌آموزان، احتمالاً با آزمون و خطا برای یافتن کتاب مناسب صرف کنند، صرفه‌جویی شود و این کار را کارشناسان آشنا با برنامه آموزشی به عهده بگیرند.

اگر خواننده به نظر کارشناس اعتماد و تکیه کند، کتابهای مناسب فروش بیشتری خواهند داشت و این موضوع باعث خواهد شد که هم ناشران و مؤلفان انگیزه بیشتری برای تولید کتابهای آموزشی مناسب‌تر پیدا کنند و هم کتابهای نامناسب به مرور میدان خود را از دست بدهند و در درازمدت، وضعیت کتابهای آموزشی سامان پذیرد.

این هدف، امروز و پس از گذشت یک دهه از اجرای طرح، تا چه میزان محقق شده است؟ ما برای پاسخ‌گویی به این پرسش و اندازه‌گیری میزان دستیابی خود به این هدف، نیاز به چند شاخص و معیار داریم. پرسش‌هایی از این دست می‌تواند تصویری نسبی از موفقیت ما را نشان دهد: آیا اکنون ناشران به صورت خودجوش و با علاقه کتابهای تازه خود را برای دبیرخانه سامان بخشی ارسال می‌کنند یا هنوز لازم است از طرف دبیرخانه طرح با ناشران تماس گرفته شود؟ آیا ناشران بی‌گیر سرنوشت آثار خود هستند؟ آیا تأیید کارشناسان برای آنها اهمیت دارد؟ آیا فروش کتابهای مناسب و برگزیده جشنواره‌های قبل بالاتر رفته است؟ آیا انگیزه برای چاپ کتب مناسب و رعایت استانداردهای ارائه شده بیشتر شده است؟ آیا خانواده‌ها، معلمها و دست‌اندرکاران مسائل آموزشی و سایر مخاطبان با طرح سامان بخشی و خروجی‌های آن آشنا هستند؟

برای یافتن پاسخ این پرسش‌ها و پرسش‌هایی مانند آن، انجام پژوهشی دقیق که در یک چارچوب علمی به ارزیابی طرح سامان بخشی و خروجی‌های مرتبط با آن مثل کتابخانه و جشنواره بپردازد و با نتایج تحلیلی آن، راه را برای ادامه کار هموارتر و روشن‌تر سازد، ضروری به نظر می‌آید. به نظر می‌رسد بدون این بررسی و احتمالاً بدون بازنگری متکی به یافته‌های پژوهشی، ادامه طرح منجر به همان نتایجی می‌شود که تا به حال شده است.

دکتر محمدیان معاون وزیر و رییس
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

صدور مجوز کتاب از وظایف آموزش و پرورش نیست

● مرتضی نصیری

اشاره

در میان مشغله‌های فراوان معاون وزیر، بالاخره توانستیم برای گفت‌وگو با ایشان یک ساعت وقت دست و پا کنیم. دکتر محمدیان در میان انبوهی از کاغذ و کتاب نشست‌ه بود و مطالعه می‌کرد. چند دقیقه‌ای منتظر ماندیم تا ایشان پای میز گفت‌وگو با ما بنشینند.

صحبت با حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر محی‌الدین بهرام محمدیان، معاون وزیر و رییس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، با تحلیلهای مختلف درباره‌ی چرایی انتشار کتابهای آموزشی و بحث درباره‌ی علل گرایش جامعه به سمت و سوی این کتابها همراه بود. محمدیان از فضای «رفاقت» آموزش و پرورش با ناشران خصوصی گفت و تأکید داشت که این فضا هیچ‌گاه شکل «رقابت» به خود نخواهد گرفت.

وی سازمان پژوهش را نهادی سیاست‌گذار و الگوساز می‌داند و تأکید دارد که پس از مصوبه‌ی شورای عالی آموزش و پرورش درخصوص سامان‌دهی آئین‌نامه ساماندهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها)، بازار پرتنش این حوزه سامان بهتری خواهد یافت.

شماره ۳۳۸۳۸۱

۶

تابستان و پائیز ۱۳۸۹

■ آقای محمدیان! سازمان شما که به این اندازه در خصوص چاپ و نشر کتابهای آموزشی و کمک‌آموزشی حساسیت دارد، چرا طرحی مبنی بر تنفیذ اختیار به آموزش و پرورش برای صدور مجوز پیش از چاپ کتابهای آموزشی به «شورای عالی انقلاب فرهنگی» ارائه نمی‌دهد تا این اختیار از وزارت ارشاد سلب- در حوزه کتابهای آموزشی صرفاً- و به آموزش و پرورش واگذار شود؟
□ تا به حال احساس نیاز نشده است.

ما باید فضای
اطلاع‌رسانی خوبی فراهم
کنیم که کتابهای سره از
ناسره تشخیص داده شوند و
در نهایت، مشتری کتابهای
آموزشی با اطمینان به سراغ
این دست کتابها برود

■ اگر احساس نیاز نشده، چرا جشنواره کتابهای آموزشی رشد برگزار می‌شود؟ آیا بهتر نیست به جای برگزاری جشنواره، ساز و کاری در وزارت آموزش و پرورش اندیشیده شود تا به کتابهایی که استانداردهای لازم را دارند، مجوز داده شود و بالعکس؟!
□

عهده‌دار صدور مجوز کتاب، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است و آموزش و پرورش تاکنون خود را راساً متولی انجام این کار بر حسب وظایف از پیش تعیین شده نمی‌دانسته است. این جزو وظایف ذاتی آموزش و پرورش نیست.

به نظر هم نمی‌رسیده که چرخه تولید کتاب کمک آموزشی یا فضای مراکز آموزش غیررسمی به قدری وسعت پیدا کند و فعالیت‌هایی شکل بگیرد که در آن گردش مالی بالا و سوسه‌انگیز شود. معمولاً نگاه دست‌اندرکاران تولید کتاب، چه درسی چه غیر درسی، اعم از سیاست‌گذاران و آنهایی که در این زمینه فعالیت داشته‌اند، نگاه خدمت فرهنگی بوده است. دهه‌های قبل شاید چنین بوده که کسی از تألیف کتاب سودی نمی‌برده است. ما مؤلفان بسیاری داشته‌ایم که حجم سرمایه‌گذاری آنها با میزان بازگشت مالی سر به سر بوده است؛ اگر ضرر نکرده باشند! اما اخیراً با این پدیده مواجه هستیم که برخی از ناشران، با وجود زمینه و بستر مساعد فرهنگی، به دنبال فعالیت‌های تجاری هستند. وقتی چیزی تجاری شد، مسائل عرضه و تقاضا و بازاریابی آن هم شکل می‌گیرند. اما در این سرمایه‌گذارها، متأسفانه استانداردها رعایت نمی‌شوند و بدون سرمایه‌گذاری روی کارهای پژوهشی، تنها به بازده بیشتر مالی فکر می‌کنند. حداقل، بیش از سود بانکی، منفعت عاید آنها شود.

حالا که این بازار آشفته ایجاد شده است، باید برای افراد سودجو موانع قانونی ایجاد کرد. یا به تعبیری، شاخصها و نسابه‌های قانونی را مشخص کرد. در عین حال باید از افرادی که کار را با صحت و سلامت انجام می‌دهند، قدردانی کرد. جشنواره سامان بخشی کتابهای آموزشی رشد در سال‌های قبل که سرمایه‌گذاری در کار کتاب چنین سودآوری نداشت، می‌کوشید که دیگران را برای کمک به آموزش و پرورش در چاپ کتابهای آموزشی ترغیب کند. در عین حال با شناسایی کتابهای خوب، و معرفی و قدردانی از مولفان و ناشرانی که در این زمینه کارهای برجسته‌ای انجام داده بودند، سعی کرده است ناشران را تشویق و مخاطبان را در انتخاب کتاب کمک کند. امروز

این قسمت آخر ضرورت بیشتری پیدا کرده است. ما باید فضای اطلاع‌رسانی خوبی فراهم کنیم که کتابهای سره از ناسره تشخیص داده شوند و در نهایت، مشتری کتابهای آموزشی با اطمینان به سراغ این دست کتابها برود.

■ برای مشخص کردن سره از ناسره باید نظارت داشت. این نظارت را شما چگونه تفسیر می‌کنید؟ باید نظارت پیش از چاپ باشد یا پس از چاپ یا شما نظارت دیگری مد نظر دارید؟

□ منظور از نظارت ایجاد بهداشت فکری و بهداشت روانی است تا مخاطب با اطمینان خاطر بتواند کتاب تهیه کند. از این جهت ضرورت دارد که ما جشنواره را رونق دهیم تا به این هدف برسیم. اما از جهت سیاستهای منعی و سلی، و جلوگیری از چاپ کتاب، ما صلاحیت این کار را در وزارت ارشاد می‌بینیم که قانون او را عهده‌دار انجام این کار کرده است.

اگر کتابی استانداردهای لازم را نداشته باشد، مانع حضور آن در فضاهای آموزشی می‌شویم و یقیناً آنها را به عنوان کتابهای غیرمفید معرفی خواهیم کرد

■ هیچ وقت هم نخواسته‌اید که این اعمال ممیزی در آموزش و پرورش اتفاق بیفتد؟
□ نخیر.

■ چرا؟

□ چون در وظایف ذاتی ما نیست. اگر هم بخواهیم انجام دهیم، سازمان و دفاتر خاص خود را طلب می‌کند که این سازمان و دفاتر در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی موجود است.

■ وزارت ارشاد کارشناسهای خود را دارد با زمینه فکری خاص خودشان که جدا از دغدغه‌های شما است.

□ می‌توان تعاملی برقرار کرد. ما اگر بخواهیم سازمان جدیدی ایجاد کنیم، به این مفهوم است که سازمان قدیمی را به رسمیت نمی‌شناسیم. در حالی که این طور نیست. ما فکر می‌کنیم که وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در این حوزه صاحب صلاحیت است. اما نسبت به این موضوع که دغدغه‌آفرین شده است باید بخش ویژه‌تری فعال شود. مثلاً در «سازمان قضایی کشور» هرگاه پدیده جدیدی اتفاق می‌افتاد، شعبه خاصی برای آن به وجود می‌آید؛ سازمان قضایی دیگری تشکیل نمی‌شود. تا به حال کتابهای آموزشی و کمک آموزشی با این شمارگان منتشر نمی‌شدند، اما هم‌اکنون شاهد آن هستیم و چون جنس موضوع «کتاب» است، باید وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی زمینه‌های لازم را ایجاد کند و اگر ضرورت دارد، از استانداردهای آموزشی بهره گیرند. یقیناً سازمان پژوهش و وزارت آموزش و پرورش می‌تواند این تعامل را برقرار کند.

■ این تعامل تاکنون وجود داشته است؟

□ تاکنون وزارت ارشاد در کمیته‌های انتخاب کتاب، از نظارت کارشناسی صاحب‌نظران آموزشی هم استفاده کرده است. ولی به نظر می‌رسد که این موضوع باید حالت رسمی‌تری به خود بگیرد. اگر زمانی دستگاه‌های سیاست‌گذار بالادستی، مانند شورای عالی انقلاب فرهنگی، ضرورت بدانند که وزارت آموزش و پرورش مجوز چاپ کتابهای آموزشی و کمک آموزشی را پیش از چاپ صادر کند، باید ساز و کار متناسب با آن فراهم شود تا بتوانیم این مأموریت را انجام دهیم. به اعتقاد من، هدف‌گذاریهای صورت گرفته برای معرفی کتابهای خوب، تاکنون کفایت می‌کرده است، اما بنا بر ضرورت، زاویه دیگری را هم پیش روی خود گشوده‌ایم. به این مفهوم که اگر کتابی استانداردهای لازم را نداشته باشد، مانع حضور آن در فضاهای آموزشی می‌شویم و یقیناً آنها را به عنوان کتابهای غیرمفید معرفی خواهیم کرد. از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی هم انتظار می‌رود که نسبت به این موضوع حساسیت بیشتری به خرج بدهد. و حتی برای آموزشگاهها دقت بیشتری داشته باشند.

■ کارشناسان آنها معتقدند که وزارت آموزش و پرورش خود به ترویج این گونه کتابها با توجه به نظام آموزشی که دارد دامن می‌زند. نظر شما چیست؟

□ سیاستهای غلط آموزشی و یا سیاستهایی که به غلط ترویج می‌شوند، شاید زمینه‌ساز باشند. گاهی از یک اثر خوب هم زمینه سوءاستفاده فراهم می‌شود. بله، زمانی ظرفیت دانشگاه‌های ما کم بود و ما ناگزیر بودیم برای این که دانشگاه از خیل مشتاقان دانشجو بپذیرد، آزمون سراسری برپا کنیم. نام این ابزار «کنکور» است. کنکور هم ابزاری به نام تست را به خدمت گرفته است تا بتواند دست به انتخاب بزند. در سالهای اول، کسی به این فکر نبود که تستها را چگونه باید زد. ولی چند سالی که می‌گذرد، انسانها فعال می‌شوند که چگونه تست بزنیم. گروهی هم فعال می‌شوند که چگونه به تست‌زنی دیگران کمک کنیم. همین پایه‌ای می‌شود برای ایجاد مهارت در تست‌زنی و برای آن دکان و مغازه هم راه می‌اندازند.

وقتی در آزمون سراسری، نتیجه سنجش دانش نباشد، بلکه ورود به دانشگاه ملاک باشد، همه به دنبال این هستند که همچون مسابقه فوتبال در لیگ برتر، نتیجه‌گرا باشند. در کنکور هم همه خانواده به دنبال نتیجه هستند. می‌گویند: سواد بالای تو وقتی که مدرک دانشگاهی نداری، به چه دردی می‌خورد؟ حالا این مدرک را چگونه باید گرفت؟ می‌باید کتاب تست خرید. گاهی حتی مدرک فروشی هم رواج پیدا می‌کند. این به دلیل سیاستهای نادرست و یا استفاده غلط از سیاستهای آموزشی است. خوب راه چاره چیست؟ فکر می‌کنم که باید ارزش‌یابیها را کیفی، تکوینی و توصیفی کنیم. شاید یکی از راهکارها این باشد که به جای برپایی مسابقه‌ای این چنینی، نمره‌های کلاسی ملاک باشند. ولی نهایتاً برای پایان دادن به این مقوله به یک روش مؤثر نیاز است؛ آن هم این که به درس خواندن نگاه تربیتی و فرهنگی داشته باشیم. اگر چنین باشد، اینها خود به خود حذف

می‌شوند. در غیر این صورت افتخار ما تنها داشتن یک ورق کاغذ است. در حالی که اگر فرهنگی و تربیتی باشد، آن وقت آدم‌هایی عزیز خواهند بود که فهم و سواد دارند.

■ این اتفاق می‌افتد؟

□ چرا نباید بیفتد؟! تا به حال در سنت مرضیه فرهنگی ما بوده است. متأسفانه از زمانی که دولت مدرن با آموزش و پرورش جدید به کشور وارد شد، این ناهنجاریها شکل گرفت. می‌گویند زمانی که وزارت معارف بنیان نهاده شد، یکی از علمای آن زمان در مسجد سپهسالار مجلس ختم برپا کرد. نامی از متوفا نبود، اما امضای صاحب مجلس که آن شخص عالم بود همه را به مجلس کشاند. در آن جا بود که اعلام کرد: «مات العلم». فوت علم را به مردم تسلیت می‌گوید! بعد تشریح می‌کند که از این پس کسی عالم است که این کاغذ را داشته باشد. پس علم مرد! اگر نظامی حاکم شود که کتاب‌خواندن در آن ملاک تشخیص باشد و نه داشتن مدرک، این مشکلات حذف می‌شود.

■ نقش خانواده در این زمینه چیست؟

□ نقش خانواده از هر شخص و گروه دیگری پررنگ‌تر است. ببینید اگر شما و من از فرزندانمان پرسیدیم که امروز از معلم چه سؤال‌های کردی و برای سؤال کردن ارزش قائل باشیم، نه این که بپرسیم امروز چندتا ۲۰ گرفتی، این در آینده می‌تواند موجبات نگاه عمیق علمی را در دانش‌آموز فعال کند. در گذشته هم این چنین بود که شاگردی پیش استاد منزلت داشت که بیشتر سؤال کند. سؤال بیشتر یعنی کنکاش روی یک مسئله و رسیدن به چرایی که ارزشمند است.

■ آقای دکتر درباره مصوبه‌ای که اخیراً در شورای عالی آموزش و پرورش طرح و تصویب شده است، صحبت کنید. بفرمایید که چگونه قصد استانداردها را دارید و در نهایت این که آیا به ورطه سلیقه‌گرایی نخواهید افتاد؟

□ مصوبه از دل جشنواره بیرون آمد. یعنی بعد از ۱۰ سال برگزاری این جشنواره و روبه‌رو شدن با حجم عظیمی از تولیدات آموزشی و کمک آموزشی، به نظر رسید که باید یک منشأ قانونی داشته باشیم و از یک مرجع قانونی حکمی را بگیریم که این نظارت ما نظارت استصوابی نباشد، بلکه الزام‌آور باشد. به این دلیل، این مصوبه رأی آورد و ان‌شالله که به همین زودیها از سوی جناب آقای رییس‌جمهور برای اجرا توشیح و ابلاغ شود.

■ استانداردها را چه کسی تعیین می‌کند؟ داوران جشنواره این کار را خواهند کرد یا گروه خاصی در جای مشخصی آیین‌نامه و ضوابط استاندارد کتابهای آموزشی را تنظیم خواهند کرد؟

□ داوران ما داورانی هستند که سابقه فرهنگی و علمی دارند. یعنی هم آموزش و پرورش را می‌شناسند و به برنامه‌درسی اشراف دارند و هم به لحاظ فرهنگی می‌دانند که اولویتهای ما کدام‌اند. این داوران در بخشهای گوناگون، گروه داورى جشنواره را تشکیل می‌دهند. گروه داوران طی چند دوره برگزاری جشنواره، معیارهایی را تصویب کرده‌اند که در داورى جشنواره به عنوان قانون اعلام شده است. پس این خط کش وجود دارد. حالا خط کش را چگونه بخوانیم که سلیقه‌ای خوانده نشود، مانده است به آن معیارهایی که مصوب خواهند شد. اگر این استانداردها و معیارها قابل اندازه‌گیری و شناسایی باشند، استحکام بیشتری دارند. اما اگر قابل تفسیر باشند، یقیناً سلیقه در اعمال آنها دخالت خواهد داشت. البته باید دانست که در حوزه فرهنگ هیچ وقت نمی‌شود گفت آن چه را که من پسندیدم، شما هم باید بیسندید. اما حتی اگر نگاه سلیقه‌ای هم تا حدودی حاکم شود، ما صد در صد می‌توانیم مطمئن باشیم آن کتابی که مهر استاندارد دارد، غیر علمی نیست. بنابراین مخاطب انتخاب سالم‌تر و راحت‌تری خواهد داشت.

گروه

داوران طی چند دوره برگزاری جشنواره، معیارهایی را تصویب کرده‌اند که در داورى جشنواره به عنوان قانون اعلام شده است. پس این خط کش وجود دارد. حالا خط کش را چگونه بخوانیم که سلیقه‌ای خوانده نشود، مانده است به آن معیارهایی که مصوب خواهند شد

■ برای اجرای این کار چه فضایی را پیش‌بینی کرده‌اید؟ آیا دفتری با عنوان «دفتر استاندارسازی» متولد خواهد شد؟ یا در یکی از بخشهای موجود این کار انجام می‌شود؟

□ نوع ابلاغ مصوبه در آماده‌شدن ما برای اجرای آن تأثیرگذار خواهد بود. هم اکنون ما دو حوزه استاندارد داریم: یکی در بخش کتاب که همین جشنواره است و دیگری در خصوص وسایل کمک آموزشی. آن جا هم دفتری به عنوان دفتر استاندارد داریم. برای مثال، اگر کسی بخواهد وسیله آزمایشگاهی به مدارس بفروشد، باید تأییدیه استاندارد بودن محصولات او وجود داشته باشد. در معاونت فناوری اطلاعات و ارتباطات آموزشی چنین دفتری وجود دارد. «دفتر انتشارات کمک آموزشی» هم در معاونت ما با برگزاری جشنواره کتاب رشد، عملاً به توصیه آثار مطلوب به مخاطبان دست می‌زند که در آینده با اجرایی شدن این مصوبه، ما منع خرید و تجهیز هم خواهیم داشت. ما تا به حال کتاب مقبول داشته‌ایم، اما از این به بعد مردود خواهیم داشت.

■ چرا وزارت آموزش و پرورش خود به تولید کتابهای پرمحتوا در این حوزه اقدام نمی‌کند؟

□ ما سیاست‌گذار و متولی آموزش رسمی هستیم، آموزش غیررسمی به عهده ما نیست. از سوی دیگر قصد داریم، آن چه را که بعد حاکمیتی ندارد، به بخش خصوصی واگذار کنیم. ما اگر هم در مواردی دخالت می‌کنیم، برای نمونه‌سازی است. مثلاً ما به انتشار مجله دست می‌زنیم، چرا؟ چون بخش خصوصی راغب به انجام این کار نیست. می‌گوید بازگشت سرمایه ندارد. بنابراین ما این کار

را انجام می‌دهیم. در مورد کتابهای کمک آموزشی هم ما سه مرکز تولید کتاب داریم: نشر تربیت؛ نشر مدرسه؛ کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان. این گروه برای نمونه‌سازی هستند تا ناشر خصوصی هم متوجه شود که ما تمایل داریم، چه نوع کتابی را تولید شود و از چه نوع کتابی حمایت می‌کنیم. بعضی از ناشران موفق در حوزه کودک و نوجوان هم، سابقه حضور در وزارت آموزش و پرورش را دارند؛ یعنی از تجربه این‌جا در بخش خصوصی بهره برده‌اند.

■ **بررسیها نشان می‌دهند که در سال گذشته به ازای هر تعداد کتاب درسی تقریباً ۹ عنوان کتاب غیردرسی تولید شده است (چاپ اول و مجدد). آموزش و پرورش یک هزار عنوان کتاب درسی دارد و بنابراین ۹ هزار عنوان کتاب کمک درسی تولید شده است. به نظر می‌رسد که ساز و کار تک کتابی در نظام آموزش و پرورش باید کنار رود و بسته آموزشی جای‌گزین شود؟ نظر شما چیست؟**

□ استحضار دارید که از سالهای قبل، شعار برنامه درسی را به جای کتاب

درسی مطرح کرده‌ایم. امسال چند قدمی برداشته‌ایم، اما امیدوارم این قدمها بیشتر

شوند. ما وقتی می‌گوییم که بسته آموزشی، مرادمان این است که در کنار کتاب درسی باید

آثار دیگری هم وجود داشته باشند که مخاطب با خواندن همه آنها به فهم کامل برسد. قبل از کتاب درسی باید راهنمای برنامه درسی باشد. در کنار برنامه درسی باید راهنمای معلم باشد. همراه کتاب درسی باید کتاب کار باشد. در کنار کتاب آموزشی باید کتابهای الکترونیکی یا چندرسانه‌ای باشند. در کنار کتاب درسی مجله آموزشی و کمک آموزشی باشد. در کنار کتاب درسی برخی از تجهیزات آموزشی را باید ارائه دهیم.

این چرخه هنوز معیوب است و همه موارد وجود ندارند. اما سیاست ما این است که به این سمت برویم. ما در برنامه درسی ملی هم همین سمت و سو را پیش گرفته‌ایم و برای این کار حوزه‌های یادگیری را متنوع خواهیم کرد. ما ۱۱ حوزه یادگیری را در برنامه درسی ملی پیش‌بینی کرده‌ایم؛ مثل «تفکر و حکمت» که قصد دارد فکر کردن را بیاموزد، یا «آداب و مهارتهای زندگی و آداب اجتماعی». نکته دوم که در برنامه درسی ملی به دنبال تغییر آن هستیم این است که محیطهای یادگیری هم متنوع شوند. محیط کنونی ما محدود است به کلاس درس! قصد داریم دانش‌آموز را از کلاس درس بیرون ببریم. صدف کلاس درس شکافته بشود تا گوهر وجودی دانش‌آموز بیرون بیاید.

■ **شما به نکته‌ای اشاره کردید که سؤال بعدی من بود. ما در برخورد با ناشران دریافتیم که آنها مبتنی بر تحلیل خود به چاپ و نشر دست می‌زنند. اگر ناشران بر اساس راهنمای برنامه درسی، مواد آموزشی گوناگونی را تولید کنند، نتیجه بهتری خواهیم گرفت.**

قبل

از کتاب درسی باید راهنمای برنامه درسی باشد. در کنار برنامه درسی باید راهنمای معلم باشد. همراه کتاب درسی باید کتاب کار باشد. در کنار کتاب آموزشی باید کتابهای الکترونیکی یا چندرسانه‌ای باشند. در کنار کتاب درسی مجله آموزشی و کمک آموزشی باشد. در کنار کتاب درسی برخی از تجهیزات آموزشی را باید ارائه دهیم

□ کاملاً درست است. ما راهنمای برنامه درسی نداشتیم. از سال ۱۳۷۵ به این طرف ما یک سند مادر آموزش و پرورش نداشتیم. کتابهای درسی ما هم که راهنمای برنامه دارند، همه مصوب نبوده‌اند. ما الان دنبال این هستیم که همراه با برنامه درسی ملی، راهنمای آموزشی هم تصویب شود. بنابراین، برنامه درسی ملی برخی از فعالیتهای ما را تحت الشعاع قرار می‌دهد. از جمله این که محیط آموزشی ما از مدرسه بزرگ‌تر و کل جامعه را شامل می‌شود. محیطهای مجازی را هم در بر می‌گیرد. این اتفاقات الزامات جدیدی را برای آموزش و پرورش ایجاد می‌کنند. زیرساختها تغییر می‌یابند و غیره. بنابراین ما نیازمند ناشر و مؤلف غیر آموزش و پرورش هستیم که به فرایند آموزش کمک کند.

این که کتابهای متنوع و متعدد داشته باشیم، بد نیست. بله در بعضی گروههای درسی کتاب آموزشی زیاد است. چرا؟ چون احساس می‌شود اگر کسی علوم ریاضی را خوب بداند، مهندس می‌شود. همین‌طور ادامه دارد تا کنکور که تمرکز روی کتابهایی است که ضریب بالاتری دارند. اینها باعث می‌شوند که تولید محتوا انجام نشود؛ چون در این آثار نگاه تسهیل‌گرایانه حاکم است، نه تعمیق‌بخش و تکمیل‌گر! خیلی مشتاق هستم همکاران عزیزی که کتاب آموزشی تولید می‌کنند، نگاه خود را صرفاً به تسهیل‌سازی معطوف نکنند و به کمال‌بخشی هم فکر کنند. به علاوه پیشنهاد می‌کنم که روشهای غیرمستقیم آموزش را هم تجربه کنند. منظور این است که کتابهای آموزشی به موازات کتابهای درسی پیش بروند، ولی نه این که صرفاً همان تعریفها را ارائه دهند. آیا نمی‌شود شکست نور را در یک داستان نشان داد؟ آیا نمی‌شود متن نمایشی نوشت که یک موضوع سنگین تاریخی را تشریح کند؟ متأسفانه حضور برخی افراد که صرفاً به دنبال صرفه اقتصادی هستند، باعث شده است که این نوع نگاهها کمتر ظهور پیدا کنند.

■ **بررسی‌های ما نشان می‌دهند، مرجعیت معلم برای انتخاب کتاب توسط دانش‌آموزان و والدین بیشتر است. به نظر می‌رسد که ضروری است، معلمان برای معرفی کتاب به دانش‌آموزان آموزش ببینند تا با دید بازتری این کار را انجام دهند.**

□ خوش‌حالم که در این حوزه مرجعیت معلم هنوز اقتدار خود را دارد، چون در بعضی از حوزه‌ها مخدوش شده است. بر همین اساس در برنامه تربیت معلم کتابی را تدریس می‌کنیم تحت عنوان «مدیریت فرهنگی - تربیتی» که یکی از بحثهای مورد آموزش در آن، تشریح مجموعه‌های آموزشی و از آن جمله کتاب است. هم‌چنین، درسی را پیش‌بینی کرده‌ایم که خیلی امیدوار بودم، امسال در برنامه درسی ملی ارائه شود، به نام «نقد رسانه». ابتدا نقد فیلم و کتاب نام داشت، اما در نهایت به نقد رسانه تغییر نام یافت. فن انتخاب کتاب خود به یادگیری نیاز دارد. خواندن کتاب هم به آموزش و یادگیری فونوی احتیاج دارد که در این درس به آنها اشاره شده است.

■ **سپاسگزارم.**

در گفت‌وگوی دبیر شورای عالی
آموزش و پرورش عنوان شد

در آینده کتابهای آموزشی با مهر استاندارد آموزش و پرورش منتشر می‌شوند

● مرتضی نصیری

اشاره

در جریان گفت‌وگو با «دبیر شورای عالی آموزش و پرورش» بیش از هر موضوع دیگری، تعلیم و تربیت و ضرورت تعیین و تنقیح راهبردهای آموزشی در کشور تأکید شد. به باور **مهندس مهدی نوید**، آموزش و پرورش از آن دست مقولات مهم و اثرگذاری است که دامنه تأثیر آن تقریباً تمامی آحاد جامعه را در بر می‌گیرد. از این رو می‌توان آن را عصاره سیاست‌گذاریهای کلان کشور دانست و نحوه عملکرد مسئولان و میزان موفقیت یا ناکامی آنها را به محک عملکرد آموزشی و پرورشی کشور سنجید.

نوید در این گفت‌وگو بارها و بارها به نیاز اساسی جامعه به تحول در رویکردهای فرهنگی و تربیتی در آموزش و پرورش اشاره و تأکید کرد: «اگر خواهان محقق شدن سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور هستیم، باید آموزش و پرورش و زیر مجموعه‌های آن، از قبیل نهادها و کتابهای کمک آموزشی را متناسب با شرایط و مقتضیات زمان متحول کنیم و برای تحقق این امر نیاز به همراهی همه مسئولان و فرهنگیان داریم.»

گفت‌وگوی ما با مهندس مهدی نوید، دبیرکل شورای عالی آموزش و پرورش، پیرامون این محورها شکل گرفت؛ اگرچه در خلال مصاحبه دامنه بحث به سایر مقولات مرتبط با آنها نیز کشیده شد.

■ در مورد سیاست‌های کلی شورای عالی آموزش و پرورش توضیح دهید. آیا امروزه با گسترش دو وزارت‌خانه آموزش و پرورش و وزارت فرهنگ ارشاد اسلامی، فعالیتهای این شورا تحت‌الشعاع قرار نگرفته است؟ سیاست‌گذاریهایی آن به چه صورت است؟

□ بله؛ شورای عالی آموزش و پرورش مرجع سیاست‌گذاری و تعیین خط و مشی برای آموزش و پرورش است. شورای عالی از قدیمی‌ترین شوراهای بلندپایه کشور است که قدمت آن به ۱۱۳ سال می‌رسد و به سال ۱۲۷۵ که در کشور «وزارت معارف» داشتیم، باز می‌گردد. اما هنگامی که وزارت فرهنگ در کشور شکل گرفت، این شورا هم به «شورای عالی فرهنگ» تبدیل شد. پس از آن، وزارت فرهنگ به سه بخش تقسیم شد که در سال ۱۳۴۳، وزارت آموزش و پرورش یکی از آن سه قسمت بود. از آن زمان این شورا هم به شورای عالی آموزش و پرورش تبدیل شد. به تعبیری از زمانی که وزارت آموزش و پرورش مستقل شد، شورای عالی آموزش و پرورش هم به وجود آمد و به تعبیر دیگر، از روزی که وزارت فرهنگ تشکیل شد، این شورا منشأ سیاست‌گذاری و تعیین مسیر شد.

به جای این که بر محور و قاعده «برد و باخت» به کارشناسی و داوری کتابهای کمک آموزشی اقدام کنیم، از قاعده «برد، برد» سود بجوییم. چرا که با این کار، هم شما به سود خود می‌رسید و هم ما برای دغدغه‌ها و مسائلمان پاسخ پیدا خواهیم کرد

تقریباً تمامی قوانین و مقررات ساری و جاری در آموزش و پرورش توسط این شورا تدوین و تصویب و در سیستم لحاظ شده است. در این شورا، هم صاحب نظران و متخصصان تعلیم و تربیت حضور دارند، هم دست‌اندرکاران وزارت‌خانه و هم نمایندگان دستگاههای ذی‌ربط. البته اساس‌نامه شورا در سال ۱۳۸۰ در مجلس شورای اسلامی تغییراتی پیدا کرد و ارتقای سطح سازمانی در آن به وجود آمد. قبل از آن، ریاست شورا بر عهده وزیر آموزش و پرورش بود، اما از سال ۱۳۸۰ به بعد، رییس جمهور، رییس شورا شد و هشت نفر از وزرا به عضویت شورا در آمدند که شامل وزیران آموزش و پرورش، آموزش عالی، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، فرهنگ و ارشاد اسلامی، رییس سازمان مدیریت، صنایع و معادن، و جهاد کشاورزی هستند؛ یعنی مسئولان نهادهایی که به گونه‌ای عملکرد نظام آموزش و پرورش را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند. شاید این تعبیر درست باشد که حضور این افراد بر تحکم ماموریتی این شورا تأثیر دارد و قاعدتاً بر برونداد نظام مؤثر خواهد بود. شورای عالی آموزش و پرورش تقریباً نهادی فرادستگاهی است که هم از وزارت آموزش و پرورش و معاونان وزیر در آن عضویت دارند، و هم بیرون از آموزش و پرورش اعضای در این شورا حضور دارند.

■ وظیفه اصلی شورای عالی آموزش و پرورش چیست؟ پژوهش و سیاست‌گذاری است یا این که جنبه اجرایی هم در آن دیده شده است؟

□ ببینید، اساساً شورا جنبه اجرایی ندارد و نمی‌تواند به طور مستقیم وارد مرحله اجرا و پیاده

کردن قوانین شود، اما جنبه قانون‌گذاری در شورا دیده شده است. یعنی قانون آن به تصویب مجلس محترم شورای اسلامی رسیده و مجلس بخشی از اختیارات خود را در زمینه فعالیت‌های آموزشی و تربیتی مدارس و آموزش و پرورش به این شورا واگذار کرده است. آن چه که ما در شورا و بر اساس معاونت‌های ذی‌ربط تدوین و تصویب می‌کنیم به تصویب آقای رییس جمهور می‌رسد. وقتی هم که آقای رئیس جمهور آن را امضا کردند، به قانون تبدیل می‌شود و تخطی از آن تخطی از قانون به حساب می‌آید.

پس از آن ما به ابلاغ این قانون می‌پردازیم و همه مؤسسات آموزشی را به تبعیت از آن مکلف می‌کنیم. چون قانون مزبور برای همه مؤسسات آموزشی لازم‌الاجرا است، اگر بخواهیم به سؤال شما پاسخ درست داده باشیم، باید بگوییم که شورای عالی آموزش و پرورش در میانه دو قوه واقع شده است. از طرفی مجلس به این شورا اختیاراتی واگذار کرده است و از طرف دیگر، قوه مجریه که در رأس آن رییس جمهور قرار دارد، به تأیید و امضای مصوبات آن می‌پردازد. طبیعتاً بعد از آن هم همه مؤسسات و مراکز تعلیم و تربیت آن را اجرا و رعایت خواهند کرد و نمی‌توانند از مفاد تعیین شده عدول کنند.

متأسفانه
این ساماندهی چندان
تحقق پیدا نکرده و تنها
بخشی از آن توسط دوستان ما اجرا
شده است. این مصوبه تکلیف بسیار
سنگین تری را بر دوش سازمان پژوهش
و برنامه‌ریزی آموزشی گذاشته که
نیازمند سازوکارهای مدیریتی است
و باید به طور جدی تری وارد
صحنه شوند

■ یکی از این سیاستها که به تازگی توصیه شده، سامان‌دهی کتابهای آموزشی و کمک‌آموزشی است. در این باره توضیح دهید و بفرمایید که چه نیازی شورا را به تصویب این مصوبه ترغیب کرد؟

□ اخیراً در مورد بحث مهم و تأثیرگذار کتابهای آموزشی و کمک آموزشی مصوبه‌ای را طرح کردیم که به نظر من این مصوبه می‌تواند تحول‌آفرین باشد؛ البته اگر دوستان ما به طور جدی وارد صحنه شوند و با توجه به روح حاکم بر این مصوبه، بتوانند اهداف آن را عینیت ببخشند. همه ما مطلع هستیم که هر مصوبه زمانی به کارآمدی کافی و لازم خود می‌رسد که قابلیت اجرایی آن بالا باشد و ضمانت اجرایی داشته باشد.

■ ضرورت این طرح از کجا و به چه طریق احساس شد و روند آن چه صورتی داشت؟

□ سؤال بسیار خوبی مطرح کردید. می‌دانیم که امروزه بخش غیردولتی در مورد تولید رسانه‌ها و مواد آموزشی، اعم از مکتوب و الکترونیک که شامل بخشهای دیداری و شنیداری است، بسیار فعال است و تولیدات فراوان و گسترده‌ای دارد. این ظرفیت برون‌سازمانی برای شورا به عنوان یک رقیب مطرح است و می‌تواند کارهای آن را تضعیف کند؛ البته می‌تواند یک رفیق هم باشد و مکمل

کار ما به حساب بیاید. ما می‌توانیم این مجموعه تولیدات مراکز متعدد و متنوع را، هم تهدیدی برای آموزش و پرورش بدانیم و هم به عنوان یک فرصت به آن نگاه کنیم. این جزو حساسیتهای مهم و تأمل‌برانگیز این شورا است که بین این دو قطب مثبت و منفی تعادل ایجاد کند و زمینه رشد کیفی کتابهای آموزشی را فراهم کند.

■ نگاه شما به این ظرفیت برون‌سازمانی به چه صورتی است؟ آیا شما به عنوان رقیب به بخش خصوصی نگاه می‌کنید یا خیر؟ در مورد وضعیت دوگانه فرصت و تهدید در این مصوبه توضیح دهید؟

□ ما در این مصوبه نگاه فرصت‌گونه‌ای به این مجموعه داشتیم و کوشیدیم با حفظ اصول و مبانی تعلیم و تربیت از این فرصت برون‌سازمانی برای تحقق مأموریت‌های آموزش و پرورش کمک بگیریم. روح حاکم بر مجموعه به این صورت است که عرض کردم. در این زمینه تجربه بسیار خوب و موفق در «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» وزارت آموزش و پرورش وجود داشت و آن تجربه سالهای سال برگزاری جشنواره کتابهای کمک آموزشی بود. طراحی آن جشنواره و تعاملی که با بخش غیردولتی داریم، به ما نشان داد که می‌توانیم از این ظرفیت حداکثر استفاده را ببریم، به گونه‌ای که دوستان ما در آمارها بیان می‌کنند، روزی که این جشنواره آغاز به کار کرد و ضوابط و معیارهای مناسب و مطلوب برای این دست کتابها تعیین و کتابهای تولیدی با آن معیارها سنجیده شد، تنها ۱۸ درصد آثار بر آن اصول منطبق بودند. اما امروزه این رقم به بالای ۴۰ درصد رسیده است. این موضوع نشان می‌دهد که بخش غیردولتی خود را با شاخصها و استانداردهای مدنظر آموزش و پرورش هماهنگ کرده است.

من در مذاکره با مسئولان و مدیران متولی این جشنواره و برخی ناشران فعال در این حوزه، اصطلاحی را به کار بردم و گفتم به جای این که بر محور و قاعده «برد و باخت» به کارشناسی و داوری کتابهای کمک آموزشی اقدام کنیم، از قاعده «برد، برد» سود بجوییم. چرا که با این کار، هم شما به سود خود می‌رسید و هم ما برای دغدغه‌ها و مسائلمان پاسخ پیدا خواهیم کرد. شما به عنوان بخش غیردولتی و تجاری قاعدتاً به دنبال آن هستید که از سرمایه‌گذاری خود بیشترین بهره و سود مادی را کسب کنید، در عین این که دست به یک اقدام فرهنگی می‌زنید و این با رسالت ما در شورای عالی آموزش پرورش و وزارتخانه هم‌سو و هم‌جهت است. اگر ما این نقاط مشترک را پیدا کنیم و با دقت و کارشناسی بر آن تکیه کنیم، هر دو به اهدافمان می‌رسیم. خوش‌بختانه این نگاه و حاکم کردن قاعده «برد، برد» هر دو طرف را راضی کرد و امروز ما شاهد هم‌گرایی و هم‌افزایی این دو نیرو هستیم؛ هر چند که در هر دو گروه، افراد یا مؤسساتی هستند که صرفاً در پی اغراض و اهداف مادی و شخصی خود هستند و متأسفانه تولیدات نحیف و غیر استاندارد دارند که با اهداف ما هم‌سو نیست و گاهی هم در نظام ما خلل ایجاد می‌کند. به این صورت که ارتباطات ناصحیحی

با مدیران و مراکز ما برقراری می‌کنند و نظام تعلیم و تربیت ما را مخدوش می‌سازند.

■ آن چه که بازار کتابهای کمک درسی را آشفته می‌کند، سودجویی افرادی است که بدون توجه به چارچوب فرهنگی و نحوه صحیح آموزش، به تولید و عرضه کتاب دست می‌زنند. آیا شما در این مصوبه به این موضوع پرداخته‌اید؟

□ بله، دقیقاً. این مجموعه و این مصوبه یک بند مشخص دارد که جلوی چنین تخلفات آسیب‌زایی را می‌گیرد. این موضوع به قدری اهمیت دارد که باید به طور جدی جلوی آن را گرفت و تنها به کتابها، لوحهای فشرده و رسانه‌هایی اجازه ورود به بازار کتاب و مدارس را داد که با استانداردها و شاخصهای ما هم‌خوانی داشته باشند. در این مصوبه، شکل و شمایل قانونی و علمی دست یافتن به فعالیتهای پرورشی و آموزشی به طور جدی مدنظر بوده است که زمینه رشد و ارتقای سطح کیفی آموزش را فراهم می‌کند.

■ نهادهای آموزشی غیردولتی که در زمینه تولید کتابهای آموزشی فعال هستند، در مقایسه با گذشته، آثار مطلوب‌تری عرضه می‌کنند. اما به نظر می‌رسد که در این زمینه هنوز تا نقطه آرمانی فاصله داریم و این شاید نیازمند قانون‌سازیهایی دقیق‌تر باشد. ارزیابی شما از این موضوع چیست و آیا اساساً این خلأ و ضعف قانونی را می‌پذیرید؟

□ سؤال شما از اهمیت بالایی برخوردار است و از دیگر بیهیهای فکری و بحثهای دائمی ما در این شورا به حساب می‌آید. متأسفانه این ساماندهی چندان تحقق پیدا نکرده و تنها بخشی از آن توسط دوستان ما اجرا شده است. این مصوبه تکلیف بسیار سنگین‌تری را بر دوش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی گذاشته که نیازمند سازوکارهای مدیریتی است و باید به طور جدی‌تری وارد صحنه شوند. حتی در صورت نیاز باید با صدا و سیما، رسانه‌ها و وزارت ارشاد اسلامی هماهنگی داشته باشند. آنها هم که بر بخش تولید نظارت دارند، به پی‌گیری این بخش بپردازند و کسانی که در توزیع و پخش کتاب دست دارند، به ورود این کتابها به مدارس توجه ویژه داشته باشند. این کار ساز و کار مدیریتی خاص خود را می‌طلبد و با دو سه نفر کار پیش نمی‌رود. باید حتماً در تشکیلات سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، بخش خاصی به این امر اختصاص داده شود. اعتباری نیز به آن اختصاص یابد و از نیروهای کارآمد و مجرب در آن استفاده شود. یعنی یک سازوکار مدیریتی شکل بگیرد که بتواند این بازار پر سود را سامان دهد. گردش مالی در این حوزه بسیار بالاست و اگر آموزش و پرورش آگاهانه و هوشیارانه وارد این میدان نشود، به دلیل این گردش مالی بالا و حجم عملیات فراوانی که در این بخش انجام می‌شود، نظام تعلیم و تربیت آسیب می‌بیند.

■ شما به نقش جشنواره کتابهای کمک آموزشی رشد اشاره کردید. به اعتقاد شما

برگزاری جشنواره چه تأثیری بر این سیاستهای کلی گذاشته است؟

□ از کارهای بسیار ارزشمند و مفید فایده‌ای که در دهه گذشته در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی متولد شد، برگزاری جشنواره کتابهای آموزشی رشد بوده است. ما قدردان دست‌اندرکاران این فعالیت اثربخش هستیم که ذهنها را به معیارها معطوف کرد. این موضوع، هم از منظر تولیدکنندگان و هم از منظر مصرف‌کنندگان قابل بررسی است و از هر دو جنبه بهره‌ها و عواید فراوانی داشته است. باید دقت داشته باشیم که از این مجموعه بتوانیم حداکثر استفاده را ببریم، چه در بخش تولید و چه در بخش مصرف. این شاخصها و استانداردها، چه در نگاه محتوایی و چه در بحثهای فنی، موجب ایجاد هوشیاری عمومی شده است. در واقع این موضوع یک گام مثبت به شمار می‌آید و لازم است گامهای دیگری برداریم تا این مجموعه کامل شود.

مراکز
تولید از طریق
مجاری ذیربط نظارت
شوند و در توزیع و مصرف
این کتابها از آن رو که به
آموزش و پرورش مربوط
هستند، کنترل صورت
بگیرد

■ درباره سازوکارهای مدیریتی علاوه بر طرحهای جامع و قابل اجرا، نیازمند

افراد متخصص و کارشناس هستیم. آن هم تحت شرایطی که بخش خصوصی در این مسئله فعال است. ضرورت چنین اقداماتی را چه طور ارزیابی می‌کنید؟

□ همان‌طور که اشاره کردم، باید ساز و کارهای مدیریتی آن را فراهم آورد و از نیروهای مجرب کمک گرفت و متوجه بود که مراکز تولید از طریق مجاری ذیربط نظارت شوند و در توزیع و مصرف این کتابها از آن رو که به آموزش و پرورش مربوط هستند، کنترل صورت بگیرد. تصور من این است که به دلیل اعتمادی که خانوادهها به آموزش و پرورش دارند، اگر این وزارتخانه مقتدرانه وارد میدان شود و به طور صریح استانداردهای خود را اعلام کند، می‌تواند بازار عمومی و فرهنگ عمومی جامعه را هدایت کند.

■ آن‌چه که در مورد کتابهای کمک آموزشی قابل رؤیت است، توجه بیشتر بخش خصوصی به این کتابهاست. آیا این موضوع بیانگر آن نیست که بخش خصوصی نیازسنجی درست‌تری نسبت به بخش دولتی دارد؟

□ بله، یک بخش از قضیه می‌تواند به این موضوع برگردد. در واقع نیازسنجی این گروهها و بخش غیردولتی خوب و جامع است و با معیارها و شاخصهایی که ما در بخش دولتی و آموزش و پرورش داریم، متفاوت است و یا در برخی مسائل قدری تفاوت دارد. این موضوع می‌تواند از این منظر مورد توجه قرار بگیرد که شورای عالی آموزش و پرورش و خود وزارتخانه و نهادهای ذی‌ربط آن، عموم دانش‌آموزان را در سراسر کشور در بر می‌گیرد و آنها را مورد توجه قرار می‌دهد. این در حالی است که بخش خصوصی از این مسئله تا حد زیادی فارغ است و غالباً با طیف خاصی

ارتباط پیدا می‌کند.

البته جدا از این مسئله انتقاداتی هم به کار ما وارد است. مثلاً یکی از نواقص و کاستیهای ما این است که آموزش و پرورش یک نوع کتاب درسی را برای همه افراد در سن و مقطع مشخصی تولید می‌کند. این موضوع خودش می‌تواند مشکل‌آفرین باشد؛ چرا که سطح شناخت، جهان‌بینی و محیط پیرامونی دانش‌آموزان در شهرهای متفاوت یکسان نیست. اما از سوی دیگر، این کار موجب وحدت رویه می‌شود و ما را بر آن می‌دارد که در کتابها تنوعات و جذابیت‌های فراوان به کار ببریم تا بتوانیم به تنوعات اقلیمی، فرهنگی و اجتماعی با تمام تفاوت‌هایشان پاسخ بدهیم. حتی این تنوعات و توجه به تفاوتها، موارد فردی را هم شامل می‌شود. همین موضوع موجب می‌شود که بازار این دست کتابها گرم باشد.

مسئله دیگری هم که در این حوزه وجود دارد، بحث سازوکار نادرستی است که در نظام آموزشی ما وجود دارد و آن هم بحث مسئله برانگیز و حساس کنکور است. کتابها باید به این موضوع هم پاسخ بدهند و البته بخش خصوصی به دلیل سودآوری و دلایل دیگر در این حوزه فعال است. اما ما نمی‌توانیم به عنوان یک نهاد و ارگان دولتی به آن پاسخ دهیم. آنها انواع و اقسام کتاب تست، کتاب کار و سؤال و جواب تشریحی را تولید و به بازار عرضه می‌کنند. اما ما چون در اساس با این موضوع موافق نیستیم و این طرز نگاه به کنکور را طبیعی است که بازار این فعالیتها به طور کلی در دست بخش خصوصی است.

بخش
خصوصی انواع و اقسام کتاب تست، کتاب کار و سؤال و جواب تشریحی را تولید و به بازار عرضه می‌کنند. اما ما چون در اساس با این موضوع موافق نیستیم و این طرز نگاه به کنکور را نمی‌پسندیم، هیچ کتاب تستی تولید نمی‌کنیم

■ این که از یک سو ما مسئله کنکور را مطرح می‌کنیم و از سوی دیگر به عنوان یک نهاد سیاست‌گذار به آن بی‌توجهی می‌کنیم، نشان از یک تضاد در خط مشی ما ندارد؟
□ بله، همین‌طور است. این کاستی و ضعفی است که در نظام آموزش و پرورش وجود دارد. ادعای ما هم این نیست که کار ما بی‌عیب است، در سالهای اخیر، خوش‌بختانه مجلس محترم برای رفع این مشکل تدابیری اندیشیده است. حتماً در جریان هستید که قانون حذف کنکور به تصویب رسیده است و اگر به یاری خداوند عملیاتی شود، این مسئله و نقیصه رفع و حل می‌شود. ما هم امیدواریم اجرایی شدن این قانون به این سیاست دوگانه موجود پاسخ دهد.

■ آقای مهندس نوید، آن چیزی که در طرح تصویبی به چشم می‌خورد، جدا کردن کتابهای کمک آموزشی و کمک درسی از یکدیگر است. در فرهنگ عامه این دو به یک معنا به کار می‌روند. شما چه تفاوتی بین این دو قائل هستید؟
□ سؤال بسیار خوبی طرح کردید. ببینید! ما مجموعه کتابی تحت عنوان کتابهای درسی داریم

که توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی تولید و در سطح مدارس کشور توزیع می‌شود. اعم از ریاضی، فیزیک، فارسی و غیره. کتابهایی را که حول محور این کتابها تولید می‌شوند و مکمل این کتابها هستند، کتابهای کمک درسی می‌نامیم. در این کتابها همان مفاهیم کتابهای درسی وجود دارند، منتها به شیوه دیگری بیان شده‌اند و بسط و گسترش بیشتری دارد. برای مثال، اگر در کتاب درسی ما یک مثال برای مطلبی آورده شده، در آن کتابها ۱۰ مثال آمده است. این نوع کتابها که مبتنی بر سرفصل و موارد درسی هستند، کتابهای کمک درسی محسوب می‌شوند. اما کتابهای کمک آموزشی جدا از این کتابها هستند. مثلاً در مورد کتابهای کمک درسی دورهٔ دبستان، اکثر مطالب به طور داستانی و در قالبهای جذاب و شیرین مطرح می‌شوند و به این وسیله، توانایی خواندن و نوشتن در بچه‌ها به وجود می‌آید و تقویت می‌شود. این کتابها از لحاظ هدف غایی و نهایی با ما هم‌خوان است، ولی شکل و شمایل آن مطابق کتاب فارسی ما نیست.

■ توضیحات شما ناظر بر کدام وجه از این آشفتگیهاست؟ آیا شما به کتابهای کمک آموزشی و کمک درسی نظر دارید و هر دو را دچار این مشکل می‌دانید؟ البته در کنکور این وضعیت در هر دو صورت چندان مطلوب نیست. نظر شما چیست؟

□ من هم با نظر شما کاملاً موافق هستم. در بحث کنکور که بعضیها از تب کنکور یاد می‌کنند، شما این آشفتگی را می‌بینید. اما نقدها و انتقاداتی را که من مطرح کردم، ناظر بر دو وجه کتابهای کمک‌آموزشی و کمک‌درسی بود. مثلاً در همان کتاب فارسی که مثال زدم، می‌بینم ناهم‌خوانیهای زیادی از نظر اسلوب و روش با متن کتاب می‌بینیم یا بدآموزیهای اخلاقی و برای کودکان دارند. حتی بعضی از داستانها و کتابهای ترجمه شده بار غیر فرهنگی و ضد فرهنگی برای کودکان دارد. جالب است که این کتابها در بازار عرضه می‌شوند و به در مدارس ما هم راه می‌یابند و فضای ذهنی و رفتاری دانش‌آموز را متاثر می‌کند. این مسائل باید سر و سامان بگیرند و نمونه‌هایی که اصول تربیتی را رعایت نکرده‌اند و ضد اخلاق و فرهنگ هستند، باید اصلاح شوند.

■ به نظر می‌رسد که این اصلاح کتابهای کمک آموزشی و کمک درسی به نوعی با فعالیتهای وزارت ارشاد همپوشانی پیدا می‌کند؟

□ بله همین‌طور است. ما مسئول نظارت بر فرایند تولید کتاب نیستیم و این درست مسئولیت اصلی و اساسی وزارت ارشاد است. ما می‌توانیم خواسته‌های خودمان را به آنها اعلام کنیم و از معیارها و استانداردهایمان یاد کنیم. خوش‌بختانه نوع مناسبات و مرادفات ما با وزارت ارشاد به گونه‌ای است که آنها پذیرای نظرات و خواسته‌های ما هستند و می‌پذیرند که معیارهای ما را در فرایند نظارت خود حاکم کنند.

■ این خواسته‌ها و معیار و اصولی را که شما مدنظر قرار می‌دهید و حتی آن را به وزارت ارشاد توصیه یا گوشزد می‌کنید، چه هدف اصلی و نهایی را دنبال می‌کند؟

□ تصور من این است که چه در زمینه رسانه‌های مکتوب هم چون کتاب و چه در زمینه رسانه‌های الکترونیک نمی‌توانیم محدودیت ایجاد کنیم. چون که فضای اجتماعی ما اقتضای تولید چنین آثاری را دارد. امروزه یادگیری نه در کلاس درس و داخل مدرسه‌ها، که در محیط اتفاق می‌افتد. در محیط یادگیریها عوامل و مسائل پیدا و پنهانی بسیاری دخالت دارند که بخشی از آنها هم رسانه‌ها هستند؛ رسانه‌هایی که شکل مکتوب آنها کتاب است و صورتهای دیگرشان در اینترنت، ماهواره‌ها، فیلمها و سایتها اتفاق می‌افتد. دیگر دست ما نیست که این عوامل را مدیریت کنیم.

ما باید به سمت و سویی حرکت کنیم که نظام مصون بماند. صورت مطلوب آن مصون‌سازی آدمهای محیط است. این که دانش‌آموز به تفکر نقادانه و شاخصه‌هایی دست پیدا کند، بتواند سره را از ناسره تشخیص دهد و خودش توانایی نقد و مهارت خوب خواندن را داشته باشد. این نکته ظریف و با اهمیتی است. یعنی اگر کودک ما تشخیص دهد چه کتابی را بخواند و چه کتابی را نخواند، ما در جهت درستی حرکت کرده‌ایم. اگر این کتابها، فیلمها و موسیقیها در جهت رشد باشند، بچه‌ها هم به سوی رشد و تعالی پیش می‌روند. نقطه مطلوب و حد نهایی ما این است که بتوانیم این مدل مصونیت را در کودکان ایجاد کنیم که مدل قرآنی‌اش این است که بتوانیم تقوا را در آنان ایجاد و تقویت کنیم.

اما یک پله پایین‌تر از آن باید نظام را مدیریت کنیم که یا چنین رسانه‌هایی را تولید نکنیم، یا اگر تولید و عرضه شدند، به آنها تا جایی که مخل تعلیم و تربیت صحیح نباشند، میدان کار و فعالیت بدهیم. اگر این فرآیند، طراحی و به خوبی اجرا شود، حداقل مدارس ما را مصون می‌کند و به دلیل مقبولیت و مرجعیتی که آموزش و پرورش در اذهان عمومی دارد، می‌تواند جامعه را واکنش‌ناپذیر کند. ما با اعلام کردن این شاخصها و معیارها می‌توانیم اعتماد مردم را جلب کنیم. اگر روزی بتوانیم چیزی شبیه مهر استاندارد روی کالاها برای کتابها دست و پا کنیم، به نقطه خوبی رسیده‌ایم. مهر استاندارد تولیدکننده را محدود می‌کند که برای جلب بازار اصولی را رعایت کند. بنابراین اگر این توانمندی ایجاد شود که مهر سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی بیان نوعی استانداردسازی در ذهن مردم باشد، مخاطبان کتابی را می‌خرند که مهر استاندارد داشته باشد و به همین ترتیب، فیلم، مجله و سایتها خوب را با استاندارد می‌سنجند. این شرایط تولیدکنندگان را مجاب می‌کند که کار را به نحو احسن انجام دهد.

اگر کودک ما
تشخیص دهد چه
کتابی را بخواند و چه
کتابی را نخواند، ما در
جهت درستی حرکت
کرده‌ایم

ناصری در گفت‌وگو با جوانه

جشنوارهٔ رشد

ذهنیت جامعه را نسبت به
کتابهای کمک آموزشی
گسترش می‌دهد

● احسان حضرتی

اشاره

امروزه کمتر خانواده‌ای پیدا می‌شود که نسبت به مقولهٔ آموزش و کتابهای کمک آموزشی بی تفاوت باشد؛ چه این موضوعی است که به شکلی مستقیم و عمیق بر امر آموزش کودکان تأثیر می‌گذارد. همین هم هست که سامان‌دهی وضعیت موجود و حرکت به سمت کمال مطلوب را به طرزی اجتناب ناپذیر، به یکی از دغدغه‌های همیشگی و جدی مسئولان ذی‌ربط تبدیل کرده است. اساساً تأسیس و راه‌اندازی جشنواره‌ای به نام «کتابهای آموزشی رشد»، در ذات خود نوعی پاسخ به نیاز روزآمد و مهم تلقی می‌شود.

محمد ناصری، مدیرکل دفتر انتشارات کمک آموزشی رشد که علاوه بر همکاری چندین ساله با این جشنواره، سابقهٔ سالها حضور در مدارس کشور و تدریس در دوره‌های گوناگون تحصیلی را در کارنامهٔ خود دارد، در گفت‌وگو با ما پیرامون این مسائل و نیز دستاوردها و چشم‌انداز آتی جشنوارهٔ رشد سخن می‌گوید:

■ آقای ناصری! در مورد مصوبه شورای عالی آموزش که به تازگی مراحل قانونی اش را طی کرده است، توضیح دهید. با توجه به این که امیدواریهای زیادی درباره این مصوبه ابراز شده است، لطفاً بفرمایید نقش و اهمیت آن در موضوع سامان‌دهی وضعیت کتابهای کمک آموزشی تا چه اندازه‌ای است؟

□ سؤال بسیار خوبی مطرح کردید که جنبه‌های متعددی دارد. این مصوبه هشتصد و بیست و هشتمین مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش است که در تاریخ ۲ شهریور سال جاری (۱۳۸۹)، بعد از مدت‌ها، به تصویب رسید. به امید خدا قرار شد به رییس جمهور که رییس شورای عالی آموزش و پرورش است، تقدیم شود تا توسط ایشان ابلاغ گردد. دامنه شمول این مصوبه فراتر از کتابهای کمک آموزشی است و موضوعات بسیاری را در برمی‌گیرد. اگر چه جشنواره کتابهای کمک آموزشی، طی سالیان متمادی فعالیتهای مهم و دامنه‌دار خود در زمینه سامان‌دهی کتابهای کمک آموزشی و کمک درسی، بانی و طراح این جریان بود، اما در این مصوبه، تمام مواد و رسانه‌های آموزشی قابل استفاده

در آموزش، زیر پوشش هستند و حدود آن تنها به کتاب و رسانه‌های مکتوب محدود نشده است. اکنون در آموزشگاهها و مدارس، علاوه بر کتاب، رسانه‌های آموزشی دیگری نیز وارد شده‌اند و امروزه نمی‌توان بی توجه به نرم افزارها و فیلم‌های آموزشی و سایر رسانه‌های الکترونیکی، کار آموزش را به خوبی پیش برد.

این مصوبه از چند بابت اهمیت دارد، اما به نظر من مهم‌ترین مزیت‌اش این است که عرصه فعالیت فعالان حوزه رسانه‌های آموزشی را که شامل تمام اجزای نام‌برده می‌شود، از ابتدای چرخه تولید کتاب تا انتهای آن که توزیع است، در برمی‌گیرد. در واقع، در این مصوبه تصریح شده است که ما برای تولید رسانه‌های متناسب با اهداف آموزش و پرورش، نیازمند در نظر گرفتن استانداردهایی هستیم. این استانداردها شامل دو بخش اساسی است: یا عمومی‌اند یا تخصصی. بخشی از استانداردهای عمومی با ذکر جزئیات و اصول اساسی آن مورد توجه قرار گرفته و کل جریان استانداردسازی را به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی واگذار کرده است. این سازمان متولی تولید کتابهای درسی رسمی آموزش و پرورش است. در این که سازمان این دو مهم را طی مدت زمانی بیش از نیم قرن انجام داده است، شکی نیست، اما باید به این نکته توجه کرد، دستگاههایی که ملزم به اجرای این قوانین هستند، تا به حال مطرح نشده بودند و از این پس قرار است که این امر به تأیید سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی برسد.

■ سؤال شخص من این است که پیش از تعیین استانداردهای کتابهای آموزشی،

این
مصوبه از چند بابت
اهمیت دارد، اما به نظر من
مهم‌ترین مزیت‌اش این است
که عرصه فعالیت فعالان حوزه
رسانه‌های آموزشی را که شامل تمام
اجزای نام‌برده می‌شود، از ابتدای
چرخه تولید کتاب تا انتهای
آن که توزیع است، در
برمی‌گیرد

مبنای عمل و داوری شما در آموزش و پرورش و جشنواره کتابهای کمک آموزشی چه بوده است؟

□ خوشبختانه در دفتر انتشارات کمک آموزشی، این استانداردها را از سالهای قبل مدنظر و در دست اجرا داشته‌ایم و طی این ۱۰ سال و مخصوصاً در زمینه سامان‌بخشی، این استانداردها را به تمام نشران، مؤلفان، نویسندگان و تصویرسازان اعلام کرده‌ایم و براساس آنها هم داوری و نقد می‌کنیم. از طرف دیگر هم، ما در آموزش و پرورش نهادهای متعددی را در این زمینه داریم که بسیار هم فعال هستند.

ببینید! ما کتابهای شایسته و برتر را ارزیابی می‌کنیم، اما امروزه تجهیز کتاب‌خانه‌های آموزشگاهها و مدارس برعهده معاونت پرورشی وزارت آموزش و پرورش است. هنگامی که کتاب کمک درسی یا کمک آموزشی چاپ و منتشر می‌شود، رسانه ملی آن را تبلیغ می‌کند. ممکن است اگر این اتحاد و اتفاق نظر وجود نداشته باشد، مسائل و مشکلاتی به وجود بیاید؛ کما این که به وجود هم آمده است. یعنی این که ما مثلاً کتابی را تأیید نکرده به رسمیت نمی‌شناسیم، اما ممکن است در سید خرید مدیر آموزشگاهی قرار گرفته و خریداری و در مدرسه توزیع شود و از آن طرف هم رسانه ملی آن کتاب را تبلیغ کند و چرخه غلطی طی شود. نبود منبع و متولی، ضرورت وجود این قانون و مصوبه را افزایش می‌دهد تا از بروز چنین اختلالاتی جلوگیری کند.

با ارائه
استانداردهای تعیین
شده، نهادها، سازمانها و
همه کسانی که در این حوزه
فعال هستند، باید با یکدیگر ارتباط
داشته باشند و مانع ورود کتابها
و سی‌دیهای غیر کارشناسی
و نامطلوب به گردونه
آموزشی شوند

■ به نظر می‌رسد فقدان این چرخه ارتباطی، مانع مهمی در علمی شدن بحث کتابهای کمک آموزشی بوده است؟

□ بله، با ارائه استانداردهای تعیین شده، نهادها، سازمانها و همه کسانی که در این حوزه فعال هستند، باید با یکدیگر ارتباط داشته باشند و مانع ورود کتابها و سی‌دیهای غیر کارشناسی و نامطلوب به گردونه آموزشی شوند. بنابراین، این ارتباط زنجیره‌وار بر مبنای اصول قانونی، اساس کار علمی و کارشناسانه است که ظرفیت قانونی آن هم مورد عنایت و توجه مراجع قانونی قرار گرفته است.

■ دلیل تأخیر الزام قانون درخصوص رسانه‌های کمک آموزشی به چه مسائلی برمی‌گردد؟ در شرایطی که امروز جشنواره کتابهای کمک آموزشی رشد به دوره هشتم خودش رسیده، روند داوری، بدون استانداردهای لازم، چه طور پیش رفته است؟

□ در سال ۱۳۷۸ که دفتر انتشارات کمک آموزشی از سوی سازمان پژوهش، مأمور برگزاری جشنواره کتابهای کمک آموزشی رشد شد، طی یک سال، با حضور کارشناسان و خبرگان،

استانداردهای لازم تعیین و مشخص شد و ما از آن وقت با این استانداردها کتابها را مورد سنجش قرار داده‌ایم. در آن زمان، از میان کتابهایی که به دست ما رسید، تنها ۱۸ درصد با استانداردهای ما و شروط لازم و کافی آن مطابقت داشت.

بنابراین، در حیطة کاری ما استانداردها روشن و واضح بوده‌اند. اما اتفاقی که در این مصوبه افتاده، این است که استاندارد از سوی بالاترین مقام اجرایی کشور، به طور عمومی و سراسری ابلاغ می‌شود، و گرنه در وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش سالها این کار را اعمال کرده و انجام داده است. با این مصوبه، سطح این فعالیت از وزارت آموزش و پرورش بالاتر می‌رود و به سطح کشوری و ملی می‌رسد.

نکته دیگر هم این است که تجربه ده ساله کتابهای کمک آموزشی به جای خودش مغتنم و محفوظ است، اما سؤال این است که مگر در بحث آموزش همه چیز به کتاب محدود است؟! اگر ۱۰ سال پیش ما درباره سی‌دهای کمک آموزشی سخن می‌گفتیم، کسی به آن توجه نمی‌کرد. اما امروز در تمام آموزشگاهها و مدارس، بار تعلیم و تربیت تا حدی توسط رسانه‌های جدید به منزل می‌رسد.

■ ضرورت روزآمد کردن مواد کمک آموزشی، دلیل مهم توجه به این مصوبه بوده است؟

□ بله. امروزه در کنار کتاب درسی، برای تعمیق و توسعه و تعلیم از نرم افزارهای آموزشی نیز استفاده می‌شود. این مصوبه فراتر از کتاب آموزشی است و ابزارها و مواد دیگر آموزشی را هم شامل می‌شود.

■ شما در جایی اشاره کرده‌اید که کتابهای کمک آموزشی به منظور ایجاد انگیزه علمی و رشد روابط اجتماعی دانش‌آموزان تهیه می‌شوند. آیا رفع این نیازها از سوی متولیانی غیر از سازمان آموزش و پرورش، نشانه ضعف کتاب درسی ما نیست؟

□ سؤال خوب و ارزشمندی پرسیدید. کتاب درسی سطح متوسط دانش‌آموزان را در نظر دارد و لاجرم اطلاعاتش هم به دلیل محدودیت زمانی که معلمان دارند و مجال اندکی که اولیای مدرسه در اختیار دارند، چندان گسترده نیست و قرار است که سطح متوسطی از مفاهیم را به دانش‌آموزان ارائه کنند. اما در همه جای دنیا افراد با هم تفاوت دارند. مگر همه دانش‌آموزان در سطح یکسانی قرار دارند؟

طبیعتاً این طور نیست. بعضی‌ها فراتر از کتابها می‌اندیشند و باهوش‌ترند. برخی هم دیرپاب‌تر و دیرفهم‌تر هستند. ما برای پشتیبانی برنامه درسی، به کتابهای دیگری هم نیاز داریم که این مفاهیم را توسعه دهند و عمق بخشند و یا مفاهیم را ساده سازی کنند. به این دلیل، کتابهای درسی

عمود خیمه‌ای را تشکیل می‌دهند که در کنار آن، اجزای دیگری به آن یاری می‌رسانند؛ اعم از این که فراتر از کتاب درسی باشند یا مطالب همان کتاب را با شیوه‌های متفاوت بسط با ترفندهای گوناگون، به دانش آموز ارائه کنند.

■ **بسط و گسترش دادن کتابهای آموزشی یا فراتر رفتن از حدود کتاب در حد معقولی، قابل پذیرش است، اما کتابهای کمک آموزشی موجب فدا شدن مرجعیت معلم نمی‌شوند؟ آیا جای‌گزین او نمی‌شوند؟**

□ این موضوع دقیقاً به معلم بستگی دارد. معلم می‌تواند تمام کتابهای آموزشی و رسانه‌های تعلیمی را ابزار خودش بداند و از تمام این مواد آموزشی، با تسلط استفاده کند و پاسخ هر سؤال دانش‌آموز را به کتابی یا قسمتی از یک کتاب ارجاع دهد. به هر حال، وظیفه اصلی و اساسی معلم، طراحی درس و ارائه آن به شکل مطلوب و به بهترین نحو است. من معلم وقتی وارد کلاس می‌شوم، باید برای تدریس خودم، در یک زمان بندی مشخص و با طرح مشخصی بپردازم. اگر معلم بر کارش مسلط نباشد، موضوع مورد نظر سؤال شما اتفاق می‌افتد و برخی از این کتابها، «پخته‌خواری» را به معلم و دانش‌آموز می‌آموزند. یعنی حتی طرح درس و سؤالهای اضافی را می‌نویسد و معلم هم در مقام یک مطلع و نه معلم، آنها را ارائه می‌کند.

بنابراین، اگر معلمی واقعی باشد، هرچه دستش بازتر باشد، با فراغ خاطر بیشتری از این کتابها بهره می‌برد. اما در صورت خلاف، سؤال شما سرجای خودش محفوظ است و از خلاقیت معلم کم می‌کند. معلم خلاق معلمی است که از هرچه به نفع کلاس و درس است، استفاده می‌کند و اصلاً به دام این بندها نمی‌افتد.

■ **در جایی دیگر، شما در اشاره به نقش حوزه کمک آموزشی، آن را وسیع‌تر از ذهنیت جامعه دانسته‌اید. منظور شما از این وسعت و گستردگی دقیقاً چیست؟ و چه حوزه‌هایی را دربر می‌گیرد؟**

□ این هم سؤال بسیار مهمی است و خواهش می‌کنم شما روی آن مانور بدهید. باید ذهنیت جامعه نسبت به کتاب آموزشی تصحیح و تکمیل شود و تغییر کند و عمق و غنا یابد. در تعریفی که ما از کتاب آموزشی داریم حتی کتاب مرجع، دایره‌المعارف و... هم آموزشی است، در حالی که جزو کتابهای یک پایه خاص نیست. دانش‌آموز می‌تواند برای هر موضوع خاص، به چند دایره‌المعارف رجوع کند و اطلاعات گوناگونی را به دست آورد. بنابراین، جامعه نباید به کتابهای آموزشی به عنوان کتابهای همگام و مرتبط با درس نگاه کند. این روزها سریال «مختارنامه» از تلویزیون پخش می‌شود. اگر یک کتاب شسته و رفته خوب داستانی، زندگی مختار ثقفی را بگوید و در کتاب تاریخ مدرسه، اشاره کوتاهی به این موضوع بشود که مختار کسی بود که به خون‌خواهی امام

حسین (ع) قیام کرد، بحث آموزش وسعت می‌گیرد. نقطهٔ کانونی و اصل آن در کتاب آموزشی است، اما این کتاب داستانی مختار هم می‌تواند کتاب آموزشی مناسب باشد و همان‌طور که می‌دانیم، در شاخهٔ ادبیات تعلیمی قرار می‌گیرد. اگر مثلاً به همین موضوع مثل بعضی کتابهای تست نگاه شود، تنبلی ذهنی می‌آورد. برای مثال، آنها می‌گویند: مختار ثقفی که بود؟ و چهار گزینه ارائه می‌کنند. یا مختار ثقفی چه کرد؟ و چهار گزینه و...

کتاب آموزشی باید متناسب با فهم و درک دانش‌آموز ارائه شود. بنابراین، همهٔ این کتابها از یک منظر آموزشی هستند. اگر جامعه با این نگاه به کتاب آموزشی نگاه کند، این نگاه به ارتقای فرهنگ کتاب‌خوانی می‌انجامد و دیگر به کتاب کمک درسی که زیرشاخه‌ای از آن است، اکتفا نمی‌کند.

ما برای پشتیبانی کردن برنامه درسی، به کتابهای دیگری هم نیاز داریم که این مفاهیم را توسعه دهند و عمق بخشند و یا مفاهیم را ساده سازی کنند

■ در حوزهٔ کتابهای کمک آموزشی، وضعیت نامطلوب و نابسامانی

وجود دارد که البته مورد پذیرش مسئولان امر هم هست و آنها زیر بار آن رفته‌اند. می‌خواهم بپرسم، دلیل این وضعیت، انگیزه‌های سودجویی و تجارت این حوزه است یا دلایل دیگری وجود دارد؟ هم‌چنین، سامان بخشی این وضعیت نامطلوب وظیفهٔ کیست؟

□ همیشه در کنار اجناس واقعی، کالاهای تقلبی نیز ساخته و عرضه می‌شود. وقتی مردم به جنسی نیاز داشته باشند و مطالبه کنند و آن جنس بازار پیدا کند، سودجویان، جنس تقلبی آن را نیز تولید می‌کنند. کتاب هم به عنوان کالایی فرهنگی از این امر مستثنا نیست. چون جامعه و دانش‌آموز و معلم به این کتابها نیاز دارند، آنها تولید می‌شوند، اما وقتی سودجوها می‌بینند عجب بازار پر منفعتی ایجاد شد، قید استانداردها را می‌زنند و کتابهایی مشابه تولید می‌کنند که از نظر ظاهری هم شکل و شمایل بسیار خوبی دارند. من کتابهای کار غیراستاندارد را دیده‌ام؛ با کاغذ چهار رنگ! کتاب کار یعنی این‌که دانش‌آموز مدادش را بردارد و آن را حل کند و کنار بگذارد. چه نیازی است که شما آن را چهار رنگ تولید کنید؟ معلوم است که طرف به منفعت و سود و ظاهرسازی چشم داشته است. اما جلوگیری از تولید آن به عهدهٔ کیست؟ به نظر من این وظیفه، اولاً و اساساً به معلم و مرجعیت علمی او برمی‌گردد. برای دانش‌آموز، مهم‌ترین مرجعی که موضوعی را تأیید یا نفی می‌کند، معلمش است. ما به همین دلیل آمده‌ایم با تولید کتاب‌نامه‌های رشد، فرهنگ توصیفی بهترین کتابها را در مقاطع و پایه‌های گوناگون نشر داده‌ایم و به معلمان عزیز گفته‌ایم که ما پشتیبان شما در امر آموزش صحیح هستیم. و این گروه کارشناسی، با معرفی بهترین کتابها و توصیف آنها در خدمت شماست. معلم موفق هم با نگاه به آنها یا رفتن به پایگاه www.roshdmag.ir به انتخاب کتابهایی از میان آنها دست می‌زند. اشکالی هم ندارد که در مدرسه‌ای کتاب انتخاب شود و در مدرسهٔ دیگر فلان کتاب دیگر. این به فراخور سطح فرهنگی و

اقلیمی دانش‌آموزان و... متفاوت است.

■ اصل و اساس این وظیفه آموزشی چه روندی دارد؟ آیا در جشنواره کتابهای کمک آموزشی، ثمرات آن به بار نشسته است؟

□ بله! دستاوردهای قابل دفاعی دارد. دفتر انتشارات کمک آموزشی طی این ده سال به این مهم اقدام کرده است. براساس مصوبه‌ای هم که به آن اشاره کردیم، کلاس سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی این کار را برعهده گرفته است و وظیفه وزارت آموزش و پرورش است که به درستی به آن سر و سامان بدهد.

در جشنواره کتابهای آموزشی، کار اصولی و علمی تر است به جهت این که استانداردهایمان مشخص است

■ در مورد جشنواره کتابهای کمک آموزشی در قالب ۱۹ گروه، ۲۰۰۰ کتاب در دوره‌های ابتدایی و راهنمایی داوری شده‌اند. از میان این آثار، چه تعداد آثار تألیفی وجود دارد و چه اندازه‌ای ترجمه شده‌اند؟

□ گرایش ما به تألیف است. ما امسال دو موضوع جدید را به کارمان اضافه و در چرخه داوری‌ها اعمال کردیم که یکی کتاب‌های مرجع و دیگری ICT است. ترجمه‌های خوب در حوزه ICT غنی‌تر از حوزه‌های دیگر است و احتمالاً در حوزه ICT، کتابهای ترجمه‌ای امتیاز بیشتری می‌آورند. اما به طور کلی و بنابر دلایل متعدد که برخی از آنها مثل روز روشن است، تألیف مهم‌تر است. در تألیف، خلاقیت، بومی بودن، ارتباط با فرهنگ و ارزشهای ما و... بیشتر است.

■ شما دبیر هشمتین جشنواره کتابهای کمک آموزشی رشد هستید؛ در مورد گروه‌های داوری توضیح دهید؟ به طور کلی به نظر می‌رسد گرایش به ترجمه در کارها پررنگ‌تر است. نظر شما چیست؟

□ من هیچ قضاوتی بر تألیفات این حوزه نکرده‌ام. عرض من این است که تألیف بر ترجمه ارجحیت دارد، مگر در برخی حوزه‌های اختصاصی. نکته دیگر این است که ما از بین این ۱۹ رشته، به داوران محترم خودمان این امکان را داده‌ایم که یک نفر را به عنوان برگزیده و یک نفر را هم به عنوان تقدیری انتخاب کنند. این سؤال شما موقعی پاسخ داده خواهد شد که ما نتیجه آرای داوران را ببینیم و بررسی کنیم که مثلاً چرا حوزه تألیف ما ضعیف است و این موضوع بحثی تخصصی است و بهترین کسانی که می‌توانند به آن جواب دهند، داوران ما هستند و من شما را به بیانیه داوری که به امید خدا در ۲۹ آذر و اختتامیه جشنواره کمک آموزشی عرضه خواهد شد، ارجاع می‌دهم. آن‌جا دقیقاً گفته خواهد شد که نقاط قوت و ضعف ما چیست و راهکارهای پیشنهادی ما کدام است. این مسائل توسط گروه‌های داوری بررسی می‌شود و ان شاءالله ارائه خواهد شد.

■ امروزه جشنواره به دور هشتم خودش رسیده و طی ده سال فعالیت، ثمرات خوبی به بار آورده است. اما به نظر شما، روند جشنواره روبه رشد است و می‌توانیم در دور نهم این راهکارها را اعمال و اجرا کنیم؟

□ به یاری خدا روند جشنواره روبه رشد بوده است. اما رشد، درجات مختلفی دارد. گاهی رشد مطلوب است و گاهی هم نسبی. شاید در هیچ جشنواره‌ای اهداف مورد نظر داوران و بیانیه‌ها به رشد مطلوب خودش نرسیده باشد. اما دلیل من برای دارا بودن رشد نسبی این حوزه آن است که ما در جشنواره اول اعلام کرده‌ایم که ۱۸ درصد کتابهای ما مطابق استاندارد است. در جشنواره هفتم، بالغ بر ۵۰ درصد کتابها با استانداردها مطابق بوده است.

■ اصولاً جشنواره و از جمله جشنواره کتابهای کمک آموزشی رشد، خصلت ترغیبی و تشویقی دارد و مبنای آن جنبه‌های تعزیری و پیگردهای قانونی نیست. آیا این مسئله به نوعی نمایانگر خلأ قانونی در این بخش نیست؟

□ ببینید، این مسئله فراتر از جشنواره است و به روند این جریان تا به امروز برمی‌گردد. ما این جشنواره را هم با هدف سیاست‌گذاری نسبت به کتابهای آموزشی و هم با توجه به حمایت و هدایت انجام می‌دهیم. تا به امروز هم در، بر همین پاشنه چرخیده است و آن ۱۸ درصد ده سال پیش، که امروز به ۵۰ درصد رسیده، به این دلیل بوده است. اما برای رفع مشکل ۵۰ درصدی کتابهای نامطلوب، مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش در بند ۶ می‌گوید: تمام کتابهایی که قرار است وارد کتابخانه مدارس شود، باید حتماً مهر استاندارد سازمان پژوهش را داشته باشد. اگر هم کتابهایی که این شرایط را ندارند، وارد کتابخانه‌های مدارس شوند، پی‌گرد قانونی خواهد داشت. تا به امروز این الزام وجود نداشته است، اما به امید خدا در آینده از کیفیت نازل و مطامع مادی عده‌ای جلوگیری به عمل خواهد آمد. خوش‌بختانه این موضوع هم در مصوبه پیش‌بینی شده است.

■ سؤال آخر من دو بخش مجزا دارد: اولاً این که خواسته‌های مسئولان و برگزارکنندگان جشنواره رشد تا چه اندازه برای جامعه شفاف سازی شده است؟ به علاوه چشم‌انداز فعالیت‌های آینده شما و نقطه مطلوب این عرصه کجاست؟

□ البته من از سؤال‌های سنجیده شما تشکر می‌کنم. باید بگویم، ما از امکاناتی که داشته‌ایم، استفاده کرده‌ایم. یکی از امکانات ما این بوده است که از مجلات رشد به عنوان مجرای ارتباطی و آموزشی نگاهی بیندازیم به جامعه فرهنگی خودمان که شامل دانش‌آموز و معلم است. این کار را انجام داده‌ایم و البته باید آن را بیشتر و غنی‌تر کنیم. علاوه بر این، ما «کتاب‌نامه رشد» را به ۱۰۰ درصد هنرستان‌ها و ۱۰ درصد مدارس کل کشور ابلاغ کرده‌ایم و به طور رایگان در اختیار

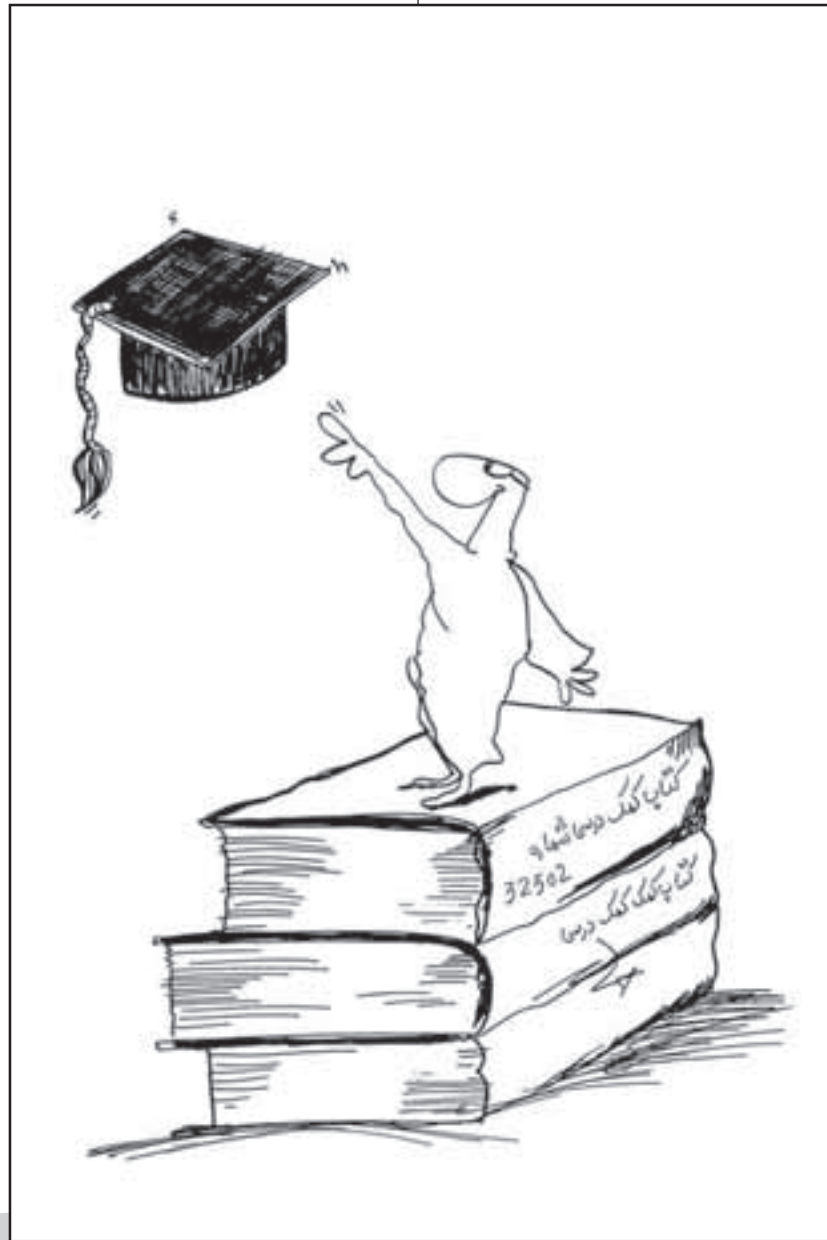

۱۰ درصد مدارس قرار داده‌ایم. کار دیگر ما این است که در پایگاه اینترنتی رشد در بخش سامان کتاب، همه کتابهای تأییدی را می‌آوریم و معرفی می‌کنیم. علاوه بر آنها، سی‌دی‌هایی را نیز منتشر کرده‌ایم. اما در پاسخ به سؤال اول باید بگوییم، تصور ما این است که جامعه، هنوز به صورتی که حق این فعالیت است، از آن اطلاع ندارد. ما اذعان داریم که اطلاع‌رسانی‌مان کافی و وافی نیست.

اما در بخش دوم بگوییم که چشم‌انداز آینده ما بسیار روشن است و به مطالبه جامعه و نیاز فرهنگیان آگاهی کافی داریم و در تشکیلات خودمان به قدرتمندی این بخش‌ها توجه ویژه داریم. بالای سر دفتر ما سازمان پژوهش و بالاتر از آن آموزش و پرورش و بالاتر از همه جامعه قرار دارد که ما به آنها خدمات می‌دهیم و سعی در توسعه آن داریم. زمانی بود که کتابهای کمک آموزشی برای بسیاری مسئله‌ای نبود که اهمیت داشته باشد، اما امروزه جامعه درگیر این موضوع شده است. پس ما باید بتوانیم به آن نیازها به خوبی پاسخ دهیم. به همین دلیل چشم‌انداز ما در آینده چشم‌انداز روشنی است و ما تلاش داریم به سمت نقطه مطلوب پیش برویم. اگر آن الزامات قانونی را همه بپذیرند، در آینده وضع این حوزه، مطلوب‌تر خواهد بود.

مصوبه
شورای عالی آموزش
و پرورش در بند ۶ می‌گوید:
تمام کتابهایی که قرار است وارد
کتابخانه مدارس شود، باید حتماً
مهر استاندارد این سازمان و جشنواره
را داشته باشد. اگر هم کتابهایی که
این مهر و شرایط را ندارند، وارد
کتابخانه‌های مدارس شوند
پی‌گرد قانونی خواهد
داشت

دوره ابتدایی

جامعه‌پذیری کتاب‌خوانی و مرجعیت معلم

ارزش‌یابی طرح سامان‌بخشی
کتابهای آموزشی

● دکتر محمود شهابی

مقدمه

ناشران کتابهای آموزشی در چند سال اخیر فعال‌ترین ناشران کشور بوده‌اند. درصد بسیار بالایی از آمار عرضه و تقاضای کتاب در کل کشور، به این‌گونه کتابها اختصاص دارد. اما عده‌ای از کارشناسان، از جمله کارشناسان وزارت آموزش و پرورش، محتوای برخی از این کتابها را مطابق با استانداردهای کتابهای آموزشی نمی‌دانند و از این‌که معلمان، دانش‌آموزان و اولیای آنها در انتخاب و مطالعه کتابهای مناسب اغلب اشتباه می‌کنند، نگران‌اند و به نحوی خواستار نوعی مداخله در بازار عرضه و تقاضای کتابهای آموزشی هستند.

از این‌رو در تابستان سال ۱۳۷۸، «دفتر انتشارات کمک آموزشی» طرحی را با عنوان «سامان‌بخشی کتابهای آموزشی» تهیه کرد و پس از تصویب ریاست «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» به

اجرا در آورد. **اهداف اصلی** این طرح عبارت‌اند از:

■ **هدایت و تشویق مؤلفان، مترجمان و ناشران کتابهای آموزشی** به تولید کتابهای مورد نیاز معلمان و دانش‌آموزان بر اساس **ضوابط یا استانداردهای آموزشی** اعلام شده.

■ **ترغیب معلمان و دانش‌آموزان (یا اولیای دانش‌آموزان) به خرید و مطالعه کتابهای آموزشی** استاندارد.

کمیت

و کیفیت مطالعه و کتاب‌خوانی در سالهای اخیر، یکی از دغدغههای اصلی والدین معلمان و حتی سیاست‌گذاران آموزشی و فرهنگی کشور بوده است

برای نیل به اهداف فوق، دفتر انتشارات کمک آموزشی به عنوان متولی اجرای طرح مزبور، اقدامات زیر را در فاصله سالهای ۱۳۷۹ تا نیمه اول سال ۱۳۸۳ به انجام رسانده است:

□ تشکیل دبیرخانه و شورای طرح سامان‌بخشی کتابهای آموزشی؛

□ تشکیل تیمهای کارشناسی موضوعی به منظور بررسی میزان انطباق

کتابهای آموزشی با معیارها یا استانداردهای تعیین شده؛

□ تعیین استانداردهای عمومی و اختصاصی کتابهای آموزشی در دوره‌های

تحصیلی و حوزه‌های درسی متفاوت و اعلام نیازهای آموزشی به مؤلفان و ناشران؛

□ برگزاری مرحله اول جشنواره‌های سه‌سالانه کتابهای آموزشی به تفکیک دوره‌های

تحصیلی؛

□ برگزاری مرحله دوم جشنواره کتابهای آموزشی دوره‌های ابتدایی و راهنمایی در آذرماه

۱۳۸۳؛

□ معرفی کتابهای آموزشی تأیید شده به مخاطبان (دانش‌آموزان و معلمان) از طریق درج

مشخصات آنها در کتاب‌نامه رشد دوره‌های ابتدایی، راهنمایی و متوسطه؛

□ معرفی کتابهای آموزشی مناسب در انتهای کتابهای درسی دوره‌های ابتدایی، راهنمایی و

متوسطه برای استفاده دانش‌آموزان؛

□ انتشار نشریه شورای سامان‌بخشی کتابهای آموزشی (جوانه) به تفکیک دوره‌های تحصیلی؛

□ طراحی وب‌سایت اطلاع‌رسانی سامان‌کتاب (www.samanketab.com).

□ راه‌اندازی کارگاه آموزشی تولید کتابهای آموزشی برای مؤلفان و ناشران؛

□ هماهنگی با مؤسسه «منادی تربیت» برای خرید و توزیع کتابهای آموزشی تأیید شده در

مدارس، بدون داوری مجدد آنها؛

□ انتشار خبرنامه آینه.

مؤلفه‌های طرح سامان‌بخشی با توجه به دو فرایند تولید و مصرف کتابهای آموزشی تعریف

شده‌اند. **تعیین استانداردها و اعلام نیازهای آموزشی** به مؤلفان و ناشران و **برگزاری جشنواره** با

هدف سامان‌دادن به فرایند تولید (شامل انتخاب موضوع از سوی ناشر و سفارش تألیف یا ترجمه آن

به مؤلف یا مترجم، سازمان‌دهی محتوا، مصورسازی، نحوه نگارش، صفحه‌آرایی و چاپ) کتابهای

آموزشی، تا هم تعداد کتاب‌های آموزشی افزایش یابد (افزایش عملکرد بازار کتابهای آموزشی) و هم کیفیت آنها غنی‌تر شود. انتشار کتاب‌نامه‌ رشد و معرفی کتابهای تأیید شده در پایان کتابهای درسی نیز، با هدف اطلاع‌رسانی و سامان دادن به فرایند مصرف کتابهای آموزشی (انتخاب کتاب برای مطالعه از سوی دانش‌آموزان و معلمان) طراحی شده‌اند؛ به طوری که هم میزان مطالعه و کتاب‌خوانی را در دانش‌آموزان و معلمان افزایش دهند و هم با مطالعه کتابهای آموزشی مناسب و مرتبط با نیازهای آموزشی آنان، فرایند یادگیری و یاددهی را در دانش‌آموزان و معلمان تقویت کنند و ذائقه مطالعاتی آنان را تغییر و یا ارتقا دهند.

مرحله اول جشنواره کتابهای آموزشی در سالهای ۱۳۷۹، ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ به ترتیب برای دوره‌های آموزشی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه برگزار شده است.

در اولین جشنواره کتابهای آموزشی دوره ابتدایی (سال ۱۳۷۹)، ۱۹۰۰ عنوان کتاب آموزشی از سوی ۱۰۰ ناشر دولتی و خصوصی در گروه‌های متفاوت علوم تجربی، زبان آموزی، آموزش ریاضی، مطالعات دینی و مطالعات اجتماعی به دبیرخانه جشنواره ارسال شد. کتابهای آموزشی در هر یک از این گروه‌ها، گونه‌های متفاوتی را دربرمی‌گیرند. این گونه‌ها عبارت‌اند از: کتابهای دانش‌افزایی برای دانش‌آموزان، کتابهای

گسترش مواد علمی و پرورش مهارتها، کتابهای کار و فعالیت یادگیری، کتابهای تمرینی برای تثبیت و تقویت، کتابهای سنجش و ارزیابی، کتابهای فعالیت‌محور، و کتابهای دانش‌افزایی و مهارتی برای معلمان. در جشنواره نخست، از ۴۸ عنوان کتاب در پنج حوزه آموزشی تقدیر شد.

مرحله دوم جشنواره‌ها در آذرماه سال ۱۳۸۳ آغاز شد و در جریان آن، تمامی کتابهای آموزشی چاپ اول دوره‌های پیش‌دبستانی، ابتدایی و راهنمایی که در سالهای ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۲ در حوزه‌های درسی متفاوت چاپ شده بودند، توسط هیئت داوران جشنواره ارزیابی شدند.

بدیهی است، ارزش‌یابی همه ابعاد این طرح در یک پژوهش امکان‌پذیر نیست. لذا دفتر اول این تحقیق ارزش‌یابانه به بُعد تقاضا یا الگوی مصرف کتابهای آموزشی در میان دانش‌آموزان و اولیای آنها اختصاص یافته است. ابعاد دیگر این تحقیق در فازهای بعدی تحقیق مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

بیان مسئله

کمیت و کیفیت مطالعه و کتاب‌خوانی در سالهای اخیر، یکی از دغدغه‌های اصلی والدین، معلمان و حتی سیاست‌گذاران آموزشی و فرهنگی کشور بوده است. این نگرانی به‌ویژه با پیدایش رسانه‌های نوین ارتباطی و اقبال روزافزون کودکان، نوجوان و جوانان به آنها، ابعاد گسترده‌تری

سه
متغیر «دیدن
کتاب‌نامه رشد توسط
دانش‌آموزان»، «خواندن مجلات
رشد دانش‌آموزی» و «میزان ارتباط
والدین با مدرسه»، هر سه روی
پذیرش مرجعیت وزارت آموزش و
پرورش هنگام انتخاب و خرید
کتابهای آموزشی مؤثر
بوده‌اند

یافته است. اهمیت موضوع به حدی است که تلاش به منظور تشویق و ترغیب کودکان و نوجوانان به مطالعه در دستور کار بسیاری از خانواده‌ها، مدارس، سازمانهای رسانه‌ای و سازمانهای رسمی آموزش و پرورش کشور قرار گرفته است.

یکی از این تلاشها، اجرای طرح «سامان‌بخشی کتابهای آموزشی دوره‌های ابتدایی، راهنمایی و متوسطه» است. اینک برای تصمیم‌گیری در مورد ادامه یا توقف، و یا اصلاح طرح سامان‌بخشی کتابهای آموزشی دوره ابتدایی در سالهای آینده، سؤالات اساسی از این قرارند:

□ این طرح در دوره آموزشی ابتدایی، تا چه حد در دست‌یابی به اهداف خود در زمینه افزایش تقاضای کتابهای آموزشی، یعنی ترغیب دانش‌آموزان و والدین آنان به خرید و مطالعه کتابهای معرفی شده، موفق بوده است؟

□ چه عواملی روی میزان موفقیت آن مؤثر بوده‌اند؟

□ برای اصلاح نقاط ضعف احتمالی طرح، چه توصیه‌ها و پیشنهادهایی می‌توان ارائه کرد؟
برای پاسخ‌گویی به این سؤالات باید نظرات و رفتارهای دانش‌آموزان و اولیای آنها مورد بررسی قرار گیرد و اثرات مورد انتظار «دفتر انتشارات کمک آموزشی» از ترغیب آنان به مصرف کتابهای آموزشی استاندارد را مشخص کرد. در ادامه، تلقی محقق از اثرات مورد انتظار دفتر انتشارات کمک آموزشی که متغیرهای وابسته تحقیق نیز محسوب می‌شوند، فهرست شده‌اند:

الف) انتخاب کتابهای آموزشی مناسب از کتاب‌نامه و یا فهرستهای کتابهای برگزیده در انتهای کتابهای درسی دوره ابتدایی، از سوی دانش‌آموزان دوره ابتدایی و یا اولیای آنها.

ب) افزایش میزان مطالعه کتابهای آموزشی از سوی دانش‌آموزان.

ج) پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزانی که کتابهای آموزشی معرفی شده را مطالعه کرده‌اند.

د) رضایت دانش‌آموزان و اولیای آنان از کتابهای معرفی شده.

هـ) خرید کتابهای آموزشی معرفی شده در کتاب‌نامه یا انتهای کتابهای درسی، از سوی دانش‌آموزان و اولیای آنها.

اهداف تحقیق

الف) شناسایی عوامل مؤثر بر انتخاب کتابهای آموزشی معرفی شده در کتاب‌نامه و انتهای کتابهای درسی و عوامل مؤثر بر آن.

ب) شناسایی میزان مطالعه کتابهای آموزشی از سوی دانش‌آموزان و عوامل مؤثر بر آن.

ج) بررسی ارزیابی دانش‌آموزان تهرانی و اولیای آنها از میزان اثربخشی کتابهای آموزشی خریداری شده و عوامل مؤثر بر آن.

د) بررسی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تهرانی و میزان تأثیر مطالعه کتابهای آموزشی روی

آن.

پرسشهای پژوهشی

۱. دانش‌آموزان تهرانی و اولیای آنها، اطلاعات مربوط به کتابهای آموزشی مناسب را از چه منابعی جست‌وجو می‌کنند؟
۲. رفتار جست‌وجوی کتابهای آموزشی از سوی دانش‌آموزان و اولیای آنها تحت‌تأثیر چه متغیرهایی است؟
۳. دانش‌آموزان تهرانی و اولیای آنها تا چه حد کتابهای آموزشی را خریداری می‌کنند؟
۴. رفتار خرید کتابهای آموزشی از سوی دانش‌آموزان و اولیای آنها، تحت‌تأثیر چه متغیرهایی است؟
۵. دانش‌آموزان تهرانی تا چه حد کتابهای آموزشی را مطالعه می‌کنند؟
۶. رفتار مطالعه کتابهای آموزشی از سوی دانش‌آموزان تحت‌تأثیر چه متغیرهایی است؟
۷. ارزیابی دانش‌آموزان تهرانی و اولیای آنها از میزان اثربخشی کتابهای آموزشی خریداری شده و مطالعه شده چگونه است؟
۸. ارزیابی دانش‌آموزان تهرانی و اولیای آنها از میزان اثربخشی کتابهای آموزشی خریداری شده و مطالعه شده، تحت‌تأثیر چه متغیرهایی است؟
۹. عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تهرانی چگونه است؟
۱۰. عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تهرانی تحت‌تأثیر چه متغیرهایی است؟

ضرورت انجام تحقیق

اجرای طرح سامان‌بخشی کتابهای آموزشی، یکی از مؤلفه‌های اصلاحات در آموزش و پرورش است که با هدف مداخله در بازار عرضه و تقاضای کتابهای آموزشی صورت گرفته است. برای اجرای این طرح، انرژی، زمان و هزینه‌های نسبتاً زیادی صرف شده است. تنها دلیل توجیه‌کننده تداوم چنین طرحی، اثربخشی آن مطابق با نتایج مورد انتظار، و عدم تولید عوارض یا نتایج نیندیشیده و خلاف انتظار است. لازمه نیل به شناخت معتبر و اتخاذ تصمیم مناسب، اجرای یک پژوهش علمی معتبر در زمینه مورد بحث است. طرح پژوهش حاضر با توجه به ضرورت یاد شده، تهیه شده است.

چارچوب نظری تحقیق

در این تحقیق برای تعریف نظری «متغیر وابسته»، یعنی «الگوی مصرف کتابهای آموزشی» از تعریف شیغمن و همکاران وی در خصوص ابعاد چهارگانه رفتار مصرفی (جست‌وجوی اطلاعات، خرید، استفاده و ارزش‌یابی) استفاده کرده‌ایم. الگوی مصرف کتابهای آموزشی یا رفتار مصرفی دانش‌آموزان و اولیای آنها در حوزه کتابهای

آموزشی را نمی‌توان فقط تابع سیاستها و برنامه‌های ترویج مطالعه‌ای دانست که در طرح سامان بخشی کتابهای آموزشی گنجانده شده است. این رفتار مصرفی در نهادهای جامعه‌پذیرکننده‌ای هم‌چون خانواده، مدرسه و کتاب‌خانه، و در فعالیتهای فرهنگی دانش‌آموزان و اولیای آنها ریشه دارد. بنابراین لازم است، سهم هر یک از این نهادها و فعالیتهای در شکل‌دهی به الگوی مصرف کتابهای آموزشی تعیین شود.

بدین منظور، از الگوی نظری **گریت کرای کمپ** که نقش خانواده، مدرسه و کتاب‌خانه را در جامعه‌پذیری مطرح می‌کند، و نیز از نظریه **بورديو** برای بررسی تأثیر سرمایه اقتصادی و سرمایه فرهنگی دانش‌آموزان و اولیای آنها بر الگوی مصرف کتابهای آموزشی و بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، استفاده کرده‌ایم. به علاوه، از یکی از مفروضات نظریه استفاده و خشنودی رسانه‌ای، به عنوان راهبرد پژوهش در شناسایی انگیزه‌ها و دلایل خرید و استفاده از کتابهای آموزشی، بهره برده‌ایم.

متغیرهای برگرفته از رویکردهای نظری فوق، در قالب یک مدل تلفیقی و ابداعی تدوین شده اند. این مدل تمامی متغیرهای دخیل در این تحقیق را نشان می‌دهد. (نمودار ۱).

فرضیات تحقیق

- براساس چارچوب نظری و مدل تحلیلی تحقیق، فرضیات تحقیق به شرح زیر طراحی شدند:
۱. بین متغیرهای موقعیتی یا زمینه‌ای (سن، جنس، پایه تحصیلی و موقعیت اقتصادی - اجتماعی) دانش‌آموزان تهرانی و اولیای آنها از یک طرف، و الگوی مصرف کتابهای آموزشی آنها و نیز عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان از طرف دیگر، ارتباط وجود دارد.
 ۲. بین میزان جامعه‌پذیری فرهنگی دانش‌آموزان تحت تأثیر تربیت اولیای آنها (آموزش مستقیم و غیرمستقیم) از یک طرف و الگوی مصرف کتابهای آموزشی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان از طرف دیگر، ارتباط وجود دارد.
 ۳. بین میزان مصرف رسانه‌های تصویری دانش‌آموزان از یک طرف و الگوی مصرف کتابهای آموزشی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان از طرف دیگر، ارتباط وجود دارد.
 ۴. بین میزان کنترل اولیا بر میزان مصرف رسانه‌های تصویری دانش‌آموزان از یک طرف و الگوی مصرف کتابهای آموزشی دانش‌آموزان و عملکرد تحصیلی آنها از طرف دیگر، ارتباط وجود دارد.
 ۵. بین مصرف رسانه‌های مکتوب دانش‌آموزان از یک طرف و الگوی مصرف کتابهای آموزشی و عملکرد تحصیلی آنها از سوی دیگر، ارتباط وجود دارد.
 ۶. بین میزان ارتباط اولیای دانش‌آموزان با مدرسه محل تحصیل فرزندشان از یک طرف و

هر چه
تعداد مجلات رشد
مطالعه شده از سوی
دانش‌آموزان بالا می‌رود
تعداد کتابهای آموزشی
مطالعه شده توسط آنها
نیز افزایش می‌یابد

الگوی مصرف کتابهای آموزشی دانش‌آموزان و اولیای آنها و نیز عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان از طرف دیگر، ارتباط وجود دارد.

۷. بین میزان آشنایی دانش‌آموزان و اولیای آنها با شیوه‌های تبلیغ کتابهای آموزشی از سوی وزارت آموزش و پرورش (درج مشخصات کتابهای آموزشی مناسب در کتاب‌نامه‌های رشد و انتهای کتابهای درسی) از یک طرف و الگوی مصرف کتابهای آموزشی آنها و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان از طرف دیگر، ارتباط وجود دارد.

۸. بین معرفی کتابهای آموزشی مناسب از سوی معلمان از یک طرف و الگوی مصرف کتابهای آموزشی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان از طرف دیگر، ارتباط وجود دارد.

۹. بین وجود کتابخانه در مدرسه و عضویت دانش‌آموزان در آن از یک طرف و الگوی مصرف کتابهای آموزشی و عملکرد تحصیلی آنها از سوی دیگر، ارتباط وجود دارد.

جامعه آماری این پژوهش را برای دانش‌آموزان پسر و دختر شاغل به تحصیل در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴ در پایه‌های تحصیلی چهارم و پنجم مدارس ابتدایی دولتی و غیرانتفاعی شهر تهران و اولیای آنان تشکیل داده‌اند

جامعه آماری تحقیق

جامعه آماری این پژوهش را برای دانش‌آموزان پسر و دختر شاغل به تحصیل در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴ در پایه‌های تحصیلی چهارم و پنجم مدارس ابتدایی دولتی و غیرانتفاعی شهر تهران و اولیای آنان تشکیل داده‌اند. تعداد اعضای جامعه آماری مزبور در سال تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳، بر اساس آمار سازمان آموزش و پرورش شهر تهران، بالغ بر ۱۹۸/۷۵۵ نفر دانش‌آموز بود. دانش‌آموزان پایه‌های تحصیلی اول، دوم و سوم از جامعه آماری تحقیق حذف شدند. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری «خوشه‌ای طبقه‌بندی شده دو مرحله‌ای» استفاده شد.

الف) خلاصه یافته‌های تحقیق

۱. رفتار جست‌وجوی کتابهای آموزشی از سوی دانش‌آموزان و اولیای آنها

یکی از انتظارات دفتر انتشارات کمک آموزشی و دبیرخانه طرح سامان‌بخشی کتابهای آموزشی از اجرای طرح مذکور این بوده است که دانش‌آموزان و اولیای آنان هنگام خرید کتابهای آموزشی، به توصیه داوران یا کارشناسان وزارت آموزش و پرورش بیش از سایر توصیه‌کنندگان توجه کنند. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که اولیای دانش‌آموزان هنگام خرید کتابهای آموزشی به ترتیب به این منابع توجه می‌کنند: توصیه معلم فرزندشان در سال تحصیلی جاری، تشخیص شخصی، توصیه‌های معلمان سال قبل، استفاده فرزند بزرگ‌ترشان در سالهای گذشته، توصیه اقوام و بستگان، فهرست کتابهای معرفی شده در انتهای کتابهای درسی، معرفی کتابهای آموزشی در کتاب‌نامه رشد و در مطبوعات و مجلات کشور اعلام شده‌اند، در مقایسه با سایر منابع اثرگذاری روی انتخاب و خرید

کتابهای آموزشی، از اهمیت کمتری برخوردار بوده‌اند.

به‌علاوه، دو متغیر «میزان آموزش فرهنگی مستقیم و غیرمستقیم دانش‌آموزان توسط والدین»، به‌ترتیب بیشترین سهم را در تغییرات متغیر وابسته، یعنی انتخاب و خرید کتابهای آموزشی بر اساس توصیه‌های کارشناسان وزارت آموزش و پرورش داشتند. یعنی والدینی که فرزندان خود را بیشتر در معرض آموزش فرهنگی مستقیم و غیرمستقیم قرار می‌دهند، بیش از بقیه والدین به توصیه‌های وزارت آموزش و پرورش هنگام انتخاب و خرید کتاب توجه می‌کنند. همچنین، سه متغیر «دیدن کتاب‌نامه رشد توسط دانش‌آموزان»، «خواندن مجلات رشد دانش‌آموزان» و «میزان ارتباط والدین با مدرسه»، هر سه روی پذیرش مرجعیت وزارت آموزش و پرورش هنگام انتخاب و خرید کتابهای آموزشی مؤثر بوده‌اند.

۲. رفتارهای خرید کتابهای آموزشی از سوی دانش‌آموزان و اولیای آنان

دومین انتظار دفتر انتشارات کمک آموزشی و دبیرخانه طرح سامان‌بخشی کتابهای آموزشی از اجرای طرح، به رفتار خرید دانش‌آموزان و اولیای آنان مربوط می‌شود. نتایج تحقیق حاضر نشان داد:

- دانش‌آموزان عمدتاً برای جبران ضعف خود در درسهای ریاضی و علوم، کتابهای آموزشی خریداری می‌کنند.
- اولیای دانش‌آموزان نیز عمدتاً کتابهایی را برای فرزندان خود می‌خرند که توانایی علمی آنها را در درسهای ریاضی و علوم تقویت می‌کند.
- اکثر دانش‌آموزان براساس فهرست کتابهای آموزشی معرفی شده در انتهای کتابهای درسی، فهرست کتابهای آموزشی در کتاب‌نامه رشد و عناوین آگهی شده در مجلات و مطبوعات کشور، دست به انتخاب و خرید کتابهای آموزشی نمی‌زنند.
- خانواده‌های تهرانی مورد مطالعه، در سال تحصیلی ۸۴ - ۱۳۸۳ جمعاً ۲۱۱۱ کتاب آموزشی برای فرزندان خود در پایه‌های تحصیلی چهارم و پنجم دوره ابتدایی خریداری کرده‌اند. اکثر اولیای دانش‌آموزان در سال تحصیلی ۸۴ - ۱۳۸۳، به طور میانگین ۴/۴ کتاب آموزشی برای فرزندان خود خریده‌اند.
- هر یک از خانواده‌های تهرانی در سال تحصیلی ۸۴ - ۱۳۸۳، به طور متوسط ۶۸/۴۷۰ ریال صرف خرید کتابهای آموزشی برای فرزندان خود کرده‌اند.
- تعداد کتابهای آموزشی خریداری شده توسط اولیا، بیش از تعداد کتابهای آموزشی خریداری شده توسط خود دانش‌آموزان است.
- اولیای جوان‌تر بیش از سایر اولیا برای فرزندان خود کتابهای آموزشی می‌خرند.
- والدینی که فرزندان خود را بیشتر در معرض آموزش فرهنگی مستقیم قرار می‌دهند، بیش از سایرین برای فرزندان خود کتابهای آموزشی می‌خرند.

- هرچه موقعیت اجتماعی - اقتصادی خانواده دانش آموز بالاتر می رود، تعداد کتابهای آموزشی خریداری شده توسط والدین هم افزایش می یابد.
 - هر چه تعداد مجلات رشد مطالعه شده توسط دانش آموزان افزایش می یابد، تعداد کتابهای آموزشی خریداری شده توسط والدین هم افزایش می یابد.
 - والدینی که روزنامه می خوانند، کتابهای آموزشی بیشتری خریداری می کنند.
 - دانش آموزانی که عضو کتابخانه مدرسه خود هستند، بیش از دانش آموزانی که عضو کتابخانه نیستند، کتابهای آموزشی می خرند.
 - دانش آموزان پایه تحصیلی پنجم ابتدایی، بیش از دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی کتابهای آموزشی خریداری می کنند.
 - هر چه موقعیت اجتماعی - اقتصادی خانواده دانش آموزان بالاتر می رود، مبلغ هزینه شده برای خرید کتابهای آموزشی نیز افزایش می یابد.
 - هر چه تعداد مجلات شد مطالعه شده توسط دانش آموزان افزایش می یابد، مبلغ هزینه شده برای خرید کتابهای آموزشی نیز افزایش می یابد.
- ۳. رفتار مطالعه کتابهای آموزشی از سوی دانش آموزان**
- سومین انتظار دفتر انتشارات کمک آموزشی از اجرای طرح سامان بخشی، به رفتار مطالعه کتابهای آموزشی از سوی دانش آموزان مربوط می شود. نتایج تحقیق حاضر نشان داد:
 - اکثر دانش آموزان در سال تحصیلی ۸۴ - ۱۳۸۳ کتابهای آموزشی را مطالعه کرده اند.
 - در سال تحصیلی ۸۴ - ۱۳۸۳، میانگین کتابهای آموزشی مطالعه شده توسط دانش آموزان ۷/۲ کتاب است.
 - با ورود دانش آموزان به پایه های تحصیلی بالاتر، تعداد کتابهای آموزشی مورد مطالعه آنان نیز افزایش می یابد و در مجموع، دانش آموزان تهرانی در پنج پایه تحصیلی دوره ابتدایی، به طور متوسط ۱۲ کتاب آموزشی مطالعه می کنند.
 - دانش آموزان پایه های تحصیلی چهارم و پنجم ابتدایی شهر تهران، هر هفته به طور متوسط ۳/۶ ساعت صرف مطالعه کتابهای آموزشی می کنند.
 - دانش آموزان مذکور در سال تحصیلی ۸۴ - ۱۳۸۳، به طور متوسط ۱۰/۸ کتاب از کتابخانه مدرسه امانت گرفته اند.
 - وجود کتابخانه در مدارس باعث افزایش تعداد کتابهای آموزشی مطالعه شده از سوی دانش آموزان می شود.
 - هر چه تعداد مجلات رشد مطالعه شده از سوی دانش آموزان بالا می رود، تعداد کتابهای آموزشی مطالعه شده توسط آنها نیز افزایش می یابد.
 - هر چه بر میزان ارتباط اولیای دانش آموزان با مدرسه فرزندشان افزوده می شود، تعداد کتابهای

آموزشی امانت گرفته از کتابخانهٔ مدرسه توسط دانش آموز نیز افزایش پیدا می‌کند.

۴. ارزش‌یابی دانش‌آموزان و اولیای آنها از میزان اثربخشی کتابهای آموزشی خریداری شده

چهارمین انتظار دفتر انتشارات کمک آموزشی از اجرای طرح سامان‌بخشی کتابهای آموزشی، به ارزش‌یابی دانش‌آموزان و اولیای آنها مربوط می‌شود. نتایج تحقیق حاضر نشان داد:

■ حدود نیمی از اولیای دانش‌آموزان، در حد زیاد و خیلی زیاد از کیفیت کتابهای آموزشی خریداری شده راضی هستند.

□ حدود نیمی از دانش‌آموزان نیز تأثیر مثبت مطالعهٔ کتابهای آموزشی بر پیشرفت تحصیلی خود را در حد زیاد و خیلی زیاد می‌دانند.

□ بیش از ۵۸ درصد از اولیای دانش‌آموزان، تأثیر مثبت کتابهای آموزشی بر پیشرفت تحصیلی فرزندان خود را در حد زیاد و خیلی زیاد می‌دانند.

□ آن دسته از اولیای دانش‌آموزان که ارتباط بیشتری با مدرسهٔ فرزند خود دارند، بیشتر از سایرین از کتابهای آموزشی خریداری شده برای فرزند خود راضی هستند.

□ آن دسته از اولیای دانش‌آموزان که فرزندان خود را در معرض آموزش فرهنگی مستقیم قرار می‌دهند، بیشتر از سایرین به تأثیر مثبت کتابهای آموزشی خریداری شده بر پیشرفت تحصیلی فرزندان خود اعتقاد دارند.

۵. عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان

پنجمین انتظار دفتر انتشارات کمک آموزشی از اجرای طرح سامان‌بخشی، افزایش موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان است. نتایج تحقیق نشان داد:

□ نمرات امتحانی دانش‌آموزان و معدل آنها بسیار بالاست و در همهٔ دروس، به جز درس ریاضی، این نمرات بالای ۱۹ است.

□ معدل تحصیلی دانش‌آموزان متعلق به خانواده‌های با موقعیت اجتماعی - اقتصادی بالا، بیش از بقیهٔ دانش‌آموزان است.

□ معدل تحصیلی دانش‌آموزانی که معلمان آنها کتابهای آموزشی مناسب را در کلاس درس به آنها معرفی کرده‌اند، بالاتر از دانش‌آموزانی است که معلمان آنها چنین کاری را نکرده‌اند.

ب) دستاوردهای پژوهش

۱. این تحقیق یکی از معدود تلاشها برای مطالعهٔ تجربی جامعه‌پذیری کتابخوانی در ایران محسوب می‌شود، برخی از متغیرها، مثل آموزش فرهنگی مستقیم و غیرمستقیم دانش‌آموزان توسط اولیای آنها که به صورت شاخصهای ترکیبی در این تحقیق ساخته شده‌اند، برای اولین بار

بیش از
۵۸ درصد از اولیای
دانش‌آموزان، تأثیر
مثبت کتابهای آموزشی بر
پیشرفت تحصیلی فرزندان
خود را در حد زیاد و خیلی
زیاد می‌دانند

در ایران مطرح شده‌اند.

۲. هم اطلاعات مربوط به فعالیتهای والدین برای ترویج مطالعه در میان فرزندان، و هم اطلاعات مربوط به الگوی مصرف کتابهای آموزشی در میان دانش‌آموزان و اولیای آنها و عوامل مؤثر بر آنها، از دستاوردهای این پژوهش محسوب می‌شود.

۳. اتکای نظری پژوهش حاضر به مفهوم رفتار مصرفی شیمین و همکارانش، از جمله دستاوردهای آن است.

۴. این پژوهش از سطح یک نظرسنجی فراتر رفته و در مدل تحلیلی خود، متغیرهای

زیادی را گنجانده است. تبلور این وضعیت را می‌توان در تعداد متغیرهای وارد شده

در تحلیل رگرسیون چند متغیره دید که گاه از ۲۰ متغیر نیز فراتر می‌رود.

۵. شیوه اجرا یا توزیع پرسش‌نامه‌های پژوهش، یکی از موفقیت‌های این

تحقیق است. یعنی پرسش‌نامه‌های مربوط به دانش‌آموزان و پرسش‌نامه‌های

مربوط به والدین آنها، با نرخ پاسخ‌گویی بالایی به محقق عودت داده شد.

۶. ضریب پایانی شاخصهای ترکیبی (بر اساس آلفا کرونباخ) بسیار بالاست

که این امر نشان‌دهنده دقت ابزار سنجش (پرسش‌نامه) و صحت شیوه اجرای آن

است.

این تحقیق بار دیگر نشان داد که خانواده ایرانی هم‌چنان نقشی مهم و اساسی در کتاب‌خوانی به طور اخص بازی می‌کند

ج) پیامدهای نظری تحقیق

۱. توجه و اتکای خانواده‌های تهرانی به منابع شفاهی، شخصی و ارتباطات بین فردی، به منظور کسب اطلاعات در مورد کتابهای آموزشی مناسب، نشان‌دهنده استمرار فرهنگ شفاهی در میان مردم ایران است. قرار گرفتن منابع اطلاعاتی کتبی و رسمی هم‌چون کتاب‌نامه‌های رشد، فهرست کتابهای آموزشی معرفی شده در انتهای کتابهای درسی، و آگهیهای مندرج در مجلات و مطبوعات کشور، در انتهای فهرست منابع اطلاعاتی برای انتخاب و خرید کتابهای آموزشی، مؤید این ادعاست. به‌علاوه، دانش‌آموزان نیز بر اساس فهرست کتابهای آموزشی معرفی شده در انتهای کتابهای درسی و فهرست مندرج در کتاب‌نامه‌های رشد، و آگهیهای مندرج در مطبوعات و مجلات کشور، دست به انتخاب و خرید کتاب نمی‌زنند.

۲. این تحقیق بار دیگر نشان داد که خانواده ایرانی هم‌چنان نقشی مهم و اساسی در جامعه‌پذیری کودکان به طور اعم، و جامعه‌پذیری کتاب‌خوانی آنها به طور اخص بازی می‌کند. دو متغیر میزان آموزش میراث فرهنگی مستقیم و غیرمستقیم دانش‌آموزان توسط والدین، هم روی میزان پذیرش مرجعیت وزارت آموزش و پرورش در تعیین کتابهای مناسب تأثیرگذار بوده‌اند، و هم روی تعداد کتابهای آموزشی خریداری شده. این دو متغیر به نحوی منعکس‌کننده نقش سرمایه فرهنگی خانواده در توسعه و ترویج مطالعه نیز هستند. این امر در مورد سرمایه اقتصادی خانواده‌ها نیز

در تحقیق حاضر تأیید شد. به این معنی که هم تعداد کتابهای آموزشی خریداری شده و هم معدل تحصیلی دانش‌آموزان در خانواده‌های متعلق به طبقات اجتماعی بالاتر، بیشتر از سایر خانواده‌هاست. یافته‌های تحقیق، مؤید نظریه کتاب‌خوانی **کرای کمپ** و نظریه سرمایه فرهنگی یا باز تولید فرهنگی **پیربورديو** است.

۳. نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که مدرسه و معلمان، نقش مهمی در افزایش میزان مطالعه دانش‌آموزان و افزایش موفقیت تحصیلی آنان ایفا می‌کنند. به طوری که دانش‌آموزان عضو کتابخانه مدرسه، بیش از سایر دانش‌آموزان کتابهای آموزشی می‌خرند. از این گذشته، وجود کتابخانه در مدارس باعث افزایش تعداد کتابهای آموزشی مطالعه شده از سوی دانش‌آموزان می‌شود.

۴. میزان ارتباط اولیای دانش‌آموزان با مدرسه نیز، نقش مهمی در فرایند جامعه‌پذیری کتاب‌خوانی ایفا می‌کند. به طوری که هرچه این ارتباط بیشتر باشد، پذیرش مرجعیت وزارت آموزش و پرورش، در تعیین کتابهای آموزشی مناسب از سوی اولیای دانش‌آموزان، تعداد کتابهای علمی امانت گرفته از کتابخانه مدرسه توسط دانش‌آموز، میزان رضایت از کتابهای آموزشی خریداری شده، و باور آنها به تأثیر مثبت مطالعه این کتابها روی پیشرفت تحصیلی، افزایش می‌یابد.

۵. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که خواندن مجلات رشد دانش‌آموز، روی میزان پذیرش مرجعیت وزارت آموزش و پرورش در تعیین کتابهای آموزشی مناسب اثرگذار است. به علاوه، هرچه کودکان بیشتر اهل مطالعه مجلات رشد و روزنامه باشند، کتابهای آموزشی بیشتری هم از والدین خود دریافت می‌کنند.

د) پیامدهای عملی یا توصیه‌های اجرایی تحقیق

۱. با وجود این که منطق «جریان دو مرحله‌ای اطلاعات» بر الگوی مصرف کتابهای آموزشی دانش‌آموزان و اولیای آنان حاکم است، به نظر می‌رسد برای معرفی کتابهای آموزشی مناسب به دانش‌آموزان، وزارت آموزش و پرورش در درجه اول باید روی نقش رهبری فکری و مرجعیت معلمان مدارس سرمایه‌گذاری کند. چرا که نتایج تحقیق نشان می‌دهند، مصرف‌کنندگان ایرانی کتابهای آموزشی، مستقیماً از توصیه‌های مندرج در کتاب‌نامه یا انتهای کتابهای درسی و یا آگهیهای مندرج در مطبوعات و مجلات کشور تأثیر نمی‌پذیرند. بنابراین سیاست معرفی کتابهای درسی و مطبوعات کشور، هم‌چنان باید تداوم یابد، اما برای اثربخش شدن آن باید از ظرفیتها و اقتدار معلمان مدارس به عنوان رهبران فکری دانش‌آموزان در این زمینه، نهایت بهره‌برداری را به عمل آورد.

۲. با توجه به این که خرید کتابهای آموزشی بر اساس نتایج تحقیق تا حد زیادی به توانایی مالی خانواده‌های تهرانی وابسته است، ضرورت دارد، از طریق راههای جای‌گزین (مثلاً اعطای بنهای

ویژه کتابهای آموزشی به دانش‌آموزان و یا تقویت کتابخانه‌های مدارس کشور، میان دانش‌آموزان متعلق به طبقات متفاوت اجتماعی، برابری آموزشی ایجاد شود.

۳. می‌توان از سیاستهای تشویقی برای ترغیب دانش‌آموزان به عضویت در کتابخانه مدرسه و مطالعه کتابهای موجود در آن استفاده کرد. ضمن این که تأسیس و تجهیز کتابخانه‌های مدارس نیز باید به‌طور جدی در دستور کار مسئولان ذی‌ربط قرار گیرد.

۴. راهکارهایی برای تعمیق و توسعه همکاری بین خانه و مدرسه (اولیای دانش‌آموزان، معلمان و مدیران مدارس) اتخاذ شود تا هم اولیای دانش‌آموزان از تجربیات موفق یکدیگر در ترویج کتاب‌خوانی در میان فرزندان خوب بهره ببرند، و هم وزارت آموزش و پرورش سیاستهای تشویقی و ترویجی خود را از همین مجرا دنبال کند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهند که آموزش فرهنگی مستقیم و غیرمستقیم دانش‌آموزان در سالهای اولیه جامعه‌پذیری در خانواده، نقش مهمی در شکل‌گیری فرهنگ مطالعه در کودکان ایفا می‌کند. در جلسات اولیا و مربیان لازم است روی این یافته‌های تحقیقی تأکید، و مهارتهای خود والدین در این زمینه تقویت شود.

ه) پیشنهاداتی برای تحقیقات آینده

۱. از آن‌جا که طرح سامان‌بخشی کتابهای آموزشی با هدف مداخله در دو حوزه عرضه و تقاضای کتابهای آموزشی اجرا شده، تحقیق حاضر فقط به حوزه تقاضای کتابهای آموزشی، و آن هم فقط به دانش‌آموزان و اولیای آنان پرداخته است. برای این که بتوان ارزش‌یابی دقیق‌تری از میزان موفقیت این طرح و اصلاح نقاط ضعف احتمالی آن داشت، لازم است تحقیق مشابهی روی جامعه آماری معلمان دوره ابتدایی شهر تهران صورت گیرد تا پس از آن بتوان، وارد حوزه عرضه کتابهای آموزشی شد و رفتار و نگرش ناشران، مؤلفان و مترجمان را نیز در خصوص طرح سامان‌بخشی مورد تحقیق قرار داد.
۲. با توجه به الگوی مطالعه تجربی که در تحقیق حاضر ارائه شده است، انجام مطالعات مشابهی در مورد کتابهای آموزشی دوره‌های راهنمایی و متوسطه نیز پیشنهاد می‌شود.

طرح : کامبیز درمیختاش

K a m b i z

شماره ۳۲/۳۱۹۰۱۹۲

تابستان و پاییز ۱۳۸۹

اصول راهنمای تهیه بسته آموزشی

به همراه جدول اجزای بسته آموزشی

تهیه شده در دبیرخانه شورای هماهنگی علمی، مهر ماه ۱۳۸۵

اشاره

تحولات و نوآوریهای جدید در برنامه‌های مدارس و تأکید بر یادگیری مهارتها و کاربرد دانش، استفاده از ابزارها، وسایل و فناوریها را در آموزش را هر چه بیشتر ضروری ساخته است. آموزش یک کلاس درس یا اجرای یک برنامه درسی خاص، علاوه بر تواناییها و مهارتهای معلم، مستلزم وجود شرایط یادگیری خاصی است تا معلم و دانش‌آموزان بتوانند با استفاده از ابزارها، وسایل، مواد و روشهای مناسب، فرایند آموزشی را طی کنند و به هدفهای مورد نظر دست یابند.

استفاده از ابزارها و وسایل در آموزش، از گذشته دور مورد توجه بوده است، با رشد اندیشه بشر و کامل‌تر شدن وسایل و ابزارها، استفاده از آنها رواج بیشتری یافت. چنان که امروز رایانه به عنوان ابزاری مهم، کاربرد

وسیعی در آموزش دارد؛ در حالی که زمانی گچ و تخته سیاه کاربرد بیشتری در آموزش داشت. علاوه بر این، در گذشته سخت‌افزارها بیشتر مورد استفاده قرار می‌گرفتند، در حالی که امروزه نرم‌افزارها نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند. سخت‌افزارها به تسهیل و تسریع آموزش کمک می‌کنند و نرم‌افزارها به حل مشکلات و مسائل آموزشی.

بسته آموزشی
با توجه به هدف آن
می‌تواند برای یک برنامه
درسی، یک دوره آموزشی یا
یک کلاس درس تهیه شود

با مطرح شدن نظریه‌های جدید یادگیری و تأکید آنها بر نیازهای یادگیرندگان، ارتباط آموزش با زندگی واقعی یادگیرنده، ایجاد شرایط واقعی برای یادگیری و توجه به رویکرد سیستمی در آموزش و کاربرد ابزارها و وسایل در آموزش، اهمیت ویژه‌ای پیدا کرد. این امر به تغییر دیدگاه‌های جاری و پیدایش نگاهی جدید و جامع نسبت به ابزارها و وسایل آموزشی انجامید، در نتیجه، بسته آموزشی مطرح شد که شامل مجموعه منابع، مواد و ابزارهای آموزش هماهنگ است که برای نیل به هدف آموزش خاصی، سازمان یافته است.

بسته آموزشی با توجه به هدف آن، می‌تواند برای یک برنامه درسی، یک دوره آموزشی یا یک کلاس درس تهیه شود. بسته آموزشی ابتدا به عنوان راهبردی برای آموزش انفرادی مطرح شد. ولی با افزایش تراکم دانش‌آموزان در کلاسهای درس، تفاوت‌های فردی ایشان با بهره‌گیری از اجزای متفاوت بسته آموزشی مورد توجه قرار گرفت.

تولید بسته آموزشی برای یک برنامه درسی در مرحله سازمان‌دهی مواد و وسایل آموزشی صورت می‌گیرد. در نظام‌های درسی متمرکز که برنامه‌های درسی توسط یک مرکز یا سازمان تولید می‌شود، بسته آموزشی را برنامه‌ریزان آن مرکز برای استفاده تمامی معلمان و دانش‌آموزان مربوطه تهیه و تدوین می‌کنند این نظام به دلیل ثبات برنامه‌ها، فاقد انعطاف لازم به منظور مشارکت معلمان و دانش‌آموزان در تولید بسته آموزشی است. ولی در نظام‌های درسی نیمه متمرکز، علی‌رغم تولید بسته آموزشی توسط برنامه‌ریزان، معلمان و دانش‌آموزان می‌توانند نیازها، نوآوریها و اصلاحات خود را به تولیدکنندگان بسته آموزشی منعکس کنند هنگام استفاده از بسته آموزشی آنها را مورد توجه قرار دهند. در نظام‌های غیرمتمرکز، معلمان خود به تهیه برنامه درسی و یا بسته آموزشی برای کلاس درس می‌پردازند و یا می‌توانند از میان برنامه‌ها یا بسته‌های آموزشی موجود، برنامه مورد نظر خود را برگزینند.

در نظام فعلی برنامه‌ریزی درسی کشور، با توجه به سیاست توجه به نیازهای یادگیرندگان و مشارکت گروه‌های مختلف در تولید مواد درسی، رویکرد نیمه‌متمرکز مورد توجه است. این روش

انعطاف لازم را برای استفاده از نظرات معلمان و دانش‌آموزان در تولید و استفاد از بسته آموزشی داراست.

بسته آموزشی ممکن است برای آموزش دانش‌آموزان یا برای کمک به معلمان در آموزش تهیه شود. موضوع این راهنما، «بسته آموزشی معلم» است. بسته آموزشی معلم، علاوه بر ویژگیهای «بسته آموزشی دانش‌آموز»، شامل نیازهای معلمان برای هدایت کلاس درس نیز هست. مواد، ابزارها و وسایل آموزشی که در بسته آموزشی قرار می‌گیرند، رسانه‌هایی هستند که به انتقال پیام از فرستنده به گیرنده کمک می‌کنند. رسانه‌ها از نظر نقشی که در آموزش دارند، به دو دسته تقسیم می‌شوند:

■ رسانه‌های معیاری که برای تعیین پیشرفت یادگیری یا اثربخشی آموزش به کار می‌روند.

■ رسانه‌های میانجی که تسهیل‌کننده رابطه میان معلم و دانش‌آموز هستند.

رسانه‌ها از نظر نوع تعاملشان در آموزش نیز به دو دسته تعاملی یکطرفه و تعاملی دو طرفه تقسیم می‌شوند. هم‌چنین، رسانه‌ها با توجه به نوع نظام آموزشی به پنج دسته تقسیم می‌شوند:

۱. نظام متکی بر انسان؛ ۲. نظام متکی بر وسایل چاپی؛ ۳. نظام متکی بر وسایل

دیداری؛ ۴. نظام متکی بر وسایل دیداری - شنیداری؛ ۵. نظام متکی بر رایانه.

بسته آموزشی با توجه به رسانه‌های مورد نیاز و نظام رسانه‌ای مورد نظر شکل می‌گیرد. در نظام کنونی آموزش و پرورش، تلفیقی از نظام‌های فوق می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. هر بسته آموزشی از اجزای متنوعی تشکیل شده است. این اجزا بر حسب عواملی که دارای نقش مهمی هستند، طبقه‌بندی می‌شوند. اجزای بسته آموزشی هر برنامه درسی بر اساس پنج عامل به این شرح تقسیم‌بندی می‌شوند:

۱. راهنمای معلم؛ ۲. مواد یادگیری انفرادی؛ ۳. مواد و وسایل مربوط به ارزش‌یابی؛ ۴. نمایشی مرجع؛ ۵. وسایل دیداری - شنیداری؛ ۶. فضاها و مراکز و امکانات طبیعی، فرهنگی و اقتصادی.

برای آشنایی بیشتر با اجزای بسته آموزشی، ابزارها، وسایل، مواد و تجهیزات مورد استفاده در درسهای متفاوت در جدولی گردآوری شده است که در پایان این جزوه ارائه خواهد شد.

انتخاب اجزای بسته آموزشی باید بر اساس ملاکها و معیارهای معینی صورت گیرد. معیارهایی که برای انتخاب اجزای بسته آموزشی معلم به کار می‌روند عبارت‌اند از: فلسفه و ارزشهای حاکم بر جامعه، تنوع فرهنگی، شرایط بومی و محلی، اصول یادگیری، مهارتهای اساسی (شناختی، فراشناختی و خلاقیت)، شیوه‌های تلفیقی، مشارکت و تعامل، جلب انگیزش،

بسته آموزشی معلم، علاوه بر ویژگیهای «بسته آموزشی دانش‌آموز»، شامل نیازهای معلمان برای هدایت کلاس درس نیز هست

تنوع و جذابیت، امکان ارزش‌یابی، امکان دریافت بازخورد، قابلیت و سهولت دسترسی و کاربرد، و کیفیت و ابزارها و وسایل. مجموعه این معیارها اصول حاکم بر تهیه بسته آموزشی را تشکیل می‌دهند که در ادامه به شرح آنها می‌پردازیم. اصول مذکور توسط «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» با استفاده از نظرات متخصصان، صاحب‌نظران و کارشناسان ذی‌ربط تهیه شده است.

اصول حاکم بر طراحی و تولید بسته آموزشی

- بسته آموزشی باید امکانات، تفاوتها و نیازهای فرهنگی، بومی و محلی را در سطح کشور مورد توجه قرار دهد.
 - بسته آموزشی باید شرایط اقتصادی جامعه را از نظر مهارتها و تواناییهای مورد نیاز مورد توجه قرار دهد.
 - در طراحی و تولید بسته آموزشی مربوط به یک درس باید رویکردهای برنامه درسی آن ملاک عمل باشد.
 - در تولید بسته آموزشی، باید فضاهای طبیعی و امکانات و مراکز اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و چگونگی استفاده از آنها در فرآیند یاددهی - یادگیری، مورد توجه قرار گیرد.
 - بسته آموزشی باید متناسب با نیازهای برنامه درسی و کلاس درس مرتبط، سازمان‌دهی شود.
 - در انتخاب اجرای بسته آموزشی، باید فناوریهای مناسب و کارآمد (قدیم و جدید) به نحو مؤثر مورد استفاده قرار گیرند.
 - بسته آموزشی باید ضمن توجه به حوزه‌های مستقل یادگیری، از امکان تلفیق حوزه‌های گوناگون یادگیری و آموزش ارزشها در حوزه آموزشی مورد نظر، استفاده کند.
 - بسته آموزشی باید ضمن توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان، نیازهای ویژه، استعدادها برتر و دیرآموزان را نیز مورد توجه قرار دهد.
 - اجزای بسته آموزشی باید از تنوع و جذابیت لازم برخوردار باشند تا امکان برانگیختن انگیزه‌های درونی را برای تحقق یادگیری عمیق، گسترده و پایدار فراهم آید.
 - بسته آموزشی باید فرصت خلاقیت و نوآوریها را در فرآیند یاددهی - یادگیری برای معلم و فراگیرنده مهیا سازد.
- هم‌چنین بسته آموزشی باید:
- امکان به کارگیری پژوهش را در حوزه‌های متفاوت یادگیری مهیا سازد.
 - امکان رشد مهارتهای شناختی و فراشناختی را در یادگیرندگان فراهم کند.
 - به گونه‌ای تهیه شود که امکان به کارگیری شیوه‌های مشارکتی و افزایش تعامل فراگیرندگان

- با مدرسه و جامعه در سطح مدرسه و خارج از مدرسه فراهم آید.
- علاوه بر کتابهای درسی منابع دیگر را نیز در آموزش مورد توجه قرار دهد.
- فرصت ارزش‌یابی از پیشرفت یادگیری را به شکلهای متنوع و متناسب، با توجه به تفاوت‌های فردی و اهداف برنامه درسی فراهم کند.
- امکان دریافت بازخورد و ارزیابی مخاطبان را به منظور ارتقای کیفیت آموزش به طور مستمر مهیا سازد.
- به گونه‌ای طراحی شود که امکان تولید، تغییر و ارائه محتوای جای‌گزین را برای معلمان و دانش‌آموزان فراهم آورد.
- باید به گونه‌ای طراحی و سازماندهی شود که:
- بتوان از اجزای آن در محیطهای گوناگون یادگیری استفاده کرد.
- استفاده از اجزای آن، ایمنی و سلامت کاربر را حفظ نمایند.
- اجزای آن باید از کیفیت و مرغوبیت لازم برخوردار باشند.
- بسته آموزشی باید راهنماییها و آموزشهای لازم را برای استفاده صحیح و بهینه از اجزای آن ارائه دهد.
- برای تحقق عدالت آموزشی، فرصتها و امکانات لازم را متناسب با استعدادها و تواناییهای دانش‌آموزان در اختیار ایشان قرار دهد.

جدول ۱. اجزای بسته آموزشی*

نوع منابع	اجزای بسته آموزشی	وضعیت اجرای بسته آموزشی درس در دوره تحصیلی	ملاحظات
اصلی	<p>– کتاب راهنمای معلم</p> <p>– کتاب دانش آموز</p> <p>– کتاب کار دانش آموز: جدولهای تمرین و فعالیتهایی که برای هر درس به طور مجزا تدارک شده است.</p> <p>– کتاب ارزش یابی: آزمونها و فرمهای ارزیابی شامل پاسخ آزاد، چند گزینه‌ای، عملکردی و پاسخ مختلط</p>		
تکمیلی	<p>منابع چاپی</p> <p>– کتابهای کمک آموزشی چاپ مؤسسات خصوصی که با علایق و سلیقه‌های دانش آموزان در درس مربوط هماهنگی بیش تری دارد.</p> <p>– کتابهای داستان، قصه و افسانه برای تقویت مفاهیم درسهای کتاب</p> <p>– مجلات و نشریات کمک آموزشی برای خانه (شامل فعالیتهای مرتبط با برنامه درسی) یا برای تفریح و سرگرمی دانش آموزان و یا بهره‌گیری از اوقات فراغت ایشان برای دانش‌افزایی و مهارتهای موردنظر، یا برای راهنمایی معلمان و اولیا و دانش آموزان.</p> <p>– کتاب راهنمای مکانها و مؤسسات علمی، فرهنگی، تربیتی مرتبط با موضوعات یادگیری و نحوه استفاده از آنها، مانند موزه‌ها، پارکها، انجمنهای علمی، ادبی، مساجد، بناهای تاریخی و ...</p> <p>– کتاب شعر و سرود (برای شکل‌گیری مهارتهای مربوط به درس و مهارتهای زبانی).</p> <p>– کارتهای آموزشی (کارتهای نشانه ساخته شده براساس علایق و مهارتهایی که مفاهیم درس را تقویت می‌کند).</p> <p>– روزنامه‌ها و مجلات فرهنگی کثیرالانتشار مرتبط با موضوعات یادگیری</p> <p>– کتابهای مرتبط با فعالیتهای رایج میان مردم برای مطالعه و آموزش مفاهیم در درسهای خاص؛ مانند داد و ستد در ریاضی</p> <p>– کتاب کار برای تکرار آموزشی (شامل تمرینهای اضافی برای دانش آموزان خاص).</p> <p>– کتاب کار برای غنی‌سازی درس (جهت توسعه یادگیری، مهارتهای تفکر و...).</p> <p>– کتاب کار برای درسهای مرتبط).</p> <p>– کتاب راهنمای چندزبانه (فهرستی از فعالیتهای مرتبط با درس برای زبانهای خارجی مورد نظر).</p> <p>– کتاب مرجع (شامل لغات و اصطلاحات کلیدی مربوط به هر یک از درسهای).</p> <p>– کتاب راهبردهای خواندن مرتبط با موضوعات و مباحث دروس.</p> <p>– کتاب کار برای مرور روزانه (مرور نظامدار درسهای قبل و مرور ترکیبی آنها و مرور تسلطهای سال قبل شامل مهارتها و مفاهیم کلیدی درسهای سال قبل).</p>		

* اجزای این جدول در برگیرنده تمامی اجزای بسته آموزشی نیست. معلمان، دانش آموزان و ... می‌توانند اجزای جدیدی را پیشنهاد و به جدول فوق اضافه کنند.

جدول ۲. سایر وسایل مورد نیاز معلم

ملاحظات	وضعیت اجرای بسته آموزشی درس در دوره تحصیلی	اجزای بسته آموزشی	نوع منابع
		<p>منابع ابزاری معلم**</p> <p>- بسته اورهد و طلق شفاف برای هر درس و فعالیتهای آن شامل طلقهای شفاف و رنگ آمیزی شده.</p> <p>- تابلوی آهنربا (تخته تدریس با شمارها و قطعات مربوط از جنس آهنربا) همراه با راهنمای آن در درس مرتبط.</p> <p>- صفحات بزرگ (سازمان یافته برای آموزش مفاهیم درس) مانند لوحه‌ها.</p> <p>- آلبوم موضوع روز کلاس درس (برای یادگیری مهارتهای مرتبط با درس).</p> <p>- آلبوم دوزبانه (شامل عکسهای بزرگ برای دانش آموزان دوزبانه).</p> <p>- آلبوم راهبردهای خواندن: شامل راهبردهای خواندن صحیح موضوع درس، تسلطهای مورد نیاز جهت پیوند میان خواندن و موضوع درس</p> <p>- لوازم کار مرتبط با مهارتها و مفاهیم درس (مانند کارتونها، عروسکها، ویدئوها، داستانها و بازیهای تقویت مفاهیم درس و...).</p> <p>منابع و لوازم کار دانش آموز</p> <p>- قطعات کاردستی، کارگاهی (کیتها) ، آزمایشگاهی مرتبط با درس (انجام کاردستی برای کسب مفاهیم درس) و تأمین آنها به تعداد کافی در درس مرتبط مانند: درس ریاضی، علوم، حرفه و فن و...</p> <p>منابع و لوازم انجام فعالیتهای با فناوری جدید</p> <p>- استفاده از وسایل صوتی - تصویری برای نمایش موضوعات، یادگیری مفاهیم، ارائه شرایط یادگیری واقعی و انجام فعالیت یادگیری ، از طریق فیلم سینمایی، تلویزیونی، ویدئویی و دی‌وی‌دی، و نوارهای صوتی و ضبط صوت</p> <p>- دستورالعمل نمایش موضوع درس در محیط مورد علاقه دانش آموز مانند: باغ حیوانات و ... جهت تعریف مفاهیم درس</p> <p>- راهنمای ارائه کارهای یک شخصیت مورد علاقه دانش آموز، مانند کشفهای جیمز در ریاضی، برای انجام فعالیتهای سرگرمی مرتبط با مفاهیم درس.</p> <p>- راهنمای فراهم آوردن یک موقعیت مورد علاقه دانش آموز، مانند «روی میز بچه‌ها»، برای ارائه مفاهیم خاص در درس مربوط</p> <p>- راهنمای ارائه فعالیتهای مورد علاقه دانش آموزان برای تمرین حقایق زندگی مرتبط با درس، با توجه به نیازهای فردی دانش آموزان، مانند فعالیتهای ورزشی.</p> <p>- دستورالعمل کارگاه آموزشی برای دانش آموزان به منظور تقویت یادگیری درس، درک ارتباطها، حل مسئله و... مانند: کشف معمای پنهان در تصویر و بازی با پرتاب سریع).</p> <p>- آلبوم نقشه‌ها، اسلایدها، عکسها و تصاویر موجودات زنده و غیرزنده و مکانها و پدیده‌های طبیعی مرتبط با موضوعات درس.</p>	تکمیلی

** برخی ابزارها و وسایل آموزشی مانند رایانه، تلویزیون، ویدئو، دی‌وی‌دی، ضبط صوت، ماشین حساب در کلاس درس یا در محلی به نام مرکز یادگیری مدرسه نگهداری می‌شوند.

جدول ۳. اجزای بسته آموزشی

ملاحظات	وضعیت اجرای بسته آموزشی درس در دوره تحصیلی	اجزای بسته آموزشی	نوع منابع
		<p>منابع رایانه‌ای : فناوری برتر برای معلم:</p> <ul style="list-style-type: none"> - سی دی برنامه ریز (راهنمای ساخت برنامه الکترونیکی همراه با جداول کار برای همه مواد بسته منبع معلم) - سی دی تست و تمرین - وب سایتهای مرتبط با موضوع درس برای استفاده معلمان - حوزه دانش، شامل مراکز یادگیری روی شبکه مرتبط با درس <p>برای دانش آموز</p> <ul style="list-style-type: none"> - سی دی فعالیتهای تعاملی، مانند کار با ابزارهایی به منظور یادگیری، رسم شکل یا جدول و یا سایر موارد مرتبط با درس - فعالیت شبیه سازی شده، مانند مسافرت علمی در قالب شخصیت‌های کارتونی (برای کاربرد حل مسئله یا تجزیه و تحلیل اطلاعات) در درسهای ریاضی، علوم و ... - راهنمای انجام فعالیتهای درسی با رایانه، با ماشین حساب و ... در درس مربوط - راهنمای استفاده از مجلات الکترونیکی مرتبط با موضوع درس 	تکمیلی

ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای و کارودانش

● مهندس داوود نجف‌زاده

مقدمه

تولید و نشر کتاب‌های آموزشی در قالب کتاب‌های درسی و غیردرسی انجام می‌گیرد. در این راستا، کتاب‌های درسی براساس برنامه درسی خاص و با هدف معین و مشخصی توسط «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی» وزارت آموزش و پرورش تهیه می‌شوند. کار تألیف و انتشار کتاب‌های آموزشی غیردرسی نیز معمولاً بر عهده سایر ناشران و دست‌اندرکاران چاپ و نشر است.

کتاب‌های آموزشی غیردرسی به لحاظ تفاوت‌هایی که با کتاب‌های درسی دارند، هر کدام دارای اهداف و ویژگی‌های خاص هستند. آگاهی از این مقاصد و ویژگی‌ها به مؤلفان، ناشران، ارزیابان و مخاطبان کمک می‌کند که در تألیف، چاپ، ارزش‌یابی و گزینش این کتاب‌ها آگاهانه عمل کنند. در هم‌سویی با تحقق سامان‌دهی امور تولید و نشر کتاب‌های آموزشی و به منظور راهنمایی، جهت‌دهی و هدایت دست‌اندرکاران امور چاپ و نشر، در راستای تولید کتاب‌های آموزشی مناسب و مورد نیاز دانش‌آموزان، معلمان و کارشناسان آموزشی، دو سند با عنوان‌های «ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای» و «ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی کارودانش» تهیه و تولید شده‌اند. آن‌چه که راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی شاخه تحصیلی فنی و حرفه‌ای و کارودانش به آنها پرداخته عبارت است از:

کتابهای آموزشی و تفاوت آنها با سایر کتابها

در این بخش مخاطبین با کتابهای آموزشی از منظر اهداف تولید، ماهیت، کاربرد و جایگاه آنها در آموزشهای رسمی و غیررسمی کشور و نیز وجه تمایز آنها با سایر کتابها آشنا می‌شوند.

طبقه‌بندی کتابهای شاخه تحصیلی فنی و حرفه‌ای و کاردانش

آگاهی از انواع کتابهای آموزشی در شاخه تحصیلی فنی و حرفه‌ای و شاخه تحصیلی کاردانش و طبقه‌بندی آنها، اعم از کتابهای درسی و غیردرسی، بسترساز تولید کتابهای کمک درسی و کمک آموزشی مورد نیاز هنرجویان و هنرآموزان این دو شاخه تحصیلی است که می‌تواند مؤلفان، ناشران و سایر دست‌اندرکاران تولید و نشر را در زمینه تولید بسته‌های آموزشی مکتوب و غیرمکتوب هدف‌دار و هم‌سو با آموزشهای رسمی کشور، و با تکیه بر محوریت برنامه درسی هدایت و راهنمایی کند.

بدیهی

است که تولید

کتابهای کمک درسی و کمک آموزشی، در صورتی که بر مؤلفه‌های تحقیق و پژوهش و نیازسنجی استوار باشد، می‌تواند مؤلفان و ناشران را در تأمین اهداف تولید، چاپ و نشر موفق گرداند

ویژگیهای کتابهای آموزشی

بدیهی است که تولید کتابهای کمک درسی و کمک آموزشی، در صورتی که بر مؤلفه‌های تحقیق و پژوهش و نیازسنجی استوار باشد، می‌تواند مؤلفان و ناشران را در تأمین اهداف تولید، چاپ و نشر موفق گرداند. در این راستا، راهنماهای تولید کتابهای آموزشی فنی و حرفه‌ای و کاردانش با ارائه ویژگیها و ضوابط انتشار هریک از کتابهای غیردرسی، تلاش دارد در تحقق این امر گام بردارد. ویژگیهای هر یک از کتابهای آموزشی، مجموعه‌ای از ویژگیها هستند که پدیدآوران این نوع کتابها را در جهت ارتقای کیفی و کمی تولیدات مکتوب آموزشی، هم‌سو با ریز محتوای برنامه درسی شاخه فنی و حرفه‌ای و شاخه کاردانش، راهنمایی و هدایت کنند. این ویژگیها در دو سند فوق به تفکیک از منظر محتوا، و ساختار و سازمان‌دهی مورد توجه قرار گرفته و به تفصیل بیان شده‌اند.

فهرستهای واری ارزش‌یابی کتابهای آموزشی

چک‌لیستهای ارائه شده در راهنماهای تولید کتابهای آموزشی، با هدف ارزشیابی کتابهای آموزشی شاخه تحصیلی فنی و حرفه‌ای و کاردانش طراحی و در اختیار ارزیابان قرار داده شده است. جدولهای فهرستهای واری از بُعد تعداد ویژگیهای مورد انتظار، و سطح و مقیاس ارزش‌گذاری، با یکدیگر یکسان هستند، ولی از منظر ملاکهای ارزشیابی و شاخصهای ارزیابی ماهیت کتابها، متفاوت‌اند. در تعیین ملاکهای ارزشیابی سعی شده است که این ملاکها از توانایی اندازه‌گیری برخوردار باشند و تا حد امکان، تفسیر به رأی آنها میسر نباشد.

در بخش طبقه‌بندی کتاب، نتایج حاصل از بررسی و امتیاز کل اخذ شده مورد توجه است که بر مبنای آن، جایگاه کتاب آموزشی در صورت احراز امتیاز لازم و شایستگی، در یکی از سطوح زیر تعیین می‌شود:

- معرفی در کتاب درسی؛
- معرفی به جشنواره کتابهای آموزشی رشد؛
- معرفی در کتاب‌نامه رشد.

معیارهای اعطای امتیاز به کتابهای آموزشی غیر درسی

این مبحث به بررسی نحوه ارزش‌یابی و امتیازدهی ویژگیهای کتابهای آموزشی اختصاص دارد که در آن، اهداف و اعتبار ویژگیهای هر یک از کتابهای آموزشی غیر درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش ارائه شده و معیارها و شاخصهای ارزش‌گذاری و امتیازدهی به ویژگی به تفصیل توضیح داده شده است.

مطالب پایانی «راهنمای تولید کتابهای آموزشی» عبارت‌اند از: جدول ۲ دروس و هدف کلی از آموزش آنها به تفکیک رشته تحصیلی در زمینه صنعت (شاخه فنی و حرفه‌ای)، و جدول رشته‌های مهارتی شاخه کاردانش در زمینه صنعت همراه با عناوین استاندارد مهارت و آموزش مرتبط با هر رشته مهارتی.

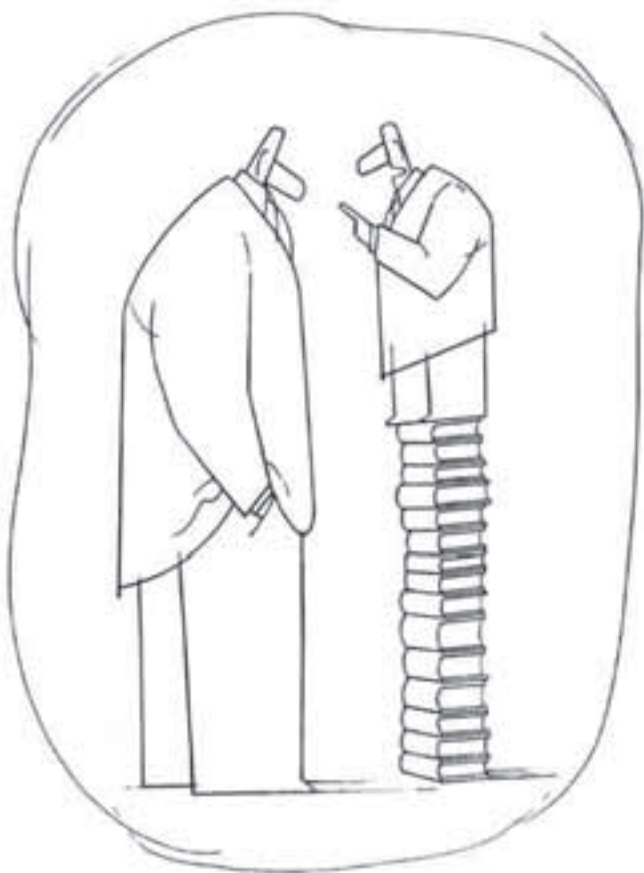
جایگاه کتاب
آموزشی در صورت احراز
امتیاز لازم و شایستگی، در یکی
از سطوح زیر تعیین می‌شود:
- معرفی در کتاب درسی؛
- معرفی به جشنواره کتابهای
آموزشی رشد؛
- معرفی در کتاب‌نامه رشد

پی‌نوشت

۱. این اسناد در دفتر انتشارات کمک آموزشی (دبیرخانه سامان‌بخشی کتابهای آموزشی) موجود است.
۲. برای اطلاع و آگاهی دست‌اندرکاران تولید کتابهای آموزشی تنظیم شده‌اند، به آنها کمک می‌کنند جدول‌های موجود در دو سند ارائه شده، که در کتابهای خود، نیازهای علمی هنرجویان و هنرآموزان را پاسخ دهند.

طرح : کامبیز درمیختاش

k a m b i z

طرح بازنگری در

سند‌های راهنمای تولید کتابهای آموزشی و

مقایسه‌ای بین سند‌های جدید و قدیم

● دکتر محمود معافی

مقدمه

از جمله مهم‌ترین و رایج‌ترین منابع یادگیری بعد از کتاب درسی، کتابهای کمک درسی و کتابهای کمک آموزشی هستند. این کتابها در کنار منابع اطلاع رسانی دیگر، نظیر کتابهای الکترونیکی، اینترنت و فیلمهای آموزشی، هم‌چنان اهمیت خود را در دنیای امروز حفظ کرده‌اند و به تعمیق یادگیری و یادگیری مادام‌العمر یاری می‌رسانند.

«سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی»، به عنوان یکی از مؤسسات بزرگ علمی، فرهنگی و آموزشی کشور، در کنار بخش خصوصی، علاوه بر تولید کتابهای آموزشی و پاسخ به نیازهای دانش‌آموزان و جامعه، رسالت جهت دهی و هدایت مؤلفان و ناشران بخش خصوصی را در تولید کتابهای کمک درسی و آموزشی کیفی برعهده دارد. تولید جزوات راهنمای تولید کتابهای آموزشی با همکاری کارشناسان دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و فنی و حرفه‌ای و با نظارت دفتر انتشارات کمک آموزشی یکی از این اقدامات بوده است. دفتر انتشارات کمک آموزشی بازنگری در محتوای این جزوات را از سال ۱۳۸۸ با هدف یکسان سازی ادبیات این جزوات آغاز کرد. انتظار می‌رود که مؤلفان و ناشران کتابهای کمک درسی و کمک آموزشی بتوانند در تولید کتابهای کیفی این جزوات را راهنمای عمل خود قرار دهند.

فلسفه تولید راهنماهای تولید کتابهای آموزشی

مهم‌ترین هدف تولید جزوات راهنمای تولید کتابهای آموزشی، سامان‌دهی به وضعیت تولید کتابهای غیردرسی به گونه‌ای است که در این کتابها اهداف برنامه‌های درسی، ملاحظات تربیتی و ارزش‌ها، رشد خلاقیت و پژوهش ذوق هنری دانش‌آموزان، خزانه واژگان ذهنی آنان، و بومی‌سازی محتوا در نظر گرفته شود و به طور کلی، تولید کتابهای آموزشی براساس یک نقشه

تربیتی صورت پذیرد. برخی از کتابهای آموزشی موجود در کتاب فروشیها با اهداف برنامه‌های درسی در تعارض‌اند. برای مثال، کتاب حل‌المسائل که جواب پرسشها را در اختیار دانش‌آموز قرار می‌دهد، در تعارض با پرورش خلاقیت دانش‌آموزان است. چنین کتابهایی آشکارا باعث اختلال در فرایند یاددهی - یادگیری می‌شوند.

تدوین شاخصهایی برای تولید کتابهای کمک آموزشی موجب خواهد شد که ناشران این کتابها را به چشم یک محصول فرهنگی نگاه کنند و نه یک کالای تجاری. تولید کتابهای آموزشی همان‌گونه که سیدعلی آل محمد، مدیر یکی از ناشران کتابهای آموزشی اظهار کرده است: «در وهله اول یک مسئولیت است و نه یک تجارت.» توجه به این نکته مهم موجب تقویت اهداف برنامه‌های درسی خواهد شد.

مهم‌ترین هدف تولید جزوات راهنمای تولید کتابهای آموزشی سامان‌دهی به وضعیت تولید کتابهای غیردرسی به گونه‌ای است که در این کتابها اهداف برنامه‌های درسی، ملاحظات تربیتی و ارزش‌ها، رشد خلاقیت و پژوهش ذوق هنری دانش‌آموزان، خزانه واژگان ذهنی آنان، و بومی‌سازی محتوا در نظر گرفته شود و به طور کلی، تولید کتابهای آموزشی براساس یک نقشه تربیتی صورت پذیرد

ضرورت بازنگری در جزوات تولید راهنمای کتابهای آموزشی

هرچند محتوای این جزوات را کارشناسان مطلع دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و مؤلفان کتابهای درسی براساس ملاحظات برنامه درسی و تربیتی تولید کرده‌اند و از سوی دیگر، این جزوات در «شورای اعتباربخشی» طی جلسات متعدد مورد نقد و بررسی قرار گرفته‌اند و اصلاحات لازم در آنها به عمل آمده است، اما هرگاه توسط یک ارزیاب بی‌طرف مورد بررسی قرار گیرند، اشکالات چشمگیری در آنها مشاهده می‌شود.

از جمله مفهوم کتاب آموزشی و انواع مشخص آنها و یا در محتوای این جزوات ناهماهنگی وجود دارد. برخی از جزوات به مفاهیم کلیدی برنامه‌های درسی در دوره تحصیلی اشاره داشته‌اند، در حالی که برخی در این مورد سکوت کرده‌اند. و یا برخی از جزوات برای همه دوره‌های تحصیلی از ادبیات یکسانی استفاده کرده‌اند، اما برخی این دو را از یکدیگر تفکیک کرده‌اند. در برخی از جزوات اهداف و ویژگیهای کتاب آموزشی مورد نظر مشخص نیست.

شاخصهای عمومی در این جزوات برای هر موضوع درسی در مواردی مشترک و در مواردی متفاوت بوده است. برخی از شاخصها با یکدیگر هم‌پوشانی دارند و یا بین ویژگیهای مطلوب برای یک کتاب آموزشی خاص و شاخصهای ارزش‌یابی ناهماهنگی دیده می‌شود. برخی شاخصها هم

ارتباط چندانی با فلسفه تألیف کتاب کمک آموزشی ندارند. دادن وزن یکسان به شاخصها موجب شده است برخی از کتابهای آموزشی در ارزش‌یابی نمره کمتری اخذ کنند. برای مثال، شاخص ارتباط محتوای کتاب آموزشی با اهداف برنامه‌های درسی، با کیفیت صفحه‌آرایی کتاب معادل نیست. یا اعتبار علمی محتوای کتاب بالاتر از تنوع تصاویر است. به همین علت نمی‌توان امتیاز یکسانی به این شاخصها داد.

سقف کلی نمرات اختصاصی به این شاخصها نیز متفاوت بود. برای مثال، برخی ۵۰ نمره، برخی ۶۰ و برخی ۸۰ در نظر گرفته شده است. همین مسئله رتبه بندی این کتابها را برای معرفی در کتاب‌نامه رشد و یا ورود به جشنواره قدری دشوار می‌کرد. در بازنگری جدید با توجه به اهمیت هر شاخص، نمرات متفاوتی به آنها داده شده است و سقف کلی امتیازات در نظر گرفته شده برای هر کتاب آموزشی عدد ۱۰۰ می‌باشد. این راهبرد امکان آن را می‌دهد که مشخص شود هر کتاب چند درصد امتیاز را اخذ کرده است. افزایش شاخصهای ارزیابی هنر تصویرگری در جزوه کتاب آموزشی و ویژگیهای آن از دیگر امتیازات طرح بازنگری بوده است.

در تعریف کتاب کمک درسی در این سند چنین آمده است: این کتابها به منظور تقویت، تکمیل و تعمیق یادگیری مفاهیم و مهارت‌های درسی و در ارتباط با اهداف برنامه‌درسی طراحی و تألیف می‌شوند

مفهوم کتاب آموزشی و طبقه بندی این کتابها

ادبیات علمی در مورد تعریف کتابهای آموزشی و طبقه بندی انواع آن متنوع است. با مراجعه به مقالات مندرج در رشد جوانه در می‌یابیم که در این زمینه نوعی عدم تفاهم بین صاحب‌نظران وجود دارد. هرچند که اشتراکاتی نیز بین این تعاریف دیده می‌شود. در این مقاله سعی شده است که ضمن اشاره به برخی از این تعاریف، تعریف مشترکی که جامع و مانع باشد ارائه شود.

«گروه زبان و ادبیات فارسی» (۱۳۸۴) کتابهای آموزشی را کتابهایی می‌داند که به منظور ایجاد انگیزه، توسعه یادگیری، افزایش دانش و معلومات زبانی - ادبی، پرورش مهارت‌های ذهنی و علمی، رشد روابط اجتماعی و ارتقای یادگیری با توجه به هدفهای برنامه درسی تألیف شده‌اند.

جمال‌الدین اکرمی (۱۳۸۸) کتاب آموزشی را کتابی می‌داند که مستقیماً با هدف آموزش تدوین شده و عموماً از روش آموزش مرحله‌ای و گام به گام برخوردار است؛ چه برای کودکان و نوجوانان تدوین شده باشد، چه برای بزرگسالان، و چه با اهداف برنامه‌های درسی مرتبط باشد و چه مرتبط نباشد. به اعتقاد این صاحب‌نظر، کتابهای کمک آموزشی را نمی‌توان در محدوده برنامه‌های درسی محبوس کرد، زیرا هر تعریفی از کتاب آموزشی مبتنی بر برنامه درسی، خطر خارج شدن بسیاری از کتابهای مفید را از چرخه بررسی به وجود می‌آورد. از سوی دیگر، دانش بشری نباید دنباله رو «برنامه درسی» باشد. اکرمی در نهایت کتابهای آموزشی را به سه گروه درسی، کمک درسی و

کمک آموزشی تقسیم می‌کند.

داودی (۱۳۸۸) کتاب آموزشی را کتابی می‌داند که با برنامه درسی مصوب آموزش و پرورش مرتبط باشد.

فراستی (۱۳۸۸) کتاب آموزشی را کتابی می‌داند که هدف آن پرورش خلاقیت، بالا بردن توان و قدرت کشف دانش‌آموزان، تشریح گسترده مطالب درسی، و وسعت بخشی به آموخته‌های دانش‌آموزان متناسب با اهداف برنامه‌های درسی باشد. از نظر این صاحب‌نظر، کتابهای آموزشی به هفت گروه تقسیم می‌شوند: دانش افزایی دانش‌آموز؛ دانش افزایی معلم؛ کار و تمرین؛ مبحثی؛ فعالیت محور؛ جذبی و سرگرمی؛ فناوری.

از تعاریف فوق این‌گونه استنباط می‌شود که:

الف) کتاب آموزشی را باید بسیار وسیع در نظر گرفت، آن‌گونه که کتابهای فراتر از اهداف برنامه درسی را شامل شوند. چنین تعریفی با اهداف کلی برنامه‌های درسی سازگاری بیشتری دارد تا اهداف آموزشی که قدری اختصاصی‌ترند.

ب) کتابهای آموزشی به هر حال باید اهداف برنامه‌های درسی را، چه اهداف اختصاصی و چه اهداف کلی، تقویت کنند.

ج) لازم است کتابهای آموزشی توسعه دانش، بسط مفاهیم درسی، پرورش خلاقیت در دانش‌آموزان، تعمیق یادگیری و پرورش مهارتهای ذهنی و عملی دانش‌آموزان را مورد توجه قرار دهد.

د) مخاطب آنها باید مشخص باشد.

برای تحقق این اهداف، شایسته است تولید کتابهای دانش افزایی، کار و تمرین، فعالیت محور و پرورش مهارتها مدنظر قرار گیرد.

از معایب تعاریف فوق آن است که مخاطب اصلی دانش‌آموز است و نیازهای معلم کمتر مدنظر قرار گرفته است. شاید به این علت که تاکنون بخش خصوصی کمتر به تألیف کتابهایی که نیاز معلمان را تأمین کنند، دست زده است.

در بازنگری جدید در جزوه کتاب آموزشی و ویژگیهای آن در تعریف کتاب آموزشی این‌گونه آمده است: کتاب آموزشی در معنای خاص آن، کتابی است که توسط یک نهاد رسمی و یا غیررسمی، اما مورد تأیید (نظیر ناشران بخش خصوصی)، براساس برنامه و یا طرحی از قبل تعیین شده، برای گروه خاصی از مخاطبان به رشته تحریر درآمده است. از این دیدگاه، کتابهای آموزشی را می‌توان به سه گروه عمده تقسیم کرد: درسی، کمک درسی و کمک آموزشی.

کتابهای کمک درسی و کمک آموزشی هر کدام با توجه به مخاطبانشان انواع متفاوتی دارند. در تعریف کتاب کمک درسی در این سند چنین آمده است: این کتابها به منظور تقویت، تکمیل و تعمیق یادگیری مفاهیم و مهارتهای درسی و در ارتباط با اهداف برنامه درسی طراحی و تألیف

می‌شوند. مخاطب اصلی آنها دانش‌آموزان هستند. این کتابها شامل انواع کتابهای کار و تمرین، تست، سنجش و ارزش‌یابی، و مهارت آموزشی می‌شوند. البته در هر حوزه‌ی درسی ممکن است که وسعت این نوع کتابها قدری تغییر کند، اما به هر حال هدف عمده‌ی آنها چیرگی مخاطبان بر مفاهیم دانشی و یا مهارتهای ذهنی و عملی برنامه‌های درسی است.

در تعریف کتابهای کمک آموزشی آمده است: این کتابها با هدف توسعه‌ی دانش و مهارتهای دانش‌آموزان و معلمان و فراتر از اهداف برنامه‌های درسی مصوب برای دانش‌آموز و معلمان (اما کم و بیش مرتبط) طراحی و تألیف می‌شوند. چنین کتابهایی به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم در غنی‌سازی دانش و مهارت دانش‌آموزان و یا ارتقای دانش و مهارت معلمان برای تدریس مؤثرند. این کتابها نیز با توجه به نوع مخاطب انواع متفاوتی دارند. کتابهای کمک آموزشی برای دانش‌آموزان به سه گروه اصلی تقسیم می‌شوند: دانش‌افزایی؛ پرورش مهارتهای علمی؛ حرفه‌ای و تفکر؛ مهارتهای زندگی؛ مرجع.

هریک از کتابهای فوق نیز ممکن است مصادیق متفاوتی داشته باشند. برای مثال، کتابهای مرجع برای دانش‌آموزان ممکن است شامل دایره‌المعارفهای دانش‌آموزان در حوزه‌های علوم، تاریخ، جغرافیا و یا فرهنگ لغات دانش‌آموزان در حوزه‌ی زبان فارسی، عربی و انگلیسی برای دوره‌های راهنمایی و متوسطه باشد.

کتابهای کمک آموزشی برای معلمان نیز به سه گروه اصلی تقسیم می‌شوند: دانش‌افزایی در زمینه‌ی موضوعات درسی؛ مهارتی و روشی؛ ارزش‌یابی و سنجش پیشرفت تحصیلی از آموخته‌های دانش‌آموزان در شکل عام و یا حوزه‌ی درسی خاص.

کتابهای فوق الزاماً باید با مفاهیم برنامه‌های درسی مرتبط باشند. کتابهای بسیار تخصصی مانند «تفسیرالمیزان» یا «تفسیر نمونه» و یا کتابهای تخصصی دانشگاه هرچند جزو کتابهای آموزشی محسوب می‌شوند، اما نمی‌توان آنها را کتاب کمک آموزشی به حساب آورد. در حالی که یک کتاب مرجع در زمینه‌ی آموزش جغرافیا و یا آموزش دین، آموزش شیمی، فیزیک، ریاضی، زیست‌شناسی و علوم تجربی که مفاهیم درسی را به تفصیل بیان کرده‌اند، در زمره‌ی کتابهای کمک آموزشی قرار می‌گیرند. برای جلوگیری از اغتشاش ذهنی و سردرگمی مؤلفان و ناشران، با توجه به تفاهم اکثر افراد صاحب‌نظر، شایسته است که تعاریف فوق و طبقه‌بندیهای صورت گرفته را پذیرا شویم.

منابع

۱. طرح بازنگری در جزوات راهنمای تولید کتابهای آموزشی. طرح سامان‌دهی کتابهای آموزشی. دفتر انتشارات کمک آموزشی. ۱۳۸۸-۸۹.
۲. رشد جوانه، فصل‌نامه‌ی سامان بخشی کتابهای آموزشی. دفتر انتشارات کمک آموزشی. شماره‌های ۲۶ و ۲۷. ۱۳۸۸.
۳. معافی، محمود و دیگران. طرح سامان بخشی کتابهای آموزشی. دفتر انتشارات کمک آموزشی. ۱۳۷۸.
۴. اکرمی، جمال‌الدین. «طبقه‌بندی درست کتابهای علمی - آموزشی یک ضرورت است». فصل‌نامه‌ی رشد جوانه. شماره‌های ۲۶ و ۲۷. تابستان و پاییز ۱۳۸۸.

کودکان پیش دبستانی

و گونه‌های کتاب آموزشی (بخش ۲)

جمال‌الدین اکرمی

بخش ۲ - از نظر محتوا

«فراگیری مفاهیم»، عنوانی که سال‌هاست جای‌گزین واژه‌ی «آموزش» شده، بیش از همه رویکرد خود را در دوره‌های پیش دبستانی نشان می‌دهد. اختیار به فراگرفتن در دوره‌ی پیش دبستان، بعدها جای خود را به اجبار در یاد گرفتن در دوره‌های دبستانی و پس از آن می‌دهد. اگر فراگیری، در همان سطح و همان کلاس باقی خواهی ماند؛ روندی که در دوره‌ی پیش دبستانی مفهومی ندارد.

کتاب‌های فراگیری مفاهیم در دوره‌ی پیش دبستانی، بخش بزرگی از واحدهای کار مرسوم در این دوره‌ها را شامل می‌شوند. واحد کارهایی چون: آشنایی با طبیعت، شغل‌ها، حمل و نقل، شهر و روستا و بهداشت، در ادامه‌ی روند فراگیری جای خود را به فعالیت‌هایی چون فراگیری: زبان، عدد، رنگ و غیره می‌دهد.

کتاب‌های مفهومی و واحدهای کار

کتاب‌های مفهومی^۱، به مجموعه کتاب‌های «غیرتخیلی»^۲ تعلق دارند که هدف آن‌ها آموزش دانش‌ها و شناخت‌های نخستین است. این گونه کتاب‌ها برای کودکان خردسال و دوران مهدکودک و آمادگی که نخستین دوره‌های تثبیت آموخته‌های خود را می‌گذرانند، سرگرم‌کننده و مناسب هستند. گسترش دانش و زبان کودک، از راه به کارگیری تصویر و متن‌های ساده و اندک در کتاب‌های مفهومی، کاربردی فراگیر دارد. برخی از این کتاب‌ها، به کارگیری تصویرهای فراوان، شکل‌ها،

رنگ‌ها و اندازه‌ها را به کودکان می‌آموزند و یادگیری مفهومی‌هایی چون رابطه‌ها، سامان‌دهی، مقیاس‌ها و اندازه‌ها را دنبال می‌کنند.

کتاب‌های مفهومی هم‌چنین بسیاری از آموزه‌های انتزاعی را به حوزه‌ی کتاب‌های کودکان می‌کشاند و بازتاب اندیشه‌ها و خیال‌های هنرمند را به دنبال دارند. در کتاب «کارخانه‌ی همه‌کاره»، اثر **نورالدین زرین کلک**، کودک با توانایی‌های دست‌انسان در تغییر شکل دادن و جابه‌جایی پدیده‌ها آشنا می‌شود و درمی‌یابد که دست به عنوان نخستین ابزار کار انسان، به تنهایی می‌تواند بسیاری چیزها را تغییر دهد و آن‌ها را در فرایندهای ساده‌سازی شرایط زندگی به کار بگیرد.

در کتاب «امید»، اثر **مه‌رنوش معصومیان**، کودک با مفهوم «امید» در شکل‌های گوناگون آن آشنا می‌شود. نزدیک شدن تصویرگر به گزاره‌های متنی چون: «امید مژدی است که از فروش محصول به دست می‌آید»، یا: «امید چراغی است که از دور سوسو می‌زند»، نیازمند داشتن شناخت کافی از حوزه‌ی نگاه انتزاعی و تفکر کودک است.

در کتاب جالب و غیرمعمولی «ما چند نفریم؟» اثر **بهرام خائف**، طراح و تصویرگر کتاب به طرح درون‌مایه‌ی دشوار جایگاه فرد در جامعه روی می‌آورد. درک کودک از انسان به عنوان عضوی از خانواده، کلاس، دوستان، محیط کار و جامعه، درکی ساده، گذرا و گاه دیرفهم است. مجموعه کتاب‌های فریده شهبازی با عنوان «ببینیم و فکر کنیم»، به کودکان فرصت می‌دهد تا با مفاهیم ساده‌ای چون شغل‌ها، وسایل نقلیه، رنگ‌ها و غیره آشنا شوند. مجموعه کتاب‌های چندین جلدی «پیش‌آمدگی» و «پیش از دبستان»^۳ با طرح واحدهای کاری چون: بهداشت، پوشاک، خوراک، چهارفصل و غیره، واحدهای کار کودک پیش‌آمدگی را به همراه رنگ‌آمیزی، شعرخوانی، قصه‌خوانی، نمایش، کاردستی، ماکت‌سازی و دیگر فعالیت‌های مشارکتی دنبال می‌کند. در کتاب «سلام» و «دالی»، **پرویز کلاتتری** کودکان را با طرح ایجاد ارتباط با دیگران از طریق سلام کردن و دالی کردن، آشنا می‌کند. طرح بازی گونه‌ی این درون‌مایه‌ها، در این دو کتاب با تصویرهای بسیار ساده، کودکانه و شیرین دنبال می‌شود.

در کتاب‌های تصویری «آهای آهای بهاره» و «اسب سفید چوبی»^۴ با تصویرگری **اکبر نیکان‌پور**، کودک آواهای موجود در طبیعت و صدای خود؟؟؟ را در قالب شعر می‌آموزد. تصویرها در نماهایی که گاه بیانگر رابطه‌ی آهنگین میان گزاره‌های شعری است، کودک را به فضاها و درونی شعرها فرامی‌خواند و به کمک فرم و رنگ، ذهن او را برای پذیرفتن درون‌مایه‌ی پرجنب و جوش شعرها آماده می‌سازد.

در کتاب‌های «نقلی» با تصویرگری **مه‌رنوش معصومیان**، و «دور، نزدیک، نزدیک‌تر» با تصویرگری **علی گروسی** نیز کودک با گونه‌های دیگری از کتاب‌های مفهومی آشنا می‌شود.

کتاب‌های

مفهومی هم‌چنین
بسیاری از آموزه‌های
انتزاعی را به حوزه‌ی
کتاب‌های کودکان می‌کشاند
و بازتاب اندیشه‌ها و
خیال‌های هنرمند را به
دنبال دارند

در کتاب زیبای «بگرد پیدایم کن»، از تولیدات مرکز فرهنگی «یونسکو» در آسیا که توسط تصویرگران گوناگون آسیایی تصویرگری شده است، از مخاطب خواسته می‌شود شکل کودکی را که در کنار صفحه دیده می‌شود و لباس محلی آن کشور را به تن دارد، لابه‌لای طبیعت پیدا می‌کند. فرایند بازی و جست‌وجو، به کودک مخاطب این فرصت را می‌دهد که شکل مورد نظر را لابه‌لای کنش‌ها و رویدادهای گوناگون لوح بزرگ تصویری پیدا کند و در میانه‌ی جست‌وجو، با لباس‌ها، آرایه‌ها و آیین‌های بومی هر فرهنگی آشنا شود.

در کتاب «چه می‌بینیم، چه هست؟» اثر **ماریا انریکا آگوستینلی**، کودک نخست حدس و گمانه‌های خود را در مورد تصویری که دیده است، بیان می‌کند و در صفحه‌ی بعد با شکل کامل‌شده‌ی آن روبه‌رو می‌شود و گمانه‌ی خود را کامل می‌کند.

شل سیلور استاین در کتاب زیبای «در جست‌وجوی قطعه‌ی گم شده» مفهوم فلسفی جست‌وجو به دنبال حقیقت گم شده را برای کودکان انتخاب و آن را در تصویرهایی پیاپی و بسیار ساده دنبال می‌کند.

درک مفاهیم گاه دشواری چون زمان، مکان، جامعه، جست‌وجو، دوستی و چگونه دیدن در کتاب‌های مفهومی، با روی آوردن به تصویرهایی ساده، گویا و ژرف دنبال می‌شود. درک مفاهیم آموزشی هم‌چون رنگ، فرم، متضادها و رابطه‌ها که مفهیمی نیمه انتزاعی و اغلب قراردادی هستند، از پیچیدگی کمتری برخوردار است و به دلیل کاربرد فراوان، با سادگی بیشتری در اختیار کودک قرار می‌گیرد. طرح مفاهیم قیاسی، هم‌چون دور و نزدیک، کوچک و بزرگ، زیوررو، بالا و پایین در بسیاری از کتاب‌های پیش‌دبستانی دیده می‌شود، اما طرح خلاق و تأثیرگذار این مفاهیم به ذوق نویسنده و تصویرگر و رابطه‌ی میان اندیشه‌های آن دو بستگی دارد.

طرح مفاهیم پایه در دوران آموزش پیش‌دبستانی، مقدمه‌ای برای حضور آینده‌ی کودک در جامعه و مدرسه است و تصویر در آن‌ها از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. طراحی‌های خطی تصویرگرانی چون **محسن حسن‌پور**، **فریده شهبازی** و **علی اصغرزاده** در بسیاری از کتاب‌های پیش‌دبستانی، فراگیری مفاهیم را در کتاب‌های پیش‌دبستانی دنبال کرده است. گذشته از طرح این درون‌مایه‌ها، آن‌چه از راه بازی، جست‌وجو و طنز توسط کودکان پیش‌دبستانی دریافت می‌شود، از

ماندگاری و تأثیرگذاری ژرف‌تری برخوردار است.

حضور طنز در کتاب‌های پیش‌دستانی با پیرنگ فراگیری مفاهیم، در آثار تصویرگرانی چون **امیر مفتون** و **ناهید لشکری**، کودکان را به جست‌وجو در لایه‌های تصویری و درک لحظه‌های طنزآمیز فرا می‌خواند؛ رویدادی که در آن می‌توان جایگاه تصویر را نه در حد دنبال‌کننده‌ی متن، بلکه به عنوان پدیده‌ای مستقل در ویژگی‌های درک دیداری تصویر مطرح ساخت.

کتاب‌های مفهومی، نیازمند ترفندهای شیرین‌تری برای پذیرفته شدن در دنیای کودکان هستند. طرح این موضوع به شیوه‌ی مدرسه‌ای، در کتاب‌های پیش‌دستانی سرزمین ما از طیف گسترده‌ای برخوردار است و نظام مدرسه‌ای بر کتاب‌های مهدکودک‌ها و آمادگی‌ها نیز سایه انداخته است. استفاده از متن‌های آمرانه، زیاده‌روی در ارائه‌ی تصویرهای رنگ‌کردنی و استفاده از خط‌های پیرامونی خشک و بی‌روح در طرح‌های اولیه سبب شده بسیاری از این کتاب‌ها با رویکردی بازاری و سهل‌انگارانه دنبال شود.

در طرح کلی کتاب‌های مفهومی، لطافت طرح با خطوط نرم و فرم‌های طنزآمیز و رویدادهای شیرین، همراه با شعر، ترانه، بازی و جست‌وجو در حاشیه‌ی تصویرها، به ما کمک می‌کند که به جذابیت کافی دست یابیم و کودک را در فرایند بردن، چسب‌زدن، کامل کردن تصویرها، چسباندن برچسب‌ها، رنگ‌آمیزی و جست‌وجوی رابطه‌ها، شرکت دهیم.

در ادامه، به مجموعه‌ای از کتاب‌های مفهومی به عنوان کتاب‌های رنگ‌آموز، شکل‌آموز، عددآموز، الفبای‌آموز و زبان‌آموز اشاره می‌شود.

کتاب‌های رنگ‌آموز^۵

کودکان پیش‌دستانی در زمینه‌ی آشنایی با رنگ‌ها، با کتاب‌های رنگ‌آموزی چون «دنیای رنگ‌ها» اثر **نسرین خسروی**، «رنگ‌ها» اثر **امیر مفتون**، «هفت کمان هفت رنگ» اثر **هوشنگ محمدیان**، داستان «پرماجرایی مداد قرمز» اثر **تقی کیارستمی** و بسیاری کتاب‌های دیگر روبه‌رو می‌شوند. در این کتاب‌ها، کودکان از طریق درک ارتباط میان رنگ‌ها و پیدایش رنگ‌های فرعی از راه ترکیب رنگ‌های اصلی، با رنگ جانوران، میوه‌ها و پدیده‌ها آشنا می‌شوند.

اریک کارل در کتاب بدون متن «اولین کتاب رنگ‌های من»، رنگ هر پدیده‌ای را هماهنگ با شکل طبیعی آن دنبال می‌کند.

در کتاب «سبز، قرمز و همه‌چیز» اثر **که‌وتا پاکوفسکا**، تصویرگر برجسته‌ی چک، که کتابی

رنگ‌آموز است، کودک در تصویرهای انتزاعی و سرشار از رنگ، با رنگ‌های گوناگون آشنا می‌شود.

کتاب «آبی کوچولو، زرد کوچولو» اثر **لئولیونی**، هر چند از زبان داستانی بهره‌مند است، فرصتی است برای کودک تا با مفهوم ترکیب شدن رنگ‌ها برای پدیداری رنگ‌های تازه آشنا شود. در کتاب «از رنگ‌ها و چیزها» اثر **تاناهویان** نیز، کودکان در عکس‌ها و تصویرهای رنگی کتاب، با رنگ پدیده‌ها آشنا می‌شوند.

«کتاب‌های الفباآموز»
نخستین کتاب‌هایی هستند
که فرایند «زبان‌آموزی» را
برای کودکان دنبال می‌کنند

کتاب‌های شکل‌آموز^۶

شکل‌آموزی مقدمه‌ی فراگیری مفهوم تنوع سطح در علم هندسه است. ساده‌شدن شکل‌های موجود در طبیعت و دنیای پیرامونی کودک به صورت شکل‌های منظم هندسی و مطرح شدن تفاوت بصری میان آن‌ها، هدفی است که کتاب‌های شکل‌آموز دنبال می‌کنند. **تاناهویان**، کتاب «دایره‌ها، سه‌گوشه‌ها، چهارگوشه‌ها» را در زمینه‌ی آشنایی کودکان با فرم‌ها و سطح‌های هندسی طراحی کرده است. مقایسه‌ی میان پدیده‌های پیرامونی و شکل‌های هندسی، کودکان را با رابطه‌ی موجود میان آن‌ها آشنا می‌کند.

واژرالواته، تصویرگر و معلم سوئسی، بسیاری از کتاب‌های حسی - لمسی خود را که برای کودکان نوشته، با استفاده از آشنایی کودکان با سطوح هندسی تدارک دیده است. این معلم تصویرگر که معتقد است تصویرگری متن یک داستان سبب بسته شدن زاویه‌ی دید و تخیل شخصی کودک می‌شود، در تصویرگری کتاب «شنل قرمزی» از شکل‌های هندسی مانند مربع و مستطیل برای نمایش خانه و محیط پیرامونی، دایره برای نشان دادن مادر بزرگ و مثلث برای نمایش گرگ استفاده کرده و به این ترتیب، حس‌های نهفته در شکل‌های هندسی را بهانه‌ای برای تدارک تصویرهای کتاب قرار داده است.

کتاب‌های الفباآموز و زبان‌آموز

«کتاب‌های الفباآموز»^۷، نخستین کتاب‌هایی هستند که فرایند «زبان‌آموزی» را برای کودکان دنبال می‌کنند. آشنایی با شکل قراردادی نشانه‌های الفبا و صدای آن‌ها، رویکردی است که فراگیری آن با طنز، جست‌وجو و مشارکت می‌تواند از روند جذابی برخوردار باشد. قراردادی بودن نشانه‌های الفبایی در فراگیری زبان و جابه‌جایی واژه‌ها به جای نمود واقعی پدیده‌ها، از نخستین امکانات آشنایی کودک با جهان نشانه‌ها، دال‌ها و مولول‌ها است.

این ویژگی که در کتاب‌های عددآموز نیز دیده می‌شود، سبب شده تا تصویرگران از ساده‌ترین امکانات دیداری، برای توضیح یک واژه یا یک صدای الفبایی استفاده کنند.

مثلاً انتخاب واژه‌ی «آب» برای آشنایی کودک با نشانه‌ی و صدای کشیده‌ی آن، زمینه‌ی مناسبی است تا تصویرگران با توجه به آن، به نمایش گرافیکی شکل و رویدادهای جالب توجه در صداهاى آن روی آورند.

شیطنت کودکانه و گرافیکی در خور توجه **نورالدین زرین کلک** در کتاب «آ، اول الفباست»، زمینه‌ی خوشایندی برای کودک فراهم آورده تا در مسیر آن، هم‌زمان با خواندن شعرهای «هیچانه»^۱ ای هم‌چون: «ط، اول

طوطیه - یه موش توی قوطیه»، بازی‌های تصویری آن را دنبال کند. در یکی از تصویرهای این کتاب، با تصویر بزغاله‌ای روبه‌رو می‌شویم که بر پشت مادرش ایستاده و سرگرم شیطنت است و در تصویری دیگر، لک‌لکی با منقار بلندش خط آبی کرسی نشانه‌های

الفبایی را از زیر نوشته‌ها می‌کشد.

در نگاه تاریخی به جایگاه کتاب‌های الفبآموز در میان کتاب‌های تصویری کودکان ایرانی، با کتاب‌هایی چون «الف و بای مصور» نوشته‌ی **مفتاح‌الملک** با تصویرگری **میرزا علی نقاش** (۱۲۶۲ ش.)، «الفبآموز کودک دبیره» نوشته‌ی **ذبیح‌اله بهروز** با تصویرگری **محمود جواد پور** (۱۳۲۶) و «الفبا» نوشته‌ی **جبار باغچه‌بان** با تصویرگری **لیلی تقی‌پور** (۱۳۲۷) روبه‌رو می‌شویم که از تازگی‌های ویژه‌ای در مقایسه با کتاب‌های دیگر دوران خود برخوردارند.

با وجود این، تلاش‌های خلاقانه در تولید کتاب‌های الفبآموز کودکان، آن‌چنان که مورد نیاز آن‌هاست، از کاستی‌های جدی برخوردار است. پرداخت هنرمندانه و خلاق یک گرافیکست یا تصویرگر، در فراهم‌سازی کتاب‌های زبان‌آموز، هم‌چون کتاب «آ، اول الفباست» امکان تازه‌ای برای کودک فراهم می‌آورد تا با دنیای قراردادی نشانه‌ها در رویکرد ساده و دیداری آن آشنا شود. کتاب تصویری «مازن» اثر **فرشید مثقالی**، که نام آن از ترکیب واژه‌های «ماهی» و «گوزن» ساخته شده، نمونه‌ای بازیگونه از کتاب‌های زبان‌آموز به شمار می‌رود که کودک را به ساختن واژه‌های تازه و گاه بی‌معنی، فرامی‌خواند.

در کتاب «شهرالفبا»، اثر **استفان تی. جانسون**، با نگاه در خور توجه تصویرگر، برای یافتن پدیده‌های پیرامونی کودک که یادآور شکل نشانه‌ی حروف الفباست، روبه‌رو می‌شویم. این رویکرد، ضمن آن‌که نگاه جست‌وجوگر کودک را در یافتن پدیده‌هایی که تداعی‌کننده‌ی چیزهای دیگری

هستند، تقویت می‌کند، به بازشناسی قلمرو تصویری حروف الفبا می‌انجامد. در کتاب «الف، ب، پ» اثر **تاتیانا ماورنیا**، تصویرگر روسی، به نشانه‌های بومی در شکل‌گیری حروف الفبا برمی‌خوریم و در کتاب «الفبای گرافیکی» اثر **دیوید پلتیه**، با شکل‌نمایشی حروف الفبا در رویدادهایی که یادآور شکل یا صدای آن حرف است، روبه‌و می‌شویم. مثلاً خمیازه کشیدن حرف Y در کلمه‌ی «yawning» (خمیازه) و آتش گرفتن حرف F در کلمه‌ی Fire (آتش)، بخشی از بازی‌های تصویری این کتاب به شمار می‌رود.

در کتاب «زد (Z) نابود شد» اثر **کریس وان السبرگ**، کودک متن و تصویر را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد و ۲۶ حرف انگلیسی با نمایش‌هایی که یادآور صدای آن حرف است، شکل می‌گیرد.

کتاب «جامبو، یعنی سلام: الفبای آموز سواهیلی» اثر **موریل فیلینگز**، کودکان را با حروف و واژه‌های سواهیلی در آفریقا آشنا می‌سازد. تصویرگری کتاب «در بازار» اثر **آنی‌تالوبل** نیز به کودک فرصت می‌دهد به بازار سر بزند و با شغل‌هایی که هر یک یادآور یک حرف الفبایی است، آشنا شود.

در فرایند یادگیری زبان و آشنایی با نشانه‌های الفبایی، نگاه گرافستی و خلاق تصویرگر در معرفی فضاهای تازه سبب می‌شود، کتاب‌های الفبای آموز از تازگی و جذابیت فراوان برخوردار شوند. آشنایی با شکل و صدای الفبایی که با معرفی جانوران، میوه‌ها، اشیاء، گل‌ها و غیره شکل می‌گیرد، نشانگر گوناگونی نگاه و فضایی است که تصویرگر می‌تواند با توجه به آن‌ها، به خلق آثار نو بپردازد.

«الفبای گل‌های وحشی: الفبای آموز با چاپ سیب‌زمینی، اثر **دایانا پومروی**»، خوردن الفبا، میوه‌ها و سبزی‌ها از A تا Z»، اثر **لوئیس الرت**، «الفبای پرندگان» اثر **راجر توری پیترسون** و «الفبای آموز جانوری» اثر **برت کیچن**، هر یک نشانگر موضوع مورد علاقه‌ی تصویرگران برای آشناسازی کودک با حروف الفباست.

کتاب‌های «الف برای سالاد است» اثر **مایک لستر**، «الف، ب، پ، هوپ» اثر **راشل ایزادورا**، «باغ وحش ببر: کتاب الف، ب، پ، جانوری» اثر **روبرتودویک کامپیچ**، «الفبای باغبان» اثر **ماری لازاریان** و «الفبای کنار دریا» اثر **دونا گرایسی** از دیگر کتاب‌های الفبای آموز برای کودکان هستند.

کتاب «الفبای آنو: ماجرای در تخیل» نیز کتاب الفبای آموزی است که در آن **میتسوماساتو**، تصویرگر برجسته‌ی ژاپنی، در هر تصویر، یک شیء بزرگ و حرف الفبای مربوط به آن را نشان داده است؛ با این تفاوت که در حاشیه‌ی کتاب، تصویرهای دیگری که یادآور صدای همان حرف است، در کنار یکدیگر به شکل موضوعی مطرح شده‌اند.

آشنایی با الفبا، تنها یکی از هدف‌های شکل گرفته در کتاب‌های الفبای آموز است. کودکان دو

در
فرایند یادگیری
زبان و آشنایی با نشانه‌های
الفبایی، نگاه گرافستی و خلاق
تصویرگر در معرفی فضاهای
تازه سبب می‌شود، کتاب‌های
الفبای آموز از تازگی و جذابیت
فراوان برخوردار شوند

تا چهار ساله با دیدن تصویر کتاب، نام آن را می‌گویند. کودکان پنج ساله می‌توانند صدای اول واژه‌ها را از یکدیگر تشخیص دهند و شش ساله‌ها حرف‌ها و واژه‌ها را بازخوانی می‌کنند. رشد دانش و آگاهی کودک، با فرایند زبان‌آموزی همراه می‌شود و بازشناسی شکل حروف و ادای صدای آن‌ها هر چند از سازوکاری دشوارتر از شناختن شکل‌ها برخوردار است، در اثر تکرار و تلاش‌های خلاقانه‌ی تصویرگر، شکل ماندگارتری به خود می‌گیرد.

متأسفانه، چاپ کتاب‌های الفبا، با شکل و روشی بازارپسند و سهل‌انگارانه، به فراوانی دیده می‌شود که ممکن است آسیبی جدی به ذوق و سلیقه‌ی کودکان وارد کند. استفاده از زبان شعر، به ویژه شعرهای هیجانه، از آن دست که در کتاب «آ، اول الفباست»، اثر **نورالدین زرین کلک** دیده می‌شود، می‌تواند علاقه‌ی کودکان را در زمینه‌ی توجه به الفبا افزایش دهد. ویژگی شعرهای هیجانه در برگردان تصویری آن‌ها می‌تواند به تصویرهای مضحک و خنده‌آوری که از رگه‌های هیجانه در متن شعری بهره گرفته‌اند، تبدیل شود.

در کتاب «الفبای شعر» نوشته‌ی **آویس هارلی**، از الفبا برای نشان دادن قالب‌های شعری استفاده شده است.

کتاب‌های عددآموز

همچنان که کتاب‌های الفباآموز، فراگیری شکل الفبا و صداهای آن را دنبال می‌کنند،^۸ کتاب‌های عددآموز^۹ نیز به فراگیری اعداد، شکل آن‌ها و کمیت عددی آن‌ها نزد کودکان می‌انجامد.

یادگیری روزها، ماه‌های سال و چهار فصل، همراه رویکردهای ساده‌ی ریاضی مانند جمع شدن و کم شدن، موضوع‌های دیگری هستند که در کنار عددآموزها شکل می‌گیرد. **آنی‌تالوبل** همه‌ی این موضوع‌ها را در کتاب «یک فانوس دریایی، یک ماه» دست‌مایه‌ی کار خود قرار داده است. **راشل ایزادورا** در کنار کتاب «الف، ب، پ، هوپ!»، کتاب «۱، ۲، ۳، هوپ!» را برای کودکان تصویر کرده است.

اریک کارل همچنان که در کتاب «اولین کتاب الفبای من به طرح موضوع الفبا برای کودکان پرداخته، در کتاب «اولین کتاب اعداد من»، کودکان را به ایجاد ارتباط میان شکل‌هایی که کشیده و عددهایی که در کنار آن‌ها نوشته شده‌اند، فرامی‌خواند.

میتسو ماسانو، در کنار کتاب «الفبای آنو»، کتاب «اعداد آنو» را که شمارش اعداد ۰ تا ۱۲ را دربرمی‌گیرد و ترتیب ماه‌های سال را نیز مورد توجه قرار داده، فراهم آورده است. در آخرین

تصویر این کتاب، یک روستای کوچک با ۱۲ خانه، ۱۲ آدم و ۱۲ کودک به چشم می‌خورد. آنو در مجموعه کتاب‌های سه جلدی «بازی‌های ریاضی آنو»، برخی معماهای تصویری و مفاهیم ریاضی را برای کودکان بزرگ‌تر مطرح می‌کند. او در این کتاب خود، موقعیتی برای کودک فراهم می‌آورد تا هماهنگ با متن، از میان مسیرهای شکل گرفته در مثلث‌ها، مستطیل‌ها و ماریچ‌ها عبور کند. عشق به ریاضیات در آثار دیگر آنو، گاه با نگاهی فضایی و اندیشمندانه دنبال می‌شود.

در کتاب «۱۰، ۹، ۸»، اثر **ملی بتگ**، دخترکی هنگام خواب، شمارش معکوس را در آغوش پدر دنبال می‌کند و شمارش انگشتان پا از ۱ تا ۱۰، او را برای خواب آماده می‌سازد. هم‌چنان که کودکان مخاطب کتاب نیز لابه‌لای تصویرها، به یافتن اشیای شماره‌گذاری شده و پی‌گیری روند داستان این کتاب می‌پردازند.

فراگیری مفاهیم کمی، حاصل تلاش‌هایی زنجیره‌ای است که با تجربه‌های روزانه‌ی کودک در کنار خانواده و جامعه شکل می‌گیرد و ماندگار می‌شود. اتصال دادن تصویر یک خرگوش به یک هویچ و دو چتر به دو پسر بچه که دچار باران شده‌اند، ارتباط نظیر به نظیر عددها و کمیت‌های عددی را در کنار نشانه‌های قراردادی ۱، ۲ و ۳ مورد توجه قرار می‌دهد. فرایند شمردن شکل‌های کشیده شده در یک تصویر، کودک را به عددی می‌رساند که شکل قراردادی آن به صورت نمادهای نوشته شده در کنار تصویر، نشان داده شده است.

همراه کتاب «الفباآموز سواهیلی»، با کتاب «موژا، یعنی یک: کتاب شمارش اعداد به زبان سواهیلی»، اثر **موریل فیلینگز** روبه‌رو می‌شویم. در این کتاب، شمارش عددها و عددنویسی در کنار تصویرهایی شکل گرفته است که هر یک بخشی از فرهنگ و محیط زیست سرزمین آفریقا را مطرح می‌کند.

در میان تصویرگران ایرانی، کمتر با اثری ماندنی و خلاق در زمینه‌ی عددآموز روبه‌رو می‌شویم. در کتاب «از یک تاده»، اثر **نیکزاد نجومی** (۱۳۵۶)، با نمونه‌ی نسبتاً خوبی از کتاب‌های عددآموز روبه‌رو می‌شویم که در آن‌ها تعداد شکل‌های موضوعی در هر تصویر، با عدد و نوشتن واژگانی آن همراه است.

کتاب‌های تصویر به تصویر

«کتاب‌های تصویر به تصویر»^{۱۰} (کمیک استریپ و داستان‌های مصور دنباله‌دار) حاصل بیان تصویر به تصویر رویدادهای پیاپی یک کتاب است، به گونه‌ای که رخداد‌های اصلی و فرعی

روایت یک متن، در تصویرهایی کوچک و پیاپی شکل می‌گیرند. این ویژگی با فیلم استریپ‌ها و فتورمان‌های مجله‌ای همانندی فراوانی دارد و کاربرد آن‌ها نیز به صورت داستان‌های دنباله‌دار در مجله‌ها و نشریات کودکان، فراوان به چشم می‌خورد. در این‌گونه آثار، تصویر بار اصلی روایت متن را به دوش می‌کشد و زیبایی‌شناسی احتمالی تصویرها به اثر ارزش می‌بخشد.

نزدیکی روایت تصویر به تصویر کمیک استریپ‌ها، با طراحی‌ها و رنگ‌آمیزی‌های سریع و شتاب‌زده در قطع‌های نسبتاً کوچک، سبب شده است که تا امکان، فضاسازی‌های خیال‌انگیز

و گرایش به تکنیک‌های هنری، در این‌گونه کتاب‌ها به شدت کاهش یابد. این ویژگی، تصویرگری کتاب‌های کمیک استریپ را بیشتر در حد نگاه کارتونی و کاریکاتورگونه نگاه داشته است و تصویر در چالش‌های مربوط به روایت ماجرا در متن گرفتار می‌آید؛ به گونه‌ای که تقریباً تمامی کتاب‌های کمیک استریپ، به خواندنی‌های زودگذر و کمتر ادبی تبدیل شده‌اند.

نگاه سینمایی در برش‌های لحظه‌ای رویدادهای کتاب که در تصویرهای پیاپی شکل گرفته است، سبب افزایش هیجان‌های زودگذر در دریافت رویدادها و تمرکز خواننده در پی‌گیری ماجراهای اصلی متن می‌شود. وجود شخص‌سومی افزون بر نویسنده و تصویرگر، در تولید کتاب‌های تصویر به تصویر، برای بخش‌بندی داستان کتاب به نماهای نمایشی و تقریباً سینمایی لحظه‌های داستانی یا غیرداستانی متن، فنی بودن تولید کتاب‌های کمیک استریپ را آشکار می‌سازد و نزدیکی آن را با هنر سینما در فرایند شکل‌گیری نماهای دیداری کتاب نشان می‌دهد. غالباً کمبود لحظه‌های حسی و درون‌مایه‌های ژرف در متن این کتاب‌ها، تصویرها را نیز در محدوده‌ی ماجراپردازی و هیجان‌سازی محض نگه می‌دارد و تعلق این‌گونه آثار را به حوزه‌ی ادبیات کودکان، با تردید فراوان روبه‌رو می‌سازد.

کاریکاتورست‌ها، تصویرگران موفق‌ی در فراهم‌سازی کتاب‌های تصویری کمیک استریپ به شمار می‌روند و شیوه‌ی طراحی قدرتمند و رنگ‌گذاری سریع در کتاب‌های کمیک استریپ، با روایات روایتی آنان سازگار است، کتاب‌های استریپ، به دلیل برخورداری از جذابیت‌های آنی و هیجان‌بخش، در میان کودکان جهان طرف‌داران فراوانی دارد. چنین جاذبه‌هایی، بدون شکل امکان‌گرایش به متن ماندگار و تصویرگری درخشان را از این‌گونه کتاب‌ها دور می‌کند و سبب می‌شود، کتاب‌های کمیک استریپ به نمونه‌های روشن سرمایه‌اندوزی در بازار کتاب، سهل‌انگاری

تولید فراوان و میلیونی این گونه کتاب‌ها و گسترش آن در میان کودکان جهان - به ویژه آمریکا - ابزار مناسبی برای رواج فرهنگ غیربومی و یکسان‌سازی سلیقه‌های فرهنگی قلمداد می‌شود

در تولید و نگاه غیرهنری در کتاب کودک تبدیل شود.

تولید فراوان و میلیونی این گونه کتاب‌ها و گسترش آن در میان کودکان جهان - به ویژه آمریکا - ابزار مناسبی برای رواج فرهنگ غیربومی و یکسان‌سازی سلیقه‌های فرهنگی قلمداد می‌شود. با وجود این، در چنین گونه‌هایی نیز تا اندازه‌ای می‌توان به ادبیات کودک و تصویرگری هنرمندانه دست یافت. چنین تلاشی، اگر به قربانی شدن متن نینجامد، می‌تواند جای‌گزین مناسبی برای گونه‌های شتاب‌زده و بازاری آن باشد.

جنبه‌های معمولاً غیرفرهنگی کتاب‌های کمیک استریپ، سبب شده است که گرایش به تولید این گونه آثار در مراکز تصمیم‌گیری سرزمین ما با تحریم و جلوگیری از تولید روبه‌رو شود؛ هر چند کنار زدن این موانع نیز بدون درنگ به تولید گونه‌های منفی آن انجامیده است. متن در کتاب‌های تصویر به تصویر، بیشتر از گفت‌وگوی شخصیت‌ها تشکیل شده و در فضاهای بادکنکی به کار گرفته شده. در میان تصویرها قرار داده می‌شود.

تصویرها نیز لحظه به لحظه جنبه‌های دیداری گفت‌وگوها را دنبال می‌کنند.

گسترش امکانات چاپ رنگی در مجلات کودکان و نوجوانان در دهه‌ی ۱۳۳۰ و پس از آن در ایران، زمینه‌ی پهناوری برای گرایش به این نوع آثار برای کودکان فراهم آورد و مجلاتی چون کیهان بچه‌ها و اطلاعات کودکان، برای سرگرم ساختن کودکان مشتاق مطالعه، از آن بهره جستند. قراردادان کتاب‌های ادبی برجسته‌ی جهان چون «رابینسون کروزوئه»، «جزیره‌ی اسرارآمیز» و «بینوایان»، در این مجموعه، زمینه‌ای برای آشنایی کودکان با فرایند تولید آثار ادبی بوده است؛ هرچند درون‌مایه‌ی ژرف آن‌ها، غالباً قربانی پرداختن محض به ماجراها و خلاصه‌سازی آن‌ها شده است.

در میان متن‌های امروزی‌تر، خلق شخصیت‌های شکست‌ناپذیر و آسیب‌ناپذیری هم‌چون **تارزان**، **سوپرمن**، **مردعنکبوتی** و شخصیت‌های ماجراجو و مضحک هم‌چون **تن تن** و **میکي موس**، درون‌مایه‌ی این آثار را به شدت به سوی بازاری شدن و ایجاد هیجان‌های لحظه‌ای سوق داده و توجه کودکان سراسر جهان را به این گونه‌ی نیمه ادبی جلب کرده است. درون‌مایه‌های پلیسی، خشونت‌آمیز، ماجرابی، عاشقانه و پرتحرک توجه بسیاری از خوانندگان آسان‌پذیر کودک و نوجوان را در سراسر جهان، به ویژه آمریکا و ژاپن، به سوی این کتاب‌ها کشانده است. مجموعه‌ی کتاب‌های تصویر به تصویر که از سوی انتشارات امیرکبیر (کتاب‌های طلایی)، در دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰، با عنوان‌هایی هم‌چون زیبای سیاه به چاپ رسیدند، همگی از ویژگی ترجمه و توجه به فرهنگ زندگی آمریکایی - اروپایی برخوردار بوده‌اند. کتاب «رستم و اسفندیار»، اثر **سیروس راد** که در دهه‌ی ۱۳۵۰، توسط کانون پرورش فکری تولید شد، از نخستین و استثنایی‌ترین نمونه‌های نسبتاً ماندگار کتاب‌های کمیک استریپ بود. این کتاب سبب می‌شود کودک با نماهای مناسبی از رویدادهای روایی متن روبه‌رو شود؛ رویدادهایی که گاه از طرح درون‌مایه‌های حسی متن در

تصویرها غافل نبوده است.

در سال‌های اخیر، توجه کمیک استریپ‌ها بیشتر با همان رویکرد گذشته دنبال شده است. کتاب‌های کمیک استریپ «امین و اکرم» که توسط «دفتر نشر فرهنگ اسلامی» تولید شد و سرگذشت اختراعات و ماجراهای پیشی کوچولو، از جمله کتاب‌های تصویر به تصویر هستند که در سال‌های اخیر به چاپ رسیده‌اند.

سعید رزاقی از پرکارترین تصویرگران این‌گونه کتاب‌ها در ایران به شمار می‌رود و ایرانی‌سازی این‌گونه آثار را در دستور کار خود قرار داده است. آثار این هنرمند، در بسیاری از مجلات کودکان به چشم می‌خورد و کتاب‌های امین و اکرم و ماجراهای پیشی کوچولو، از تلاش‌های برجسته‌ی او هستند؛ هرچند در آثار این هنرمند نیز بسیاری از ویژگی‌های گفته شده در کتاب‌های کمیک استریپ دیده می‌شود.

در عرصه‌ی جهانی، هنرمندانی چون **ژان ژيرو، اودزو و گوسینی**، طراحان فرانسوی و **اوساموتزوکا**، طراح ژاپنی، از پرکارترین شخصیت‌های جهانی در تولید کتاب‌های کمیک استریپ به شمار می‌روند. اودزو و گوسینی، زوج فرانسوی تولیدکننده‌ی مجموعه کتاب‌های کمیک استریپ «آستریکس» به شمار می‌روند.

◀ پی‌نوشت

1. Concept books
2. Nonfiction
5. Color books
6. Shape books
7. Alphabet books
8. Nonsense
9. Counting books
10. Comic strip books

۳. انتشارات خانه‌ی ادبیات

۴. انتشارات نمایشگاه کتاب کودک، سروده‌ی جمال الدین اکرمی، ۱۳۶۸.

◀ منابع

۱. نورتون، دونا. شناخت ادبیات کودکان؛ گونه‌ها و کاربردها از روزنه‌ی چشم کودک (ج ۱ و ۲). ترجمه‌ی منصوره راعی و دیگران.
۲. مجموعه مقالات پژوهش‌نامه‌ی ادبیات کودک و نوجوان در زمینه‌ی تصویرگری. شماره‌ی ۱۲-۱۱.
۳. محمدی، محمدهادی و قایینی زهره. تاریخ ادبیات کودکان در ایران (ج ۶). ۱۳۸۲.
۴. مجموعه مقالات کتاب‌های کودک و نوجوان
۵. ویژه‌نامه‌ی جشنواره‌ی ادبیات کودک و نوجوان (اروپا - تهران). کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان. ۱۳۸۳.
۶. قزل ایاغ، ثریا. ادبیات کودکان و ترویج خواندن، انتشارات سمت. تهران. ۱۳۸۴.
7. Childrens' Literature Lin The Elementry School. Charlotte s. huek, susan Hepler, janet Hickman, Barbara Z. Keifer, MC Growhil Publications.
8. Children and book, zena zutherland, The university of shicago Langman, 1997, USA.

استفاده از کتابهای غیر استاندارد

تبدیل دانش آموزان به ماشین حافظه‌دار

● سمانه آزاد

اشاره

کوروش امیری نیا، معاون دورهٔ راهنمایی و همچنین کارشناس مسئول گروه درسی جغرافیای «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» است. او که سابقهٔ داوری آثار رسیده به جشنوارهٔ کتابهای کمک آموزشی رشد را دارد، معتقد است: استفاده از کتابهای کمک آموزشی غیراستاندارد دانش‌آموزان را به ماشینهای حافظه‌دار تبدیل می‌کند و آنها را از فعالیتهای ذهنی بیشتر باز می‌دارد.

برنامه‌های درسی به چه نوع منابع مکتوبی نیاز دارند؟

در فرایند برنامه‌ریزی درسی، نخستین گام دست یافتن به نتایج یک نیازسنجی علمی است که برنامهٔ درسی بر مبنای آن شکل می‌گیرد. بعد از آن، نظرات مشورتی نمایندهٔ معلمان همان دورهٔ تحصیلی، کارشناسان برنامه‌ریزی درسی و نیز کارشناسان موضوعی را می‌توان مورد مراجعه قرار داد. منابع مکتوب مورد نیاز دیگری که از آنها با عنوان «اسناد بالادستی» یاد می‌کنیم، عبارت‌اند از: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ سند چشم‌انداز ۲۰ ساله؛ ایران ۱۴۰۴؛ اسناد بین‌المللی امضا شده توسط نهادهای بین‌المللی نظیر بیانیهٔ جاکارتا؛ فلسفهٔ آموزش و پرورش؛ سند ملی آموزش و پرورش؛ برنامهٔ درسی ملی؛ بیانیه‌های فلسفهٔ هر علم.

هر کدام از این موارد را می‌توان در برنامه‌های درسی مورد استفاده قرار داد.

در این زمینه چه کمبودهایی وجود دارند که ناشران می‌توانند به برطرف کردن آنها کمک کنند؟

در سیاست تولید بسته آموزشی، فقط کتاب درسی توسط نظام آموزشی تولید می‌شود. سایر اجزای آن، یعنی راهنمای معلم، کتاب کار دانش‌آموز، کتابهای مرجع معلمان، کاربرگهای فعالیتهای علمی، نرم‌افزارهای کمک آموزشی و دیگر اجزا، توسط ناشران تولید می‌شوند؛ مشروط بر آن‌که، مدیریت و نظارت آنها برعهده «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» باشد.

در مورد استفاده دانش‌آموزان و یا حتی معلمان، از کتابهایی مانند حل المسائلها، چه نظری دارید؟

متأسفانه
حل المسائلها مانع
فعالیتهای ذهنی و در نتیجه،
خلاقیتهای دانش‌آموزان می‌شود
و دانش‌آموزان به راحتی برای به
دست آوردن پاسخها، از فعالیت
ذهنی بالاتر باز می‌مانند

متأسفانه این گونه کتابها مانع فعالیتهای ذهنی و در نتیجه، خلاقیتهای دانش‌آموزان می‌شود و دانش‌آموزان به راحتی برای به دست آوردن پاسخها، از فعالیت ذهنی بالاتر باز می‌مانند. این کتابها حتی اصلاحاتی را هم که در محتوای کتابهای درسی صورت گرفته‌اند، به طور نسبی خنثا می‌کنند. در واقع این نوع کتابها، جواب همه سوالات، فکرکنندها و آزمایشها را در اختیار شاگردان می‌گذارند. بنابراین، دیگر نیازی به بحث، گفت‌وگو، فکر و یا آزمایش کردن نیست.

گروهی از این دست کتابها نیز فقط به توسعه توانایی دانش‌آموزان در پاسخ به سوالات، آن هم از نوع چهار گزینه‌ای، برای شرکت آنها در آزمونهای گوناگون می‌پردازند و عملاً نحوه پاسخ‌گویی را پیشرفت می‌دهند و نه یادگیری و شیوه یافتن پاسخ را.

اگر هدف، رشد و پرورش استعدادها و خلاقیت‌هاست، اگر نظام آموزشی در پی اصلاح کتب درسی و پژوهشی کردن محتوا و گسترش تفکر در میان دانش‌آموزان و یادگیری عمیق و بادوام آنهاست، و اگر برای اقدامات و تلاشهای مؤلفان کتابهای درسی در اصلاح کتابها، ارزش و اهمیت قائل هستیم و آنها را یک اصلاح واقعی و لازم می‌شماریم، لازم است هنگام صدور مجوز چاپ، به اهداف نظام آموزشی توجه خاص مبذول داریم. چارچوبهای خاصی تهیه کنیم و براساس آنها، فقط به کتابهایی مجوز بدهیم که تعمیق یادگیری و فعالیتهای ذهنی را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهند.

نکته پایانی این‌که اگر کتابهای کمک آموزشی منطبق بر اهداف برنامه‌های درسی تولید شده باشند، سودمند هستند و می‌توانند بخشی از بار کتابهای درسی را بر دوش بکشند. در غیر این صورت، به شدت برای دانش‌آموزان مضرند؛ چرا که سطح فعالیتهای آنها را به شدت تنزل می‌دهند و آنها را به ماشین حافظه‌دار تبدیل می‌کنند.

تازه‌ترین فهرست کتابهای مناسب، در کتاب‌نامه‌های جدید رشد

دبیرخانه طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی چهار جلد دیگر از کتاب‌نامه‌های خود را منتشر کرد.

بنا بر گزارش این دبیرخانه، کتاب‌نامه‌های شماره ۱۲ ابتدایی، شماره ۱۱ راهنمایی، شماره ۹ متوسطه و شماره ۹ فنی و حرفه‌ای و کاردانش چهار کتاب‌نامه جدید این دبیرخانه هستند که حاوی فهرست کتاب‌های مناسب چاپ اول ۱۳۸۸ و تعداد محدودی از کتاب‌های چاپ اول ۱۳۷۸ است که با تأخیر به دبیرخانه طرح رسیده است.

در کتاب‌نامه دوره ابتدایی فهرست تفصیلی ۴۷۱ کتاب مناسب و مرتبط با برنامه درسی آورده شده است. این تعداد کتاب، از بین ۶۸۶ عنوان کتاب رسیده به این دبیرخانه انتخاب شده است.

کتاب‌نامه دوره راهنمایی ابتدایی، فهرست تفصیلی ۳۲۷ کتاب مناسب و مرتبط با برنامه درسی را شامل می‌شود که از مجموع ۵۰۱ عنوان کتاب رسیده به دبیرخانه انتخاب شده است.

در کتاب‌نامه دوره متوسطه فهرست تفصیلی ۳۷۴ کتاب مناسب و مرتبط با برنامه درسی آورده شده است. این تعداد کتاب، از بین ۷۳۲ عنوان کتاب رسیده به این دبیرخانه انتخاب شده است.

و در کتاب‌نامه دوره فنی و حرفه‌ای و کاردانش، فهرست ۱۶۷ کتاب است که از میان ۴۸۱

کتابنامه‌ی رنند

عنوان کتاب، مناسب و مرتبط با برنامه‌ی درسی این دوره‌ی آموزشی تشخیص داده شده است. در کتابنامه‌های رشد، علاوه بر اطلاعات شناسنامه‌ای، تصویر روی جلد هر کتاب و چکیده‌ای از مطالب آن آورده شده است تا خواننده تصور نسبتاً دقیقی از محتوای کتاب داشته باشد.

در این کتابنامه‌ها همچنین نمایه‌ها و پیوست‌هایی تدارک دیده شده است که یافتن کتاب مناسب را آسان‌تر می‌کند. نمایه‌هایی همچون: عناوین کتاب‌ها، پدیدآورندگان، تلفیق عنوان کتاب و ناشر، موضوع درسی و پایه‌های تحصیلی، کلمات کلیدی و بالاخره نشانی ناشران.

این کتابنامه‌ها برای کتابخانه‌های عمومی سراسر کشور، و بسته به گروه مخاطب، برای ده درصد دبستان‌ها، مدارس راهنمایی و دبیرستان‌ها و تمام هنرستان‌های سراسر کشور فرستاده شده است.

گفتنی است که فهرستی اجمالی از این کتاب‌ها، نیز در اختیار دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی سازمان پژوهش قرار گرفته است تا به نحو مقتضی در پایان کتاب‌های درسی منتشر شود.

فایل پی.دی.اف این کتابنامه در وبگاه دفتر انتشارات کمک‌آموزشی به نشانی www.roshdmag.ir قرار دارد که قابل دریافت و چاپ است.

به بهانه انتشار تازه‌ترین کتاب‌نامه‌های رشد

آیا کتابهای آموزشی در سال ۱۳۸۸ کیفی‌تر شده است؟

بهرروز رضایی کهریز

در روزهای پایانی تابستان گذشته، آماری از سوی دبیرخانه طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی منتشر شد که نشان می‌داد نسبت کتاب‌های آموزشی به کل کتاب‌های رسیده، در سال ۱۳۸۸ در مقایسه با دوره پیش از آن ۱۱,۸ درصد افزایش یافته است.

مطابق این آمار از مجموع ۲۳۹۶ عنوان کتاب آموزشی رسیده به این دبیرخانه در سال ۱۳۸۸، تعداد ۱۳۳۵ عنوان یا ۵۵,۷ درصد از آن‌ها مناسب تشخیص داده شده است؛ حال آن‌که از مجموع ۱۸۰۲ کتاب بررسی شده در دور قبل، تنها ۷۹۱ عنوان کتاب، یعنی ۴۳,۹ درصد آن‌ها، در شمار کتاب‌های مناسب راه یافته بودند.

طبق جدول شماره ۱، کتاب‌های آموزشی دوره ابتدایی با رقمی برابر ۶۸,۷ درصد بالاترین سهم کتاب‌های مناسب را به خود اختصاص داده‌اند. کتاب‌های مناسب دوره راهنمایی نیز سهمی معادل ۶۴,۹ درصد از کل کتاب‌های رسیده را در اختیار دارند. این رقم در دوره متوسطه نظری به حدود نصف یا به عبارتی دقیق‌تر ۵۱,۱ درصد می‌رسد و در دوره فنی و حرفه‌ای و کاردانش به ۳۴,۷ درصد تقلیل می‌یابد.

اما نخستین نکته‌ای که از شنیدن این آمار به ذهن متبادر می‌شود، آن است که ما در بخش‌های فنی و حرفه‌ای ضعیف‌تر از بخش نظری هستیم. نکته دوم این است که هر چه از دوره ابتدایی که تعداد کتاب‌های ترجمه شده در آن بیش‌تر است، فاصله می‌گیریم و به سمت تألیف پیش می‌رویم، با مشکلات بیش‌تری روبه‌رو می‌شویم. این سخن کمی مایوس‌کننده است؛ زیرا بدین معنی است که کتاب‌هایی که در بیرون از نظام آموزشی ما نوشته شده است، مجموعاً برای نظام آموزشی ما مناسب‌تر است.

آیا وضعیت بهتر شده است؟

اگر این رقم را با آمار دورهٔ پیش از آن (دو سال ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷) مقایسه کنیم، در سه دورهٔ آموزشی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه شاهد رشدی قابل توجه خواهیم بود. در این مقایسه، بیشترین رقم رشد، مربوط به دورهٔ متوسطهٔ نظری است که رشدی ۲۸ درصدی را تجربه کرده است. پس از آن دورهٔ راهنمایی با ۱۵٫۴ درصد و دورهٔ ابتدایی با ۱۱٫۹ درصد رشد قرار دارند. تنها در دورهٔ فنی و حرفه‌ای، این نسبت کاهش یافته است که به نظر می‌رسد به دلیل رشد ۵۳ درصدی جذب کتاب‌های مربوط به این دوره و افزایش تعداد کتاب‌های رسیده به دبیرخانه باشد. یعنی افزایش کمیته کتاب‌ها موجب شده است نسبت کتاب‌های مناسب رو به کاهش رود.

دربارهٔ دورهٔ متوسطهٔ نظری درست عکس این اتفاق رخ داده است؛ یعنی با افزایش قابل توجه کمیته، کیفیت کتاب‌ها نیز افزایش یافته است؛ این افزایش کمیته، دورهٔ متوسطهٔ نظری را با ۷۳۲ کتاب رسیده، حتی در مکانی بالاتر از دورهٔ ابتدایی نشانده که ۶۸۶ کتاب رسیده داشته است.

مقایسهٔ آمار کمی دو دوره نیز حکایت از رشد ۳۳ درصدی کل کتاب‌های رسیده دارد. این آمار از این رو جالب توجه است که دورهٔ قبل، از نظر زمانی یک دورهٔ دو ساله (۱۳۸۶ و ۱۳۸۷) بوده است. به عبارت دیگر اگر تعداد کتاب‌های رسیده را بین دو سال پخش کنیم و نصف این رقم را برای هر یک از دو سال در نظر بگیریم، می‌توانیم از رشدی ۱۶۶ درصدی سخن بگوییم.

کتاب‌های رسیده به دبیرخانهٔ طرح سامان‌بخشی و کتاب‌های مناسب هر دوره در سال ۱۳۸۸				
ردیف	دورهٔ آموزشی	کتاب‌های رسیده	کتاب‌های مناسب	نسبت کتاب‌های مناسب (درصد)
۱	ابتدایی	۶۸۵	۴۷۱	۶۸/۷
۲	راهنمایی	۴۹۸	۳۲۳	۶۴/۹
۳	متوسطه نظری	۷۳۲	۳۷۴	۵۱/۱
۴	متوسطهٔ فنی حرفه‌ای و کاردانش	۴۸۱	۱۶۷	۳۴/۷
جمع		۲۳۹۶	۱۳۳۵	۵۵/۷

جدول شمارهٔ ۱

مطابق

آمار، نسبت کتاب‌های مناسب به کتاب‌های رسیده به دبیرخانهٔ طرح سامان‌بخشی، از ۴۳٫۹ درصد در دور قبل، به ۵۵٫۷ درصد بالغ شده است که در مجموع ۱۱٫۸ درصد رشد نشان می‌دهد

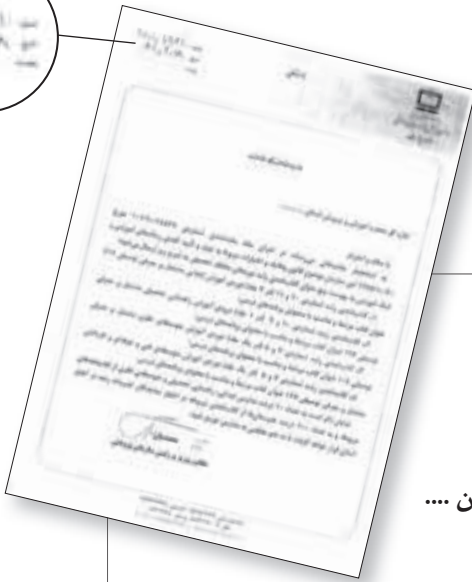
کتاب‌های رسیده به دبیرخانه طرح سامان بخشی و کتاب‌های مناسب هر دوره در دو سال ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷

ردیف	دوره آموزشی	کتاب‌های رسیده	کتاب‌های مناسب	نسبت کتاب‌های مناسب (درصد)
۱	ابتدایی	۷۰۳	۳۹۷	۵۶/۸
۲	راهنمایی	۳۲۹	۱۶۳	۴۹/۵
۳	متوسطه نظری	۴۵۰	۱۰۴	۲۳/۱
۴	متوسطه فنی حرفه‌ای و کار دانش	۳۲۰	۱۲۷	۳۹/۷
	جمع	۱۸۰۲	۷۹۱	۴۳/۹

جدول شماره ۲

خوش‌بختانه من توانستم در دوره ابتدایی به آمار تفکیکی این دو سال دسترسی پیدا کنم؛ از این رو امکان مقایسه دقیق‌تری فراهم می‌شود.

بر حسب این آمار، تعداد کتاب‌های دریافتی در دوره ابتدایی، در سه سال ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۸، به ترتیب ۳۶۰، ۳۴۳ و ۶۸۵ عنوان و تعداد کتاب‌های مناسب به ترتیب، ۱۹۳، ۲۰۴ و ۳۹۷ عنوان بوده است. به عبارت دیگر، نسبت کتاب‌های مناسب در این سال‌ها، به ترتیب ۵۳٫۶، ۵۹٫۵ و ۵۶٫۸ درصد بوده است. بر این اساس، نسبت کتاب‌های مناسب در مقایسه با دو سال پیش‌تر ۳٫۲ درصد افزایش و در مقایسه با سال قبل ۲٫۷ درصد کاهش پیدا کرده است. گرچه در همین حال تعداد کتاب‌های مناسب نسبت به دو سال قبل ۲۴۴ و نسبت به سال قبل ۲۳۱ درصد افزایش نشان می‌دهد. به عبارت دیگر علی‌رغم افزایش حدود دو برابری کتاب‌های رسیده، نسبت کتاب‌های مناسب به شکل معنی‌داری افت یافته است.

«همت مضاعف، کار مضاعف»

اداره کل محترم آموزش و پرورش استان ... با سلام و احترام

به استحضار جناب‌عالی می‌رساند در اجرای مفاد بخشنامه‌ی شماره‌ی ۱۰/۱۶۰/۲۴۸۲۹ مورخ ۱۳۸۷/۱۰/۳۰ این سازمان موضوع قانون وظایف و اختیارات مربوط به تولید و تأیید کلیه‌ی رسانه‌های آموزشی و کمک‌آموزشی به پیوست پنج عنوان کتاب‌نامه‌ی رشد دوره‌های مختلف تحصیلی به شرح زیر ارسال می‌شود:

- ۱ - کتاب‌نامه‌ی رشد شماره‌ی ۱۰ و ۱۱ (در ۲ جلد) دوره‌ی آموزش ابتدایی مشتمل بر معرفی توصیفی ۴۱۵ عنوان کتاب مرتبط و مناسب با محتوای برنامه‌های درسی؛
- ۲ - کتاب‌نامه‌ی رشد شماره‌ی ۹ و ۱۰ (در ۱ جلد) دوره‌ی آموزش راهنمایی تحصیلی مشتمل بر معرفی توصیفی ۱۶۳ عنوان کتاب مرتبط و مناسب با محتوای برنامه‌های درسی؛
- ۳ - کتاب‌نامه‌ی رشد شماره‌ی ۷ و ۸ (در یک جلد) دوره‌ی آموزش متوسطه‌ی نظری مشتمل بر معرفی توصیفی ۱۰۴ عنوان کتاب مرتبط و مناسب با محتوای برنامه‌های درسی؛
- ۴ - کتاب‌نامه‌ی رشد شماره‌ی ۷ و ۸ (در یک جلد) دوره‌ی آموزش متوسطه‌ی فنی و حرفه‌ای و کاردانش مشتمل بر معرفی توصیفی ۱۲۷ عنوان کتاب مرتبط و مناسب با محتوای برنامه‌های درسی.

شایان ذکر است به تعداد ۱۰ درصد مدارس ابتدایی، راهنمایی تحصیلی و متوسطه‌ی نظری از کتاب‌نامه‌های مربوطه و به تعداد ۱۰۰ درصد هنرستان‌ها از کتاب‌نامه‌ی مربوطه در اختیار نمایندگان نشریات رشد در اختیار استان قرار خواهد گرفت تا به نحو مقتضی به مدارس توزیع شود.

محمدیان

معاون وزیر و رئیس سازمان پژوهش

رئیس محترم سازمان آموزش و پرورش استان

با سلام و احترام،

به استحضار جناب عالی می‌رساند به استناد قانون وظایف و اختیارات مربوطه تولید و تأیید کلیه رسانه‌های آموزشی و کمک‌آموزشی رسمی از قبیل کتاب، مجله، فیلم، نرم‌افزارهای آموزشی و محتوای الکترونیکی به عهده سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی می‌باشد. بر همین اساس بدیهی است کلیه تولیدات رسانه‌ای در حوزه آموزشی و کمک‌آموزشی که در آموزش و پرورش سراسر کشور (اعم از حوزه ستادی - استان‌ها و مناطق) تولید می‌گردد، نیازمند اخذ تأییدیه از حوزه‌های مرتبط این سازمان می‌باشد. لذا ضروری است از این پس به منظور اعمال نظارت نسبت به محتوای رسانه‌های مزبور، کلیه واحدهای آموزشی ذیربط به ویژه مدیران، معلمان و دانش‌آموزان از خرید یا تهیه هرگونه رسانه آموزشی و کمک‌آموزشی فاقد تأییدیه زمان‌دار از این سازمان، اجتناب نمایند. شایان ذکر است نظر به تحولات گسترده تولید رسانه به خصوص رسانه‌های الکترونیکی کلیه تأییدیه‌های قبلی بدون مدت زمان فاقد اعتبار بوده و نیازمند بررسی جدید و اخذ تأییدیه مطابق ملاک‌ها و ضوابط جدید می‌باشد. بدیهی است توجه ویژه نسبت به این موارد مهم، قطعاً موجبات ارتقاء سطح کیفی امر خطیر یاددهی و یادگیری را با استفاده از رسانه آموزشی مطلوب فراهم می‌نماید.

از تشریک مساعی و بذل عنایت شما سپاسگزارم. /خ. ۹/۳

محمدیان

معاون وزیر و رئیس سازمان

مصوبه هشتصد و بیست و هشتمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش تاریخ ۱۳۸۹/۶/۲

موضوع: آیین نامه ساماندهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها)

نظر به اهمیت و نقش منابع آموزشی و تربیتی در فرایند یادگیری مؤثر و پایدار دانش‌آموزان و با عنایت به ضرورت ایجاد سامانهٔ مدیریتی کارآمد در وزارت آموزش و پرورش و استفاده بهینه از فرصت‌ها و امکانات بخش دولتی و غیردولتی در تولید و عرضه منابع مذکور مبتنی بر اهداف برنامه‌های درسی و تربیتی، شورای عالی آموزش و پرورش آیین‌نامه ساماندهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها) را به شرح زیر تصویب نمود.

مادهٔ ۱- تعاریف

۱. ساماندهی: مجموعه‌ای از فعالیتهای نظام‌مند و سازمان‌یافته است که به هدایت، حمایت و پشتیبانی از ناشران، نویسندگان و تولیدکنندگان در تولید، انتشار و توزیع مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی استاندارد، مبتنی بر اهداف برنامه‌های درسی و قوانین مصوب آموزش و پرورش منجر می‌شود.

۲. مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی: عبارت است از تمام ابزارها و وسایل ارتباطی که برای تحقق اهداف برنامه‌های آموزشی و تربیتی و پیشرفت تحصیلی متریبان ابداع شده است یا به کار گرفته می‌شوند و کاربرد آنها می‌تواند فرآیند یاددهی - یادگیری را مؤثرتر و پایدارتر و تحقق یادگیری معنادار را آسان‌تر سازد. مواد و رسانه‌ها از قبیل: بسته آموزشی، نرم‌افزارهای آموزشی، شبکه‌های آموزشی (مانند اینترنت)، رسانه‌های الکترونیکی، چند رسانه‌ای (مولتی‌مدیا)، دستگاهها، اجسام و اشیاء مختلف، کتاب درسی، کتاب کار، کتاب راهنمای معلم، مجلات، کتابها و نظایر آن.

مادهٔ ۲- اهداف

۱. سیاست‌گذاری، استانداردسازی و هدایت تولید مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی مرتبط با اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش

۲. ساماندهی، مدیریت و هدایت فرآیند تولید، توزیع منابع آموزشی و تربیتی به منظور استفاده در مدارس و مراکز آموزشی و جلوگیری از توزیع منابع غیر استاندارد در مدارس و مراکز آموزشی

۳. استفاده بهینه از فرصت‌ها و ظرفیتهای بخشهای دولتی و غیر دولتی در تولید و توزیع مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی استاندارد

۴. تسهیل، توسعه و تعمیق آموزش و ایجاد تنوع در مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی

۵. افزایش اثرات مطلوب استفاده از مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی استاندارد بر جریان یاددهی - یادگیری

۶. حمایت از تولید مواد و رسانه‌های آموزشی استاندارد بخش غیر دولتی

ماده ۳- اصول و مبانی

- اصول و مبانی حاکم بر تولید و ارزشیابی مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی به شرح زیر است:
۱. هماهنگی و همسویی با فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و هدف‌های برنامه‌های درسی و تربیتی مصوب
 ۲. گسترش و توسعه عدالت آموزشی و توجه به تفاوت‌های فردی
 ۳. توسعه و تنوع بخشی به تولید منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها) با رعایت استانداردها
 ۴. توجه به زبان فارسی معیار در محتوای نوشتاری و گفتاری مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی
 ۵. هدایت، تشویق و حمایت از بخش غیر دولتی در تولید منابع آموزشی و تربیتی استاندارد
 ۶. توجه به تنوع فرهنگی، اجتماعی و اقلیمی با رعایت اصول و مبانی نظام معیار اسلامی
 ۷. اثربخشی و کارایی و صرف اقتصادی منابع با تاکید بر اولویت تولیدات داخلی و بومی

ماده ۴- معیارها و استانداردهای تولید منابع آموزشی و تربیتی

معیارها و استانداردهای تولید و ارزشیابی مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی به دو گروه عمومی و اختصاصی طبقه‌بندی می‌شوند.

الف) معیارها و استانداردهای عمومی

این گروه از معیارها ناظر بر ویژگی و خصوصیات عمومی منابع آموزشی و تربیتی است. تبیین و تعریف این استانداردها بر عهده سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی است.

- جذابیت شکلی و ظاهری
- خلاقیت و نوآوری
- رعایت قواعد زبان و خط فارسی
- رعایت اصول بهداشتی و ایمنی
- سهولت بکارگیری
- صحت و دقت علمی
- تناسب محتوا و روش‌های ارائه با مشخصات و اهداف برنامه درسی و رشته تحصیلی
- رعایت و ترویج ارزش‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی جامعه اسلامی - ایرانی
- متناسب با ویژگیها و نیازهای مخاطبان مبتنی بر روان‌شناسی رشد
- به‌روز بودن و تناسب با مقتضیات زمان
- سادگی و روانی محتوا
- سازماندهی مناسب محتوا
- توجه به متون علمی تمدن اسلامی - ایرانی

ب) معیارها و استانداردهای اختصاصی:

معیارها و استانداردهای اختصاصی توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و مبتنی بر

برنامه‌های درسی مصوب با همکاری معاونتها و سازمانهای ذی‌ربط تدوین و پس از تصویب شورای هماهنگی علمی سازمان مذکور ابلاغ خواهد شد.

تبصره ۱- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی موظف است معیارهای ارزشیابی و اعتبارسنجی منابع آموزشی و تربیتی (عمومی و اختصاصی) را تدوین کند و از طریق مقتضی به اطلاع عموم برساند.

ماده ۵- راهکارهای اجرایی

وزارت آموزش و پرورش موظف است تولید و عرضه مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی استاندارد را با توجه به راهکارهای زیر مورد ارزیابی، هدایت، تشویق و حمایت قرار دهد:

۱. طراحی و ایجاد سامانه مدیریتی و هدایتی مناسب برای ارزیابی تولید، استانداردسازی، حمایت و استفاده از مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی

۲. اعطای نشان استاندارد به مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی معتبر

۳. حمایت از تولید مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی استاندارد به انجای گوناگون، از جمله:

- تولید فهرستگان توصیفی مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی استاندارد و معرفی آنها بویژه در کتابهای درسی، مجلات رشد و سایتهای آموزشی به دانش‌آموزان، معلمان و خانوادهها

- برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاههای مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی

- طراحی و تمهید سازوکار مناسب برای به‌کارگیری ظرفیتهای بخش خصوصی در ارزشیابی منابع آموزشی و تربیتی

۴. برقراری ارتباط منسجم میان وزارت آموزش و پرورش و نهادهای دولتی و غیر دولتی ذی‌ربط در حوزه کتاب و سایر مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی به منظور تحقق اهداف مذکور

۵. صدور مجوز اطلاع‌رسانی و تبلیغ منابع آموزشی و تربیتی استاندارد

ماده ۶

خرید، عرضه و تبلیغ هرگونه منبع آموزشی و تربیتی در واحدهای آموزشی، صرفاً از منابع استاندارد مجاز خواهد بود.

تبصره: رعایت ضوابط این ماده الزامی است و با متخلف برابر ضوابط قانونی برخورد خواهد شد.

ماده ۷

مشارکت و همکاری، معاونتها، سازمانهای وابسته به آموزش و پرورش و سایر دستگاههای فرهنگی و آموزشی کشور در اجرای این مصوبه الزامی است.

طرح : کوروش پارسا نژاد

شماره ۳۸/۳۸۸۱۹۰۱۶۰

تابستان و پائیز ۱۳۸۹

م

ویژه
هشتمین جشنواره
کتابهای آموزشی رشد

آذر ۱۳۸۹

دوره
آموزش ابتدایی و راهنمایی تحصیلی

● سمانه آزاد

در گفت‌وگو با حسین الوندی

جای خالی تألیف ارزشمند در جشنواره رشد

حسین الوندی، مسئول گروه بررسی کتابهای علوم تجربی در هشتمین جشنواره کتابهای آموزشی رشد است. او به دلیل سالها فعالیت در بخش سامان‌دهی کتابهای آموزشی، به خوبی با چارچوبها، معیارها و ویژگی‌های این کتابها و همچنین کمبودها و پیشرفتها در این زمینه آشناست. الوندی معتقد است جای تألیفات ارزشمند در جشنواره رشد و در حوزه علوم تجربی خالی است، اما به طور کلی می‌توان گفت که این جشنواره در جهت ارتقای کیفی کتابهای آموزشی حرکت می‌کند و به طور نسبی به این هدف رسیده است.

■ از روند داوری کتابهای علوم تجربی برایمان بگویید.

□ در مرحله مقدماتی، کتابها توسط گروهی از داوران که برخی از آنها نیز همان اعضای گروهی داوری جشنواره هستند، داوری شدند و سپس برای داوری نهایی به دبیرخانه جشنواره ارسال شدند.

ما به منظور داوری نهایی، کمیته‌ای شش نفره تشکیل دادیم و در یک مرحله، همه داوران به طور جداگانه، همه کتابها را بررسی کردند. در این مرحله برخی کتابها حذف و برخی دیگر به مرحله دوم راه پیدا کردند. مثلاً در حوزه دانش افزایی، از نزدیک به ۴۰۰ کتابی که رسیده بود، حدود ۲۸ کتاب به مرحله دوم راه یافت.

در مرحله دوم، پرسش‌نامه ویژه‌ای تهیه شد و همه داوران بعد از این که، تک تک کتابها را با دقت زیاد بررسی کردند، مطابق آن پرسش‌نامه و جدول، به کتابها امتیاز دادند.

در مرحله سوم، مجموعه امتیازها و اظهارنظرها در جلسه‌ای مورد بحث و گفت‌وگو قرار گرفت. یعنی ما فقط به نظر و امتیاز داوران اکتفا نکردیم و نظرهای گوناگون داوران را در مقابل و تعامل با یکدیگر بررسی کردیم. در واقع دلایل امتیاز دهی هر یک از داوران را پرسیدیم و نهایتاً با تعدیلی که در این بحث و گفت‌وگوها پیش آمد، امتیاز نهایی را برای هر کتاب محاسبه کردیم.

در مرحله نهایی که مرحله چهارم بررسی بود، از میان شش کتابی که به عنوان نامزد دریافت جایزه انتخاب شده بودند، یک کتاب را به عنوان کتاب برگزیده و یک کتاب را هم به عنوان کتاب شایسته تقدیر تشخیص دادیم و به دبیرخانه جشنواره معرفی کردیم.

■ در بررسی کتابها چه شاخصه‌هایی را مدنظر قرار دادید؟

□ شاخصها از قبل مشخص شده بودند، ولی با این همه نوآوریها و خلاقیتها، خودارزش‌یابی، یادگیری فعال، پرداختن به موضوعات جدید، توجه به نیاز دانش‌آموزان، داشتن کاربرد در زندگی در کتابهای کار و فعالیت، بی‌گیری روشهای علمی در کتابهای دانش افزایی و مهارتی معلمان، و توجه به ویژگیهای کتابهای درسی از جمله معیارهای مدنظر بودند.

بسیاری از کتابها در چارچوبی که ابتدا در اختیار داوران گذاشته شده بود، قرار می‌گرفتند و برخی از کتابها نیز جای بحث داشتند که البته اجتناب‌ناپذیر بود. مثلاً یکی از مواردی که به آن توجه می‌شد - معمولاً و در چارچوب داوری کمتر به آن توجه می‌شود - فیزیک کتاب بود. یعنی، کتابی که از لحاظ محتوا مورد توجه بود، اما به لحاظ فیزیکی، مانند انتخاب نوع قلم، رنگ و صفحه‌آرایی جذاب نبود، امتیاز قابل توجهی کسب نمی‌کرد.

مسئله‌ای که به خصوص در کتابهای ترجمه‌ای به چشم می‌خورد، غلط بودن محتوای کتاب بود. در مواردی این اشتباهها به قدری روشن بودند که بعید بود از سوی مترجم انجام شده باشند و به نظر می‌رسید، خود کتاب مشکل داشته است. مثلاً ما مجموعه‌ای را بررسی کردیم که ساختار، چارچوب و طراحی بسیار خوبی داشت، اما متأسفانه مترجم اشرافی بر موضوع نداشت و ساده‌ترین

ما

مجموعه‌ای را

بررسی کردیم که ساختار،
چارچوب و طراحی بسیار خوبی
داشت، اما متأسفانه مترجم
اشرافی بر موضوع نداشت و
ساده‌ترین مطالب علمی،
غلط ترجمه شده
بودند

مطالب علمی، غلط ترجمه شده بودند.

این قبیل نکته‌ها که در معیارهای داوری طرح نشده بودند متأسفانه، مترجمان چون فکر می‌کنند مطلب در حوزه ابتدایی و راهنمایی است، به خودشان اجازه می‌دهند که کتابها را ترجمه کنند؛ غافل از این که برای هرگونه ترجمه‌ای، حتی برای ترجمه کتابهای دوره‌های ابتدایی و

راهنمایی - به حداقل تخصص نیاز است و مطلب باید ویراستاری علمی شود.

متأسفانه در بسیاری از کتابها، به ویژه آنهایی که در حوزه دانش افزایی

بودند، این امر نادیده گرفته شده بود.

به همین دلیل، برخلاف میل باطنی ما، کتابی که ویژگیهای بسیار خوبی داشت و زحمت زیادی هم برای تولید آن کشیده شده بود، فقط به خاطر غلطهای علمی که به هیچ عنوان نمی‌توان آنها را ترویج کرد، از رسیدن به مرحله‌های بعدی باز می‌ماند.

جشنواره
در سالهایی که برگزار
شده، اثر گذار بوده است، به
طوری که ما در بررسی کتابها به
آثاری برخوردیم که بر یادگیری فعال
خودارزش‌یابی، صفحه‌آرایی مناسب
و حتی انتخاب عنوان مناسب تأکید
داشتند. همه اینها باعث شده‌اند که
ما امروز شاهد ارتقای کیفی
آثار هم باشیم

■ با این توصیفات، تحلیل کلی شما در مورد کتابهایی که بررسی

کرده‌اید، چیست؟

□ در مجموع می‌توان گفت، تعداد کتابها به لحاظ کمی در همه حوزه‌ها بیشتر

شده است.

در حوزه‌های غیردانش افزایی این افزایش بیشتر به چشم می‌خورد.

این موضوع نشان می‌دهد که جشنواره در سالهایی که برگزار شده، اثر گذار بوده است، به طوری که ما در بررسی کتابها به آثاری برخوردیم که بر یادگیری فعال، خودارزش‌یابی، صفحه‌آرایی مناسب و حتی انتخاب عنوان مناسب تأکید داشتند. همه اینها باعث شده‌اند که ما امروز شاهد ارتقای کیفی آثار هم باشیم.

اگر هدف جشنواره کتابهای آموزشی رشد، ارتقای کیفی این کتابهاست، می‌توان گفت که به طور نسبی به این هدف رسیده است و یا حداقل در مسیر تحقق این هدف عمل می‌کند. همه داورانی که با آنها همکاری داشتیم، به این موضوع اذعان داشتند. البته طبیعی است که هنوز به مرحله رضایت کامل نرسیده‌ایم. مثلاً هنوز کتابهای کار همه شبیه به هم هستند و خلاقیت چندانی در آنها به چشم نمی‌خورد. اما به طور کلی می‌توان ادعا کرد که ارتقای کمی و به خصوص کیفی اتفاق افتاده است.

نکته بعدی این است که هنوز ناشران، مؤلفان و مترجمان ما، به فکر سرمایه‌گذاری جدی در حوزه تألیف نیفتاده‌اند و هنوز ترجمه برای کار در حوزه علوم، راه ساده‌تری است که ظاهراً نیز زود به نتیجه می‌رسد. به اذعان داوران، جای تألیفهای ارزشمند در جشنواره و در حوزه علوم تجربی خالی است.

■ پس می‌توان گفت که در حوزی علوم تجربی، ترجمه بر تألیف غلبه دارد؟

□ بله. به خصوص در حوزه دانش افزایی که همه آثار ترجمه‌ای هستند. شاید یکی از علت‌های این موضوع آن است که ما تولید کننده علم نیستیم و به ناچار به ترجمه روی می‌آوریم. البته ترجمه‌ها همه با یکدیگر فرق دارند و به لحاظ توان مترجم، انتخاب کتاب - از نظر به روز بودن محتوا - صفحه‌آرایی و گرافیک در سطوح متفاوتی قرار دارند.

■ غیر از غلبه ترجمه بر تألیف، در میان کتاب‌های رسیده به جشنواره، چه کمبود دیگری را حس کردید؟

□ غلبه ترجمه بر تألیف مهم‌ترین مسئله است، و غیر از آن، در برخی حوزه‌ها، مانند دانش افزایی و مهارتی معلمان، دچار فقر هستیم، یعنی با توجه به وضعیت ضمن خدمت معلمان و نیز توانایی‌ها و خلاقیت‌هایشان، بسیار نیازمند کتاب‌های کمکی هستند و در این بخش واقعاً ناشران باید کار کنند. دبیرخانه جشنواره کتاب‌های کمک آموزشی رشد نیز باید به این موضوع توجه داشته باشند و شرایطی فراهم کنند که ناشران و نویسندگان به تولید کتاب برای معلمان روی آورند؛ البته نه به منظور دانش افزایی، بلکه بیشتر برای ارائه آموزش روش‌های تدریس و نیز تقویت مهارت‌های معلمان برای تدریس.

■ کتاب‌هایی که در جشنواره بررسی کردید تا چه حد برنامه‌های درسی را حمایت می‌کنند؟

□ ما به کتابی که در قالب برنامه درسی نباشد، امتیازی نداده‌ایم. به جرئت می‌توانم بگویم کتاب‌هایی که به مراحل بعدی رسیدند، در فضای برنامه درسی هستند. همان طور که می‌دانید، برنامه درسی مجموعه‌ای از دانستنی‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌هایی است که دانش‌آموزان در زندگی روزمره به آن نیاز دارند. ما کتاب‌هایی را که در این فضا قرار می‌گیرند، بررسی می‌کنیم و اگر کتابی در این حوزه قرار نگیرد، شایسته بررسی نیست؛ چرا که اصلاً نمی‌توان نام کتاب کمک آموزشی را بر آن گذاشت.

البته پوشش برنامه درسی توسط کتاب‌های گوناگون، نسبی است. مثلاً کتابی به بُعد روشی برنامه توجه دارد و دیگری به بُعد محتوایی و هر دو نیز نسبتی از اهداف برنامه درسی را تأمین می‌کنند. ما در چنین فضایی کتابها را بررسی کرده‌ایم و می‌توان گفت اگر کتابی برگزیده شده، بیشترین ارتباط را با اهداف برنامه درسی علوم داشته است. بنابراین اگر کتابی در چارچوب برنامه درسی قرار نداشته، اصلاً مورد بررسی قرار نگرفته و طبیعتاً به مراحل بعدی هم راه پیدا نکرده است.

■ آقای الوندی، علت استقبال دانش‌آموزان و گاه معلمان، از کتاب‌هایی مانند

حل المسائل‌ها را چه می‌دانید؟

□ شاید یکی از علتهای این استقبال به فضای آموزشی ما برمی‌گردد. مثلاً امتحاناتی که تحت عنوان «امتحان ورودی» برای مدارس تیزهوشان و دیگر مدارس برگزار می‌شوند، فضایی ایجاد می‌کنند که معلمان باید دانش‌آموزان را برای ورود به این مدارس آماده کنند و والدین هم نگران محرومیت فرزندانشان از این گونه امتحانات هستند. طبیعی است که در چنین فضایی، مجموعه کتابهایی تولید می‌شوند که به صورت حل المسائل هستند.

این دست کتابها اگرچه برخاسته از یک نیازند، اما آن نیاز یک نیاز کاذب آموزشی است نه نیازی واقعی. برای ارتقای آموزش، این کتابها فاقد بار آموزشی هستند. البته ناگفته نماند که در این حوزه هم، برخی به تولید کتابهای کار روی آورده‌اند. این‌گونه کتابها تا حدودی، ارزشمند به شمار می‌آیند و از حل المسائل بودن صرف خارج می‌شوند. در واقع، محتوا و فعالیت‌های کتاب حالت فعال پیدا می‌کند. متأسفانه تعداد این قبیل کتابها محدود است.

در گروه ما، یعنی گروه بررسی کتابهای علوم تجربی، کتابهایی که با عنوان حل المسائل رسیده بودند، در مقام مقایسه با دیگر کتابها، رتبه نیاورند؛ چرا که اصلاً هدف برنامه درسی این نیست که کتاب درسی به کتاب پرسش و پاسخ تبدیل شود و بسیاری از این کتابها نیز در چارچوب برنامه درسی نیستند. از این گذشته، تعداد کسانی که قصد ورود به مدارس تیزهوشان و یا مدارس نمونه را دارند، محدود است، بنابراین این دست کتابها مشتریان چندانی ندارند. تعداد زیادی از دانش‌آموزان در مدارس معمولی تحصیل می‌کنند و نیازی به شرکت در امتحاناتی مانند امتحانات ورودی ندارند. بنابراین خود به خود از استفاده از حل المسائل‌ها بی‌نیاز می‌شوند. البته ممکن است برخی از معلمان نیز برای این‌که کار خودشان را ساده‌تر کنند، از این کتابها استفاده کنند، ولی همان‌طور که گفتیم، این کتابها بار علمی و آموزشی ندارند.

در بررسی کتابهای علوم تجربی، کتابهایی که با عنوان حل المسائل رسیده بودند، در مقام مقایسه با دیگر کتابها، رتبه نیاورند چرا که اصلاً هدف برنامه درسی این نیست که کتاب درسی به کتاب پرسش و پاسخ تبدیل شود و بسیاری از این کتابها نیز در چارچوب برنامه درسی نیستند

در گفت‌وگو با منیر زارع زاده کارشناس مسئول
برنامه‌ریزی درسی حرفه‌وفن مطرح شد:

غلبه ترجمه بر تألیف در کتابهای حوزه حرفه‌وفن

منیر زارع زاده، کارشناس مسئول گروه برنامه‌ریزی درسی آموزش حرفه‌وفن، و در هشتمین جشنواره کتابهای کمک آموزشی رشد، داور گروه داوران درس حرفه‌وفن است. وی با تجربه‌ای که در داوری آثار حوزه حرفه‌وفن در جشنواره‌های گذشته دارد، معتقد است در این حوزه با ضعف تألیف مواجهیم و کتابهای ترجمه‌ای بر کتابهای تألیفی غلبه دارند. همین موضوع یکی از ضعفهای انتشار کتابهای کمک آموزشی، به خصوص در بخش حرفه و فن است.

■ تحلیل شما از کتابهایی که تا به حال بررسی کرده‌اید، چیست؟

□ از زمان اجرای طرح سامان بخشی، کتابهای کمک آموزشی و درسی زیادی را بررسی کرده‌ام و به این نتیجه رسیده‌ام که یکی از مشکلات ما در حوزه برنامه درسی حرفه‌وفن، قرابت ظاهری موضوعات با حوزه‌هایی مانند علوم تجربی، جغرافیا و چند موضوع دیگر است. کتابهایی هم که به جشنواره می‌رسند، فقط براساس عنوان جدا می‌شوند و به دلیل همین قرابت، به حوزه‌هایی غیر از حرفه‌وفن اختصاص می‌یابند. در نتیجه ما هر ساله با کمبود کتاب برای بررسی و معرفی مواجه هستیم. امسال نیز با این مشکل مواجه بودیم؛ البته به جز چند کتاب در حوزه کار و فعالیت، سنجش و ارزش‌یابی، و یک کتاب در حوزه دانش افزایی معلمان. به همین دلیل، به پیشنهاد هیئت داوران و با بررسی فهرست کتابهای سایر حوزه‌ها، توانستیم حجم خوبی از کتابهای مناسب و استثنایی را بررسی کنیم که خوش‌بختانه از ابعاد گوناگون، دارای کیفیت خوبی نسبت به جشنواره‌های قبل بودند.

■ در میان کتابهای بررسی شده، چه خلایمی وجود دارد؟

□ متأسفانه بیشتر کتابها در بخش ترجمه هستند و از نویسندگان ایرانی، به جز چند کتاب در

حوزهٔ سنجش و ارزش‌یابی، کتابی نداشتیم. به نظرم این خلأیی بود که میان کتابهای رسیده به چشم می‌خورد.

■ در بررسی کتابها، چه شاخصهایی را مدنظر قرار دادید؟

□ چون برنامهٔ درسی حرفه‌وفن فرایند محور و مبتنی بر فعالیت دانش‌آموز بوده است، به این شاخص توجه بیشتری داشته‌ایم. از طرف دیگر، با توجه به مسائل زیست محیطی و رسالت دروس، در پرداختن به این موضوع، به بخشهای گوناگونی مانند حفظ محیط زیست، سلامت بشر و غیره توجه شده است. البته هیچ کتابی به بخش معرفی رشته‌های تحصیلی و مشاغل مرتبط نپرداخته بود. بنابراین قضاوت عمده براساس تصاویر، متون و مفاهیم انجام شده.

یکی از مشکلات ما در حوزهٔ برنامهٔ درسی حرفه‌وفن، قرابت ظاهری موضوعات با حوزه‌هایی مانند علوم تجربی، جغرافیا و چند موضوع دیگر است

■ به طور کلی، وضعیت کنونی انتشار کتابهای کمک آموزشی را در

کشور چگونه ارزیابی می‌کنید؟

□ در بخش تولید و تألیف کتاب دچار ضعف هستیم، ولی در بخش ترجمه و انتشار کتابهای مناسب برای دوره‌های گوناگون تحصیلی وضعیت خوبی داریم.

■ به نظر شما استفاده از کتابهای نامناسب چه اثراتی در روند یادگیری دارد؟ آیا

تهدیدی برای برنامهٔ درسی محسوب نمی‌شود؟

□ اگر منظور محدود کردن دانش‌آموز به ارائهٔ پاسخ به سؤالات کلیشه‌ای و تست است، باید گفت که این گونه برخورد، برنامه‌های درسی را ابتر و قلع و قمع می‌کند. چرا که دانش‌آموزان، بدون آن که به اهداف و محتوای کتاب توجه کنند، بیشتر وقت خود را به حفظ کردن پاسخ سؤالات اختصاص می‌دهند و تنها به بخش کمی از اهداف دست پیدا می‌کنند. برنامهٔ درسی، حذف و غیرقابل دست‌یابی شوند.

■ به نظر شما علت استقبال دانش‌آموزان و گاه معلمان از حل‌المسائلها چیست؟

□ استفاده از حل‌المسائلها دلایل گوناگونی دارد که می‌توان معلم، محتوا، زمان و امکانات برای تدریس را از آن جمله به حساب آورد. البته معلمان غیرمتخصص بیشتر به استفاده از این کتابها علاقه‌مندند، چرا که برای تدریس، توانایی لازم را ندارند. گاهی کتاب درسی دارای مفاهیم و حجم زیادی است که پرداختن به همهٔ آنها در زمان محدود ممکن نیست و لذا از حل‌المسائل کمک می‌گیرند. گاهی هم عدم وجود امکانات باعث می‌شود که معلمها به حل‌المسائلها و یا کتابهای تست روی بیاورند. ضرورت آماده شدن دانش‌آموزان برای مراحل بعد و شرکت در کنکور و امتحانات متعدد، یکی دیگر از دلایل عمدهٔ علاقهٔ معلمان، اولیا و دانش‌آموزان به این گونه کتابهاست.

در گفت‌وگو با احمد احمدی

حمایت از ناشران موفق کتابهای مرجع

اشاره

احمد احمدی، مسئول داوران گروه کتابهای مرجع در هشتمین جشنواره کتابهای کمک آموزشی رشد» است. او که خود از مؤلفان کتاب درسی فیزیک دوره متوسطه و پیش‌دانشگاهی است، طی سالهای گذشته، در گروه علوم تجربی، جزو داوران جشنواره رشد بوده است و امسال که برای نخستین بار، کتابهای مرجع نیز به آثار مورد بررسی جشنواره اضافه شده‌اند، به عنوان مسئول داوران این گروه فعالیت دارد.

احمدی معتقد است، کیفیت کتابهای مرجع رسیده به هشتمین جشنواره، با کیفیت کتابهای دیگر گروهها بسیار متفاوت است و ناشرانی که در این زمینه فعالیت خوبی دارند باید مورد حمایت جدی مسئولان آموزش و پرورش قرار گیرند.

در ادامه گفت‌وگوی احمدی با نشریه جوانه را می‌خوانند:

■ تحلیل‌تان از کتابهای مرجع که تا به حال بررسی کرده‌اید، چیست؟

□ خوش‌حالم بگویم کتابهای مرجعی که توسط ناشران گوناگون برای دوره‌های ابتدایی و راهنمایی تولید شده‌اند جزو با کیفیت‌ترین آثار هستند. اگر این روند به همین شکل ادامه پیدا کند، زمینه کتابهای مرجع با کشورهای پیشرفته دنیا اختلاف فاحشی نخواهیم داشت و به زودی خواهیم دید که دانش‌آموزان ما از کتابهای بسیار با کیفیت استفاده می‌کنند.

هرچند که قسمت عمده‌ای از تولیدات و آثار در این بخش ترجمه هستند، اما ترجمه با کیفیت این آثار و بومی کردن آنها به‌خوبی انجام شده است.

■ فکر نمی‌کنید همین موضوع ترجمه‌ای بودن بیشتر کتابهای مرجع ممکن است به برنامه درسی ما آسیبی وارد کند؟

□ اتفاقاً بخش جالبی که در کتابهای مرجع شاهد آن بودیم، در رابطه با همین موضوع است. یعنی ناشران خیلی چشم بسته کار ترجمه را انجام نداده‌اند و غالباً از گروهی استفاده کرده‌اند که در موضوع کتاب، تخصص دارند. فکر می‌کنم هر جا لازم شده نیز دخل و تصرفی در آن داشته‌اند. به‌ویژه در مورد ارزشهای فرهنگی، قطعاً ناشران مراقب بوده‌اند. در برخی کتابهای ترجمه، مشاهده کردم که مترجمان و متخصصان ما، خودشان به مطلب اضافه کرده‌اند؛ مثلاً در موضوعهای «جایگاه منجمان ایران» یا «دانشمندان ایرانی - اسلامی»، به‌خصوص در مراجعی که به تاریخ علم می‌پردازند. ممکن است در یک کتاب به صورت گذرا به موضوع اشاره شده باشد و آن‌طور که باید شرح آن نیامده باشد، ولی در برخی کتابها شاهدیم که گروه ترجمه به کمک مستنداتی، موضوع را بسط داده‌اند تا مخاطبان ما بتوانند به شکل مناسبی از آن استفاده کنند.

■ پس ارزیابی کلی شما از کتابهای مرجع مثبت است.

□ به نظر من، در کتابهای مرجع چند ویژگی وجود دارد که آنها را نسبت به کتابهای حوزه‌های دیگر بارز کرده است. برای مثال، تصویر محورند، اطلاعات کاربردی مناسبی در موضوعات گوناگون دارند و غالباً ناشران می‌توانند محدودیت حجم را هم در نظر بگیرند. در نتیجه، این کتابها به طور بالقوه کتابهای مناسبی هستند و در پژوهشها و تحقیقهای کلاسی و مدرسه‌ای به دانش‌آموزان کمک می‌کنند. در واقع، کتابهای مرجع می‌توانند از برنامه‌های درسی به‌خصوص در زمینه دانشی حمایت کنند و سواد علمی دانش‌آموزان را ارتقا دهند.

اصولاً در دنیا کتابهای مرجع برای مدتی نسبتاً طولانی نگاه‌داری می‌شوند. به همین دلیل هم با کیفیت هستند و گروههای تألیف‌کننده آنها بسیار قوی عمل می‌کنند. خوش‌بختانه ناشران ما نیز چه آنها که ترجمه کرده‌اند و چه آنهايي که به تألیف یا الگوبرداری دست زده‌اند. با همین دقتها دست به تولید کتاب زده‌اند. به‌علاوه، برخی از وسواسهایی را هم که در جامعه ما وجود دارند، رعایت کرده‌اند و آثار با کیفیتی پدید آورده‌اند.

در نتیجه، ما در روند داوری کتابهای مرجع با گروهی از کتابها روبه‌رو بودیم که کیفیتشان با

کتابهای
مرجع تأثیر زیادی
در سواد علمی - فناورانه
دانش‌آموزان دارند و به‌طور مؤثری
می‌توانند برنامه درسی را حمایت
کنند، ناشرانی که در این زمینه فعالیت
خوبی دارند، باید مورد حمایت جدی
مسئولان آموزش و پرورش قرار
گیرند

گروه‌های دیگر بسیار متفاوت بود و این باعث خشنودی گروه داوری شد. به نظر من، از آنجا که کتابهای مرجع تأثیر زیادی در سواد علمی - فناورانه دانش‌آموزان دارند و به‌طور مؤثری می‌توانند برنامه‌داری را حمایت کنند، ناشرانی که در این زمینه فعالیت خوبی دارند، باید مورد حمایت جدی مسئولان آموزش و پرورش قرار گیرند.

کتابهایی
که تلاش می‌کنند به
سوالات کتابهای درسی
پاسخ دهند، به جای دانش‌آموز
فکر می‌کنند و این حاصلی جز
فلج کردن دانش‌آموزان در
پی نخواهد داشت

■ موضوعات کتابهای مرجع بیشتر در چه حوزه‌هایی بودند؟

□ ما با موضوعات بسیار متنوعی در کتابهای مرجع روبه‌رو بودیم؛ از اغلب فناوری، فیزیکی و زیست گرفته تا ادبیات، جغرافیا، تاریخ و دیگر موضوعات. ولی اغلب کتابها، در بخش علوم و فناوری بودند. در زمینه‌هایی که داوران اصلی ما در مورد آنها تخصصی نداشتند، داور مدعو داشتیم. این داوران نیز با دقت خیلی زیادی انتخاب شدند تا دقیقاً مرتبط با تخصصشان داوری کنند.

■ از چگونگی داوری کتابهای مرجع برایمان بگویید.

□ ما درباره‌ی داوری کتابهای مرجع دقت زیادی به خرج دادیم. ابتدا شاخصهای اصلی را که در این کتابها باید در نظر گرفته شوند، استخراج کردیم. نهایی شدن این شاخصها چند جلسه طول کشید. سپس در سه مرحله کتابها را بررسی کردیم. در مرحله‌ی نخست، کتابهایی را که از نظر صحت علمی، ارزشهای فرهنگی و اجتماعی و نوع مخاطب مناسب نبودند، کنار گذاشتیم. از مرحله‌ی دوم به بعد کار داوری با دقت بیشتری صورت گرفت و هر کتاب توسط سه داور بررسی شد. در مرحله‌ی آخر، کتابهایی را که به این مرحله رسیده‌اند، با شاخصهایی که در داوری مدنظر، امتیازگذاری می‌کنیم و سپس بر اساس امتیاز کتابها را انتخاب می‌کنیم. البته ممکن است یک مرحله‌ی دیگر هم داشته باشیم. به این صورت که مثلاً اگر قرار است در نهایت چهار اثر را معرفی کنیم، شش اثر را در نظر می‌گیریم و سپس با یک بحث اقلی، چهار اثر برگزیده را اعلام می‌کنیم.

■ درباره‌ی شاخصهایی که کتابهای مرجع را به وسیله‌ی آنها بررسی کرده‌اید، توضیح می‌دهید.

□ شاخصهای ما به دو دسته‌ی عمومی تقسیم‌بندی می‌شوند. شاخصهای عمومی که یک سوم امتیازات را به خود اختصاص می‌دهند، شامل سه بخش هستند:

۱. بخش فیزیکی و ظاهری که در آن کیفیت صفحه‌آرایی، زیباسازی متن، میزان سفیدخوانی و موضوعاتی از این دست مطرح هستند.
۲. انتخاب محتوا و شیوه‌ی سامان‌دهی که در این بخش، موضوعاتی مانند ارتباط با اهداف برنامه‌داری، نیاز و ویژگی مخاطبان، به روز بودن محتوا، توجه به ارزشهای فرهنگی - تربیتی، سیر

منطقی و انسجام مطالب مطرح هستند.

۳. کیفیت تصاویر که در این بخش نیز ارتباط با متن، جذابیت ظاهری و برانگیزانندگی تصاویر اهمیت دارد.

شاخصهای اختصاصی هم که دو سوم امتیازات را در برمی‌گیرند، ۱۳ شاخص را به این شرح شامل می‌شوند:

۱. تناسب محتوا با هدف: یعنی بر اساس هدف کتاب، محتوایش را بررسی می‌کنیم.
۲. تناسب سطح علمی و روش بیان با سن و رشد فکری مخاطب: در این‌جا بهداشت آموزش برایمان مهم است.
۳. استفاده از زبان فارسی معیار.
۴. اعتبار و صحت علمی اثر: شاخص بسیار مهمی که می‌توانستند یک اثر را در همان مراحل ابتدایی حذف کند.
۵. متناسب و مرتبط بودن با زندگی روزانه مخاطب.
۶. توجه به اصالت تصویر: به این معنی که گاه ناشران برای تهیه تصاویر برخی کتابهای مرجع، از عکاسان داخلی استفاده کرده‌اند. در واقع، راه طولانی‌تری را برگزیده و هزینه‌هایی را پذیرفته‌اند که این موضوع برای ما مهم بود.
۷. تشویق و تحریک مخاطبان: گاه برخی آثار آن‌قدر جذاب هستند که مخاطبان را به ادامه مطالعه ترغیب می‌کنند. ما به این موضوع اهمیت می‌دادیم.
۸. دسترسی راحت به مداخل: به این معنی که مخاطب به راحتی بتواند آن‌چه را که می‌خواهد پیدا کند.
۹. تیم ویراستاری و پدیدآورنده: ارتباط تخصصی پدیدآورندگان و ویراستاران با موضوع اثر و انجام ویراستاری علمی.
۱۰. تألیفی بودن: ما در شرایط مساوی، برای آثار تألیفی امتیازی در نظر می‌گرفتیم.
۱۱. متناسب بودن اطلاعات کتاب با نیاز دانش‌آموزان.
۱۲. تأثیر محتوای کتاب: این که محتوای کتاب تا چه حد موجب ارتقاء و توسعه سواد علمی - فناورانه یادگیرنده می‌شود.
۱۳. امتیاز ویژه دوری: یعنی ممکن است در اثری نکاتی را ببینیم که در شاخصهای قبلی به آن اشاره نشده باشد. داوران برای این‌گونه نکات امتیازی در نظر می‌گیرند.

■ به طور کلی وضعیت کنونی انتشار کتابهای کمک آموزشی را در کشور چگونه ارزیابی می‌کنید؟

□ نشر کتابهای کمک آموزشی در کشور ما به گونه‌ای است که ناشران زیادی در این حوزه فعالیت می‌کنند و وقت و انرژی زیادی می‌گذارند. شاید به این دلیل که این کتابها، نسبت به

معتقدم
پاسخ کلی مسائل
پرسشها و تمرینهای کتاب
باید در اختیار معلم باشد و
دانش آموز از طریق کلاس درس
به همه پاسخها برسد؛ نه اینکه
در کتابی دیگر جواب پرسشها
به صورت آماده وجود
داشته باشد

کتابهای عمومی تر، از اقبال بیشتری برای فروش برخوردارند. اما باید توجه داشت که بسیاری از این کتابها برنامه درسی را حمایت نمی کنند و حتی گاهی آن قدر از برنامه درسی دور هستند که قسمتی از اهداف برنامه درسی را خنثا می کنند. مثلاً کتابهایی که تلاش می کنند به سؤالات کتابهای درسی پاسخ دهند، به جای دانش آموز فکر می کنند و این حاصلی جز فلج کردن دانش آموزان در پی نخواهد داشت.

در برنامه درسی تلاش بر این است که دانش آموزان با مهارت «خود یادگیری» برسند، یعنی خودشان بتوانند مفاهیمی را تولید کنند. مجموعه کتابهای کمک آموزشی که به این توانایی کمک می کنند، کتابهای مفیدی محسوب می شوند، اما مجموعه هایی که برخلاف این موضوع حرکت می کنند، مضر هستند.

من فکر می کنم برگزاری جشنواره ها و انتخاب کتابهای برگزیده و مناسب راهی است برای تمیز کتابهای مناسب از نامناسب. اما باید از این هم جلوگیری کرد و به کتابهایی که احساس می کنیم مضر هستند، اجازه فروش ندهیم یا نگذاریم به مدارس راه پیدا کنند. چرا که هزینه های زیادی صرف می شوند تا برنامه درسی پیاده شود. اما گروههایی پیدا می شوند که به خاطر منافع اقتصادی برنامه را به انحراف می کشند.

■ شاید بتوان گفت حل المسائلها نیز جزو این نوع کتابها هستند و ما شاهدیم که دانش آموزان و گاه معلمان از این کتابها استفاده می کنند. شما دلیل این استقبال را چه می دانید؟

□ این موضوع چند دلیل می تواند داشته باشد. یکی این که شاید دانش آموزان، خانواده ها و حتی برخی معلمان، نمی دانند که اهداف برنامه درسی سه بخش مهارتی، نگرشی و دانشی را شامل می شوند و حل المسائلها تنها بخش دانشی را حمایت می کنند.

دلیل دیگر نگرانیهایی است که دانش آموزان بابت نمره دارند. همین باعث می شود که دنبال کتابهایی باشند که آنها را سریع به پاسخ می رسانند.

البته به این دلایل می توان راحت طلبی را هم اضافه کرد. البته من معتقدم پاسخ کلی مسائل، پرسشها و تمرینهای کتاب باید در اختیار معلم باشد و دانش آموز از طریق کلاس درس به همه پاسخها برسد؛ نه اینکه در کتابی دیگر جواب پرسشها به صورت آماده وجود داشته باشد.

معرفی
سوابق داوران
هشتمین جشنواره
کتابهای آموزشی رشد

آذر ۱۳۸۹

دوره
آموزش ابتدایی و راهنمایی تحصیلی

دکتر جواد آزمون

دکترای مدیریت و برنامه‌ریزی در تربیت بدنی، رئیس گروه برنامه‌ریزی، نظارت و ارزش‌یابی معاونت تربیت بدنی و تندرستی وزارت آموزش و پرورش، داور دومین و سومین جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، مدرس دوره تربیت مدرس درس تربیت بدنی در دوره ابتدایی، مدرس دوره آموزشی ویژه معلمان پایه‌های اول و دوم ابتدایی، عضو هیئت تحریریه و مدیر داخلی فصل‌نامه رشد آموزش تربیت بدنی. وی دارای تألیفات و ترجمه‌های متعدد در زمینه تربیت بدنی و مهارت‌های ورزشی است.

غلامرضا سراج‌زاده

کارشناس ارشد تربیت بدنی، مدرس مراکز تربیت معلم و دانشگاه شهید رجایی، مسئول برنامه‌ریزی، نظارت و ارزش‌یابی آکادمی ملی المپیک و پارالمپیک، و کارشناس مسئول آموزش و ارزش‌یابی و معاون اجرایی اداره کل تربیت بدنی. سراج‌زاده که تاکنون داوری جشنواره کتاب‌های کمک آموزشی رشد را برعهده داشته است، مؤلف کتاب‌های راهنمای معلم و کتاب‌های کارشناسی ارشد تدوین برنامه‌های درسی سه دوره تحصیلی نیز هست.

افسانه سنه

دکترای تربیت بدنی (گرایش تکامل حرکتی)، داور بیش از ۴۰ طرح پژوهشی در حوزه تربیت بدنی و بهداشت، مؤلف و مترجم مقالات و کتاب‌های متعدد، عضو کمیسیون آموزش تربیت بدنی در «انجمن مطالعات برنامه درسی ایران» و داور گزارش‌های پژوهشی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش. وی از سال ۱۳۸۶ تاکنون، مدیر گروه پژوهش در برنامه‌های درسی تربیت بدنی و بهداشت بوده است.

عیسی متقی‌زاده

دکترای زبان و ادبیات عربی با سابقه تدریس در دانشگاه‌های «علامه طباطبایی»، «تهران»، «علوم قرآنی» و «تربیت مدرس» و مدیر گروه زبان و ادبیات عربی. وی علاوه بر تألیف کتابهای علمی - آموزشی، در تألیف کتابهای درسی دانشگاهی، پیش‌دانشگاهی، مدارس و مراکز تربیت معلم نیز همکاری داشته است. تألیف کتابهای راهنمای معلم و روش تدریس زبان عربی، همکاری در تألیف فرهنگ‌نامه قرآن کریم و نیز طراحی و برنامه‌ریزی درسی زبان عربی در دوره‌های راهنمایی و دبیرستان، از دیگر فعالیت‌های وی محسوب می‌شوند. متقی‌زاده با سازمانهای بین‌المللی اسلامی همچون «آی‌سسکو» به عنوان مدرس زبان عربی همکاری دارد.

حمیدرضا میرحاجی

دکترای زبان و ادبیات عرب و مدیر گروه زبان و ادبیات عرب از سال ۱۳۸۴. وی در طراحی و برنامه‌ریزی درسی زبان عربی دوره‌های راهنمایی و دبیرستان (عمومی - انسانی) و در تألیف کتابهای درسی دوره‌های راهنمایی، دبیرستان و پیش‌دانشگاهی همکاری داشته است. میرحاجی که تاکنون راهنمایی چندین پایان‌نامه و رساله کارشناسی ارشد و دکترا را به عهده داشته، کتاب راهنمای معلم عربی سوم راهنمایی را نیز تألیف کرده است.

حمیدرضا حیدری

دکترای زبان و ادبیات عرب، کارشناس مسئول سابق گروه عربی «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی»، وی علاوه بر تألیف نزدیک به شصت مقاله، در تألیف کتاب عربی پایه دوم رشته ادبیات و علوم انسانی و همچنین کتاب راهنمای تدریس پایه‌های دوم و سوم رشته علوم انسانی همکاری داشته است.

جمال‌الدین اکرمی

کارشناس هنری و مربی نقاشی «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» مؤلف کتابهای متعدد برای کودکان و نوجوانان و کتابهای پژوهشی در زمینه تصویرگری کتابهای کودکان، داور کتاب سال در حوزه شعر، قصه و گرافیک و کارشناس هنر در جشنواره تصویرگری کتابهای درسی، با ۱۴ سال سابقه تدریس هنر.

زهره اعتمادی

فارغ‌التحصیل رشته هنر از دانشگاه هنر تهران و بلونیا (ایتالیا)، مؤلف و طراح بخش هنری کتابهای آموزش از راه دور و تحقیق در آموزش هنر، ویراستار علمی - تخصصی کتابهای «تاریخ هنر جهان» و «تاریخ معماری جهان» و داور «جشنواره کتابهای آموزشی رشد» با ۲۰ سال سابقه سرگروهی هنر و ۳۰ سال سابقه تدریس هنر در دوره‌های گوناگون تحصیلی. داوری جشنواره‌های هنرهای تجسمی و «جشنواره الگوهای تدریس برتر معلمان»، داوری و ارزیابی نقاشی کودکان در «کنفرانس جهانی جامعه ایمن» و شرکت در نمایشگاه‌های جمعی، از دیگر فعالیت‌های فرهنگی و هنری زهره اعتمادی محسوب می‌شوند.

مینا نواب صفوی

لیسانس علوم تربیتی با گرایش آموزشهای دبستانی و پیش دبستانی، فوق لیسانس برنامه‌ریزی آموزشی، کارشناس برنامه‌های دوره متوسطه فنی و حرفه‌ای، کارشناس و ناظر تألیف ۲۰ عنوان کتاب در دوره فنی و حرفه‌ای و پیش دانشگاهی و با ۳۰ سال سابقه تدریس در مراکز آموزشی. نواب صفوی داور سه دوره از جشنواره‌های کتابهای آموزشی رشد بوده و به عنوان کارشناس ۲۴ رشته از برنامه‌های حوزه‌های علمی - کاربردی نیز فعالیت داشته است.

فاطمه رادپور

فوق لیسانس تصویرسازی، مدیر هنری پروژه تصویرسازی کتاب درسی پایه اول دوره راهنمایی، تصویرگر مجلات رشد، عضو گروه هنر «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» مدرس رشته تصویرسازی دانشگاه شهید رجائی و انجمن تصویرگران، مؤلف و مدرس برنامه هنر برای آموزش معلمان، داور بخش تصویرسازی «جشنواره ملی جوان» در سال ۱۳۸۹، داور چهارمین «جشنواره هنرهای تجسمی هنر جوان» در سال ۱۳۸۸.

وی مسابقه تصویرگری دهها جلد کتاب کودک، همکاری با گروه علمی و فرهنگی «X-change» و برگزاری کارگاههای نقاشی و تصویرگری، برای کودکان ایران و اتریش را در کارنامه فرهنگی و هنری خود دارد.

حوزه آموزش ریاضی

خسرو داودی

سر دبیر مجله‌های رشد جوانه و برهان راهنمایی. کارشناس گروه ریاضی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و معلم ریاضی در دوره‌های راهنمایی. وی دارای تألیفات متعدد در زمینه آموزش ریاضی در مقاطع گوناگون تحصیلی است.

سپیده چمن‌آرا

دانشجوی دکترای ریاضی با گرایش آموزش ریاضی در دانشگاه شهید بهشتی، عضو هیئت تحریریه نشریه «راه المپیاد» و ماهنامه‌های ریاضیات، «رشد آموزش ریاضی» و «رشد آموزش برهان راهنمایی» و مسئول گروه ریاضی و مسئول بخش راهنمایی «مجتمع راه رشد» ترجمه دو کتاب در حوزه ریاضی از دیگر فعالیتهای سپیده چمن‌آرا محسوب می‌شود.

کتایون مهرآبادی

دارای دکترای ریاضیات محض، مدرس دانشگاه تهران و مراکز آموزش علمی - کاربردی، مسئول گروه ریاضی دبستان راه رشد و مسئول مسابقات بین‌المللی ریاضی در مجتمع راه رشد، با ۹ سال سابقه تدریس ریاضی در مدارس تهران. راهنمایی پروژه‌های تحقیقی دانش‌آموزی در چند مدرسه شهر تهران از دیگر فعالیت‌های اوست.

حوزه آموزش کتابهای مرجع

احمد احمدی

فوق لیسانس فیزیک، کارشناس گروه فیزیک «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» از سال ۱۳۷۴ تاکنون، عضو هیئت تحریریه مجله «رشد آموزش فیزیک»، عضو کمیته علوم و فناوری و نیز کمیته نجوم مؤسسه پژوهش و نوآوری‌های آموزشی، مجری طرح دوره کارشناسی ارشد آموزش فیزیک، داور جشنواره‌های گوناگون «دفتر انتشارات کمک آموزشی»، و مدرس آموزش ضمن خدمت معلمان. وی علاوه بر تألیف و ترجمه دهها مقاله برای مجلات رشد، در تألیف کتاب درسی فیزیک متوسطه و پیش‌دانشگاهی همکاری داشته است.

حسن حذرخانی

دکترای شیمی آلی با سابقه تدریس در دانشگاه شهید رجایی، مراکز فرزانتگان و مدارس خارج از کشور، و داور جشنواره خوارزمی. وی عضو «شورای تألیف کتب درسی» و سرگروه آموزشی مدارس خارج از کشور نیز هست و در تولید نرم‌افزارهای آموزشی راهنمای معلم کتاب شیمی (۱) همکاری داشته است.

سید علی آل محمد

فوق لیسانس ژنتیک انسانی و عضو هیئت تحریریه مجله «رشد آموزش زیست‌شناسی» که سابقه همکاری با گروه زیست‌شناسی «دفتر تألیف و برنامه‌ریزی کتب درسی»، همکاری در تألیف کتابهای زیست‌شناسی دوره دبیرستان و پیش‌دانشگاهی، و همکاری در ترجمه و ویرایش مجموعه ۲۹ جلدی «مفاهیم پایه در علوم تجربی» (انتشارات فاطمی) را در کارنامه فرهنگی خود دارد. کتاب «زیست‌شناسی با رویکرد مولکولی» (انتشارات فاطمی) را نیز او ترجمه کرده است.

حوزه آموزش آداب و مهارت‌های زندگی

محمود معافی

دکترای رشته برنامه‌ریزی درسی از دانشگاه دهلی هندوستان و کارشناس مسئول گروه آداب و مهارت‌های زندگی و مؤلف بیش از ۱۰۰ مقاله علمی برای مجلات گوناگون آموزشی و تربیتی و کنفرانسهای داخل و خارج از کشور. وی به مدت ۲۵ سال در «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» در سمت‌های گوناگون خدمت کرده است. مشارکت در تألیف پنج کتاب درسی، ۱۸ طرح پژوهشی و ۱۰ راهنمای برنامه درسی و همکاری در تدوین و اصلاح سند برنامه درسی ملی، از دیگر سوابق او محسوب می‌شوند.

محمود اوحدی

کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی از دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی «دانشگاه تهران»، کارشناس مسئول گروه روان‌شناسی در «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» و مدرس دبیرستانها و مراکز تربیت معلم. وی مدتی نیز مشاور مدارس راهنمایی بوده است. تألیف کتاب روان‌شناسی، کتاب کار و کتاب تست روان‌شناسی از دیگر فعالیت‌های وی محسوب می‌شوند وی داور گروه علوم تربیتی نیز بوده است.

محمد رضا مقصدادی

عضو «کمیته محتوای برنامه درسی ملی»، مسئول بخش تخصصی پرورشی و مهارتی، مدیر علمی گروه‌های درسی آمادگی دفاعی، رایانه، حرفه‌وفن، آداب و مهارت‌های زندگی، با ۲۷ سال سابقه تدریس. تألیف مقالات گوناگون علمی برای نشریات رشد و سایر نشریات و نمایندگی دفتر تألیف در «شورای مجلات رشد عمومی» از دیگر فعالیت‌های ایشان محسوب می‌شوند.

حوزه آموزش حرفه‌وفن

منیر زارع‌زاده

کارشناس مسئول گروه برنامه‌ریزی درسی حرفه‌وفن به مدت ۱۴ سال، مؤلف کتاب‌های حرفه‌وفن دوره راهنمایی، عضو «انجمن برنامه‌ریزی درسی ایران»، و مسئول هیئت داوران در بخش حرفه‌وفن «جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد». وی علاوه بر همکاری در تألیف راهنمای برنامه درسی حرفه‌وفن دوره راهنمایی و طراحی برنامه کاردانی و کارشناسی حرفه‌وفن، برنامه‌ریزی در تدوین برنامه دوره کاردانی و کارشناسی امور تربیتی و نیز بررسی تحقق اهداف برنامه درسی حرفه‌وفن در میدان عمل را هم بر عهده داشته است.

عذرا عباس نوری

آموزگار حرفه‌وفن از سال ۱۳۵۶ تا ۱۳۸۵، سرگروه و عضو گروه‌های آموزشی منطقه ۱۱، معلم نمونه شهر تهران و منطقه ۱۱ در سال تحصیلی ۷۶-۱۳۷۵ و داور «جشنواره الگوهای تدریس فعال». وی اعتبارسنجی پیش‌نویس کتاب‌های جدیدالتألیف حرفه‌وفن و آسیب شناسی اجرای برنامه درسی و شیوه ارزش‌یابی کتاب حرفه‌وفن را نیز به عهده داشته است. به علاوه ایشان یکی از مؤلفین کتاب «ارزش‌یابی درس حرفه‌وفن» نیز بوده‌اند.

سید مرتضی ثابتی ثانی سبزواری

دبیر حرفه‌وفن منطقه ۱۵، دبیر نمونه و برگزیده جشنواره الگوی تدریس، داور «جشنواره دانش‌آموزی استان تهران» در سال‌های گذشته، مؤلف کتاب‌های کمک‌درسی، و عضو گروه‌های آموزشی سازمان آموزش و پرورش. از دیگر فعالیت‌های او می‌توان به همکاری در تألیف کتاب‌های «هدف‌های رفتاری در گروه حرفه‌وفن» اشاره کرد.

حوزه آموزش علوم تربیتی

محمد رضا حشمتی

کارشناس ارشد آموزش و پرورش تطبیقی، سردبیر مجله «رشد آموزش راهنمایی تحصیلی»، دبیر دوره‌های راهنمایی و دبیرستان و مدرس دانشگاه. برای نشریه‌های «گام» و خانواده مفید هم‌قلم می‌زنند. «در سوابق پژوهشی و مدیریتی او، انجام پروژه‌های «تربیت روشمند»، «مهارت‌های زندگی» و «پهینه سازی آزمون» در «دفتر مطالعات و پژوهش مجتمع آموزشی مفید» به چشم می‌خورد.

لیلی محمد حسین

کارشناس ارشد زبان و ادبیات انگلیسی و معاون منابع انسانی «مؤسسه منظومه خرد» و با ۲۷ سال سابقه آموزش زبان انگلیسی. وی به مدت ۱۴ سال در طراحی و اجرای کارگاه‌های آموزشی برای معلمان، مدیران و کارشناسان آموزش و پرورش با موضوعاتی مانند «روش‌های یادگیری از طریق هم‌یاری»، «ویژگی‌های معلم مؤثر»، «مدارس یادگیرنده» و «تفکر سیستمی» مشارکت داشته است. به علاوه، در برنامه آموزشی تضمین کیفیت در مدارس اسکانلند و نیز برنامه آموزشی بنیاد فرهنگی ژاپن برای مدیران و معلمان دوره متوسطه شرکت کرده است. برخی آثار ایشان عبارت‌اند از: مغز و آموزش؛ بینایی سیستمی؛ بهبود مستمر در کلاس درس؛ یادگیری از طریق هم‌یاری؛ تفکر خلاق و حل خلاقانه مسئله.

محمد عطاران

دکترای برنامه‌ریزی درسی از دانشگاه تربیت مدرس، معاون دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت معلم و سردبیر نشریه رشد «مدرسه فردا»، عضو هیئت مدیره «انجمن برنامه‌ریزی درسی ایران»، و عضو «انجمن بین‌المللی پیشرفت مطالعات برنامه درسی ایران»، و عضو «انجمن ایرانی تعلیم و تربیت». وی به عنوان مدیر گروه بنیادهای آموزش و پرورش دانشگاه تربیت معلم نیز فعالیت دارد.

زینب گلزاری

دانشجوی دکتری تکنولوژی آموزشی، معلم دوره ابتدایی، و مدرس دانشگاه‌های آزاد اسلامی و تربیت معلم. برگزار کننده کارگاه آموزش علوم ابتدایی مبتنی بر فناوری اطلاعات برای مدرسین مراکز تربیت معلم سراسر کشور، طراحی و ساخت نرم‌افزار آموزش بردار و مختصات برای سال دوم راهنمایی، و ساخت حدود ۳۰ انیمیشن برای علوم دوره ابتدایی، از جمله فعالیت‌های وی محسوب می‌شوند.

شیبا ملک

کارشناس ارشد فلسفه تعلیم و تربیت و عضو هیئت تحریریه مجله «رشد مدرسه فردا» از سال ۱۳۸۴ تاکنون، با سابقه تدریس درسهای علوم و فیزیک در دوره‌های راهنمایی و دبیرستان، تدریس «روش آموزش فعال فیزیک» برای دبیران فیزیک و معلمان علوم.

طیبه حمزه بیگی

دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، دبیر آموزش و پرورش و مدرس دانشگاه شهید رجایی، کارشناس مسئول گروه هماهنگی ابتدایی. وی در تألیف کتابهای «برنامه درسی» در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات و «رسانه‌های آموزشی برای کلاس درس»، و تدوین راهنماهای برنامه آموزشی ICT دوره‌های ابتدایی، راهنمایی و متوسطه، تدوین چارچوب راهنمای برنامه درسی مبتنی بر IT و تدوین طرح آموزش مجازی همکاری داشته است.

سیده فاطمه شبیری

پیش از هر چیز دیگر یک معلم است. او از سال ۱۳۷۶ تاکنون در مدارس مناطق گوناگون تهران تدریس و سال‌هایی را هم در سمت معاونت آموزش دبیرستان روشنگر خدمت کرده است. وی دوره کارشناسی خود را در رشته مهندسی برق دانشگاه صنعتی شریف سپری و کارشناسی ارشد خود را در رشته تحقیقات آموزشی از دانشگاه تربیت معلم اخذ کرده است. وی سال‌هاست که در کسوت نویسندگی در روزنامه‌ها و مجلات گوناگون از جمله مجله رشد مدرسه فردا قلم می‌زند. کتاب «رایانه در خانه» که از سوی نهاد ریاست جمهوری اسلامی منتشر شده است، نخستین کتاب اوست که نشانه علاقه و دغدغه‌های این سال‌های او نیز هست.

بهناز پورمحمد

بهناز پورمحمد کارشناس علوم تربیتی با گرایش آموزش ابتدایی است. وی پس از سه سال تدریس، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۷۲ دستیار اجرایی مجله رشد آموزش ابتدایی و از آن سال تا کنون مدیر داخلی مجله رشد مدرسه فردا بوده است. او علاوه بر انتشار گفت‌وگوها و گزارش‌هایی در مجلات مختلف رشد، دو کتاب کار "بخوانیم و بنویسیم" برای پایه سوم دبستان تألیف کرده است.

رضا نباتی

فوق لیسانس تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و عضو گروه قرآن دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی». همکاری در تألیف کتابهای درسی قرآن دوره ابتدایی و نیز کتاب «مبانی و روش آموزش قرآن دوره ابتدایی» ویژه مراکز تربیت معلم، از جمله فعالیت‌های وی محسوب می‌شود.

یونس باقری

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی با سابقه تدریس درس قرآن از دوره ابتدایی تا دبیرستان و هم‌چنین دانشگاه و مراکز تربیت معلم و ضمن خدمت، مؤلف کتابهای «آموزش قرآن»، راهنمای معلم و روش تدریس آموزش قرآن، و نیز مقالات متعدد در مورد آموزش قرآن، و داور کتابهای جشنواره کتابهای کمک آموزشی رشد. وی دبیر تحریریه و مدیر داخلی مجله «رشد آموزش قرآن» و معاون پرورشی منطقه ۲ تهران است که نزدیک به پنج جلد کتاب در زمینه «نماز» و موضوعات مربوط به آن تألیف کرده است.

افسانه موسوی گرمارودی

دانشجوی فوق لیسانس زبان و ادبیات فارسی و سردبیر مجله «رشد نوآموز» با سابقه تدریس در دبیرستان فرزندان تهران. همکاری با مجله‌های «گلچرخ»، «سروش نوجوان» و «گلبانگ» و تألیف ۱۶ کتاب در حوزه کودک و نوجوان از جمله فعالیت‌های وی محسوب می‌شود. گرمارودی در برخی نهادهای فرهنگی، از جمله «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» نیز فعالیت دارد.

اعظم شمشیریان

لیسانس علوم تربیتی (گرایش آموزش ابتدایی) و داور مقالات دانش‌آموزان دبستانهای شاهد شهر تهران با نزدیک به ۳۰ سال سابقهٔ تدریس. همکاری در تألیف کتاب «فارسی» و «بخوانیم و بنویسیم» پایهٔ چهارم «کانون فرهنگی آموزش» و نیز همکاری در تألیف کتابهای «ریاضی» و «علوم» پایهٔ چهارم با «گروه مؤلفان رزمندگان اسلام». از جمله فعالیتهای وی محسوب می‌شوند.

حوزهٔ تعلیم و تربیت دینی

پرویز آزادی

دانشجوی دکترای علوم قرآن و حدیث، مدرس دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، عضو شورای تألیف و برنامه‌ریزی کتابهای دینی راهنمایی «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» کارشناس تألیف و تصحیح کتب معارف اسلامی و تعلیمات دینی در دورهٔ راهنمایی، و کارشناس فرهنگی معاونت فرهنگی شورای سیاست‌گذاری ائمهٔ جمعه که تألیف و ترجمهٔ چند کتاب و مقاله نیز در کارنامهٔ فرهنگی او مشاهده می‌شود.

سعید راصد

کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، کارشناس گروه دینی «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» و مؤلف کتاب «ارزش‌یابی خلاق» با ۲۷ سال سابقهٔ تدریس. وی در تألیف کتاب «هدیه‌های آسمان» دورهٔ ابتدایی و راهنمای معلم دینی دورهٔ راهنمایی همکاری داشته است.

حبیب یوسف‌زاده

کارشناس مترجمی زبان، داور جشنوارهٔ انتخاب کتاب سال شهید غنی پور، داور مسابقات سراسری داستان نویسی ستاد اقامهٔ نماز در ۱۰ دوره، سردبیر مجله‌ی «رشد نوجوان»، و دبیر رسمی زبان انگلیسی. وی با نشریاتی هم‌چون «کیهان بچه‌ها»، «رشد معلم» و «پیلان» به عنوان نویسنده، مترجم و خبرنگار همکاری داشته است.

فاطمه رضائی

دکترای تعلیم و تربیت، کارشناس گروه درسی تعلیم و تربیت دینی، مسئول کمیته تقویت رویکرد فرهنگی - تربیتی و نیز معاون برنامه‌ریزی دوره ابتدایی، داور کتابهای کمک آموزشی برگزیده در زمینه تعلیم و تربیت دینی دوره‌های ابتدایی و راهنمایی، داور جشنواره تصویرگری کتابهای درسی، با سالها سابقه تدریس و فعالیتهای گوناگون آموزشی و پرورشی در دوره‌های گوناگون تحصیلی. وی در تدوین راهنمای برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی دوره ابتدایی و تألیف کتاب درسی، کتاب کار و راهنمای معلم «هدیه‌های آسمانی» پایه‌های دوم، سوم، چهارم و پنجم ابتدایی همکاری داشته است.

حوزه علوم تجربی

حسین الوندی

فوق لیسانس برنامه‌ریزی درسی و کارشناس مسئول گروه زیست شناسی. وی معاون «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» در سه دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه بوده و به عنوان مؤلف کتابهای درسی زیست شناسی در دوره دبیرستان، در اولین دوره تألیف کتابهای زیست شناسی نظام جدید شرکت داشته است. تألیف و ترجمه مقاله در حوزه برنامه‌ریزی درسی، آموزشی و زیست شناسی، و همچنین، تألیف و ترجمه چندین کتاب در حوزه‌های گوناگون زیست شناسی، از دیگر فعالیتهای او محسوب می‌شوند.

الهه علوی

کارشناس ارشد زیست شناسی، دبیر زیست شناسی، و کارشناس برنامه‌ریزی و تألیف گروه زیست شناسی «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی». ترجمه مقاله‌های علمی و آموزشی و داوری جشنواره کتابهای آموزشی رشد در دوره‌های اول و سوم، از دیگر فعالیتهای او محسوب می‌شوند.

مهروزاد صادقی

فوق لیسانس تحقیقات آموزشی با ۲۷ سال سابقهٔ تدریس و مؤلف حدود ۲۰ عنوان کتاب آموزشی و کمک آموزشی. وی مسئولیت «کمسیون کیفیت بخشی به فرایند یاددهی - یادگیری» دفتر آموزش راهنمایی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای دبیران علوم را برعهده دارد. مهروزاد صادقی مدرس دانشگاه جامع علمی - کاربردی است و در «شورای برنامه‌ریزی طرح غنی سازی تجارب یادگیری درس علوم تجربی» و «کمیتهٔ استانداردسازی محتوای الکترونیکی» دفتر تکنولوژی آموزشی عضویت دارد. وی که در سال ۱۳۸۰ به عنوان معلم نمونهٔ استان تهران شناخته شده است، داوری کتابهای آموزشی جشنوارهٔ رشد را نیز به عهده دارد.

بتول فرنوش

کارشناس ارشد فیزیک، مؤلف کتابهای کار و کتابهای راهنمای معلم علوم تجربی در دوره‌های ابتدایی و راهنمایی، تهیه کنندهٔ نرم‌افزار راهنمای معلم، و داور دوره‌های قبلی جشنوارهٔ کتابهای آموزشی رشد، با ۲۸ سال سابقهٔ تدریس و ۱۸ سال همکاری با «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» در زمینهٔ تألیف کتابهای درسی علوم تجربی دورهٔ ابتدایی.

نعمت‌اله ارشدی

دکترای شیمی و سردبیر مجلهٔ «رشد آموزش شیمی» و کارشناس مسئول گروه شیمی «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی»، عضو هیئت علمی گروه شیمی «دانشگاه زنجان»، و مؤلف کتابهای شیمی دورهٔ متوسطه و پیش دانشگاهی و کتابهای علوم تجربی دوره‌های ابتدایی و راهنمایی وی مدرس دروس دورهٔ کارشناسی ارشد آموزش شیمی «دانشگاه شهید رجایی» و داور انتخاب کتاب سال «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی» و جشنوارهٔ کتابهای آموزشی رشد است.

عزت‌السادات حسینی

آموزگار بازنشسته دوره ابتدایی و همکار معلم کتابهای درسی علوم تجربی ابتدایی. وی عضو گروه درسی علوم تجربی دوره ابتدایی و عضو گروههای آموزشی شهر تهران و دفتر معاونت آموزش و پرورش است. تألیف پنج جلد از کتابهای راهنمای معلم علوم تجربی و چندین کتاب کار و تیزهوشان در زمینه علوم تجربی و ریاضی، از جمله فعالیتهای او محسوب می‌شوند.

حوزه آموزش تاریخ

مسعود جوادیان

فوق لیسانس تاریخ، کارشناس گروه تاریخ «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی»، و مدیر داخلی مجله‌ی «رشد آموزش تاریخ» با بیش از دو دهه سابقه در برنامه‌ریزی و تألیف کتابهای درسی تاریخ. وی در تألیف کتابهای تاریخ اول و دوم راهنمایی، کتاب تاریخ ایران و جهان (سال دوم متوسطه رشته ادبیات و علوم انسانی) و تاریخ دوره پیش دانشگاهی همکاری داشته است. کتابهای «تاریخ نوآموز»، «میراث فرهنگی» و هم‌چنین «کتاب کار تاریخ اول، دوم و سوم راهنمایی» از دیگر تألیفات جوادیان هستند.

مهدی الماسی

کارشناس ارشد ادیان و عرفان، عضو هیئت تحریریه مجله «رشد آموزش هنر» و داور برخی جشنواره‌های فرهنگی. این نویسنده و شاعر توانا، دارای نزدیک به ۱۱۸ عنوان کتاب در زمینه‌های ادبیات و هنر است.

حشمت اله سلیمی

فوق لیسانس تاریخ، عضو شورای برنامه‌ریزی درسی گروه تاریخ «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی»، و مؤلف مقالات تاریخی برای «رشد آموزش تاریخ» و چند نشریه دیگر.

وی در تألیف برخی کتابهای درسی تاریخ، کتابهای خودآموز تاریخ ویژه آموزش از راه دور و همچنین تألیف زندگی‌نامه شخصیت‌های معاصر برای فرهنگ‌نامه‌ها و دایره‌المعارف‌های گوناگون، همکاری و مشارکت داشته است. سلیمی نویسنده کتاب «سرگذشت تقسیمات کشوری ایران» است.

حوزه آموزش جغرافیا

سیاوش شایان

دکترای جغرافیای طبیعی از دانشگاه تربیت مدرس، کارشناس کتاب‌های درسی جغرافیا در «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی»، و سردبیر مجله «رشد آموزش جغرافیا»، مؤلف حدود ۲۰۰ مقاله در نشریات گوناگون و ۲۰ کتاب کمک آموزشی در حوزه جغرافیا و علوم اجتماعی. آثار وی در چند دوره از جشنواره‌های کتاب‌های آموزشی رشد در زمره آثار منتخب بوده‌اند.

شوکت مقیمی

دکترای آب و هواشناسی، مؤلف کتاب‌های درسی جغرافیا در دوره‌های تحصیلی راهنمایی و متوسطه، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی و کارشناس مسئول گروه جغرافیای «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی». داور جشنواره‌های کتاب‌های کمک آموزشی رشد و همکاری و ترجمه و تألیف «دایره‌المعارف کلید دانش»، «ایران شناسی» و «دانش گستر»، از دیگر فعالیت‌های او هستند.

حوزه آموزش مطالعات اجتماعی

اکرم بهرامیان

کارشناس تکنولوژی آموزشی با ۳۳ سال سابقه تدریس. وی نزدیک به دو دهه، در گروه‌های آموزشی «دفتر آموزش ابتدایی» سازمان آموزش و پرورش شهر تهران فعالیت داشته است. بهرامیان برای تألیف کتاب «هفت گام اساسی تا اشنانویسی» رتبه سوم اولین جشنواره کتابهای کمک آموزشی رشد را کسب کرد.

دکتر ناهید فلاحیان

دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، مسئول گروه مطالعات اجتماعی «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی»، عضو هیئت علمی - پژوهشی «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی»، مدرس دانشگاه و دوره‌های آموزشی ضمن خدمت، مؤلف کتاب درسی جغرافیا در دوره‌های راهنمایی و متوسطه و کتابهای جدیدالتألیف مطالعات اجتماعی، داور مقالات مجله بین‌المللی «پژوهش در آموزش‌های محیطی». وی که با «مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران» همکاری دارد، تاکنون کتابها و مقالات متعددی را نیز تألیف کرده است. «آموزش حقوق برای نوجوانان» و «روش آموزش مطالعات اجتماعی» از آن جمله‌اند.

حوزه آموزش تعلیمات اجتماعی

محمد مهدی ناصری

کارشناس جامعه‌شناسی، عضو هیئت تحریریه مجله‌ی «رشد آموزش علوم اجتماعی»، مسئول شورای برنامه‌ریزی گروه علوم اجتماعی در دوره‌های گوناگون، با سابقه تدریس در حوزه‌های آموزشی جامعه‌شناسی و دینی در دوره متوسطه. تألیف کتاب‌های درسی دوره‌های راهنمایی و دبیرستان، و مدیریت دو دوره برنامه‌ریزی درسی علوم اجتماعی در دوره‌های راهنمایی، دبیرستان و پیش‌دانشگاهی، از دیگر فعالیت‌های وی محسوب می‌شوند.

فریدون ملاحری

کارشناس علوم اجتماعی، عضو گروه‌های آموزشی مناطق تهران، داور جشنوارهٔ روشهای برتر تدریس در مناطق تهران، و داور جشنوارهٔ کتابهای کمک آموزشی رشد، با ۵۳ سال سابقهٔ تدریس در مراکز گوناگون علمی - آموزشی و نیز مراکز تربیت معلم، و ۱۵ سال سابقهٔ همکاری با «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» در تألیف کتابهای گروه علوم اجتماعی.

با اعضای محترم گروه داوری زبان و ادبیات فارسی، زبان آموزی و آموزش زبان های خارجی در شمارهٔ بعدی نشریهٔ جوانه که با فاصله ای اندک منتشر خواهد شد، آشنا می شوید.

طرح : مریم ترکمان

شماره ۳۸۸۳۸۸۹۱۶۶

تابستان و پائیز ۱۳۸۹

بیانیه
هیأت داوران
هشتمین جشنواره
کتابهای آموزشی رشد

آذر ۱۳۸۹

دوره
آموزش ابتدایی و راهنمایی تحصیلی

گروه داوران کتاب‌های آداب و مهارت‌های زندگی با اشاره به اهمیت و جایگاه ویژه‌ای که این موضوع در اسناد تحولی به ویژه برنامه درسی ملی ایران یافته است، آموزش آداب و مهارت‌های زندگی را به‌منظور زندگی سالم و هوشمندانه و و کسب آمادگی و توان لازم برای مواجهه با چالش‌ها و حوادث مختلف زندگی ضروری می‌شمرد.

هیئت داوران سپس به ده شاخص عمومی و اولیه اشاره می‌کند که برخورداری از آن‌ها مجوز عبور کتاب به مرحله بعدی داوری شده است. اما شاخص‌های تخصصی‌تر و مهم‌تر که خود به دو دسته تقسیم شده‌اند، در ارزش‌یابی تخصصی کتاب‌های ویژه دانش‌آموزان از این قرار بوده‌اند: ارتباط با برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی، کاربردی بودن دانش‌ها و مهارت‌ها در زندگی دانش‌آموزان، توجه به ارزش‌های فرهنگی و دینی، اعتبار علمی و به روز بودن محتوا، توجه به نیازها و علایق دانش‌آموزان، توجه به فعالیت‌ها و مهارت‌های متناسب با سن دانش‌آموز، کمک به توسعه دانش و مهارت‌های دانش‌آموز، برخورداری از محتوایی که موجب افزایش انگیزه دانش‌آموز به مطالعه کتاب‌ها شود، استفاده از محرک‌های مناسب در ارائه محتوا و بالاخره کاربرد شیوه‌های جذاب در تنظیم و تدوین محتوا.

در ارزش‌یابی تخصصی کتاب‌های ویژه معلمان نیز این شاخص‌ها تعیین کننده بوده‌اند: ارتباط با برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی، توجه به روش‌های نوین تدریس و تنوع در شیوه‌های ارزش‌یابی، کمک به بالا بردن توانمندی معلمان در زمینه طراحی فعالیت‌های متناسب با اهداف مهارت‌های زندگی، اعتبار علمی و به روز بودن محتوا، کاربردی بودن دانش‌ها و مهارت‌ها در فعالیت‌های تدریس، هم‌سویی با مبانی دینی و ارزشی، توجه به مسائل اجتماعی، اخلاقی و فرهنگ جامعه، افزایش دانش و آگاهی معلمان در زمینه آداب و مهارت‌های زندگی و بالاخره معرفی منابع و مآخذ برای مطالعه بیشتر.

گروه داوری آن‌گاه پیشنهادها و توصیه‌هایی را به صاحبان قلم و نشر ارائه کرده است: در تولید و تدوین کتاب‌های این حوزه بر اساس آموزه‌های دینی و فرهنگی عمل شود. بومی‌سازی کتاب‌های ترجمه‌ای و انطباق آن با وضعیت فرهنگ و اجتماعی ما ضروری است. به تولید و تألیف به جای ترجمه و تقلید اولویت و اهمیت داده شود. کتاب‌های این حوزه به نیازهای دانش‌آموزان با توجه به تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی، منطقه‌ای و جنسیتی توجه خاص مبذول دارد.

به نیازهای برخاسته از رشد فردی، اجتماعی و بین فردی دانش‌آموزان در سنین مختلف توجه شود. همسوسازی آثار و تألیفات با اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌ویژه برنامه درسی ملی که در آن آداب و مهارت‌های زندگی به عنوان حوزه مستقل یاددهی - یادگیری در نظر گرفته شده

است، ضرورت دارد.

به آموزش آداب اسلامی - ایرانی اهمیت داده شود.

به سنین حساس و خاص مثل ۹ سالگی، ۱۲ سالگی، دوران بلوغ و جوانی اهمیت بیشتر داده شود. به تألیف و تولید پژوهش محور اولویت داده شود. (جا داد که ناشران به نیازسنجی، پژوهش و تحقیق توجه ویژه معطوف دارند.)

به تولید بسته‌های آموزشی شامل فیلم و کارتون، بازی رایانه‌ای، بازی و سرگرمی، مجلات، کتاب داستان و رمان و سایر تولیدات نرم‌افزاری در این حوزه بپردازند. به منظور تأثیرگذاری بیشتر بر روی مخاطبان، مخاطب کتاب‌ها معین شود مانند: کتاب‌های خاص اولیا، کتاب‌های خاص دانش‌آموزان، کتاب‌های ویژه معلمان، کتاب‌های خاص کارشناسان و بالاخره کتاب‌هایی با مخاطب عام.

بیانیه گروه داوری کتاب‌های تاریخ

گروه داوران کتب‌های تاریخ، با بررسی حدود ۱۰۰ اثر رسیده به جشنواره، نکاتی کوتاه را خطاب به ناشران و نویسندگان محترم فعال در حوزه کتاب‌های آموزشی تاریخ، یادآوری کرده‌اند: شمار چشمگیری از کتاب‌های تاریخی، از حیث کسب امتیاز نزدیک به هم بودند، و این نکته کار داور را سخت و با وسواس و دغدغه همراه می‌کرد.

کتاب‌های تاریخی تألیف شده، در مجموع، از حیث تصویرگری ضعیف بودند. شایسته است ناشران محترم با به کارگیری تصویرگران زبده، بر بار آموزشی و جذابیت کتاب‌های تاریخی بیفزایند.

برخی از ناشران، مجموعه‌هایی تاریخی درباره شخصیت‌های علمی و فرهنگی ارائه کرده‌اند که ساختار آن‌ها، تقلید از مجموعه‌هایی است که بیشتر توسط ناشران دیگر چاپ شده است. امید است ناشران و نویسندگان محترم در پی ارائه کارهای نو و خلاقانه باشند. به نظر می‌رسد بسیاری از ناشران و نویسندگان، تعریف و تصور دقیقی از مخاطبان خود ندارند. به بیان دیگر به درستی معلوم نیست کتاب‌های آنان برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی منتشر شده یا راهنمایی یا غیره.

تاریخ گسترده ایران و اسلام، شامل موضوعات و مفاهیم بسیار زیاد و متنوعی است که هنوز جای کار دارد. عرصه‌های بکر و جذاب در این حوزه کم نیست؛ لازم است ناشران با به کارگیری کارشناسان و صاحب‌نظران و نیز نویسندگان کودک و نوجوان، با طراحی، تألیف و انتشار مجموعه‌های نو، فرزندان ایران را با میراث گرانبار فرهنگی، حماسی و علمی بیش از پیش آشنا سازند.

هیئت داوران گروه جغرافیا، در ارتباط با کتاب‌های آموزشی این حوزه، دیدگاه‌ها و توصیه‌های خود را خطاب به مؤلفان، مترجمان و ناشران محترم در پنج بند، چنین بیان کرده است:

هیئت داوران مراتب تأسف خود را از کمبود کتاب‌های آموزشی جغرافیایی اعلام می‌دارد و از مؤلفان، مترجمان و ناشران محترم می‌خواهد که زمینه تألیف، ترجمه و انتشار کتاب‌های آموزشی جغرافیایی را تقویت و به این وسیله به نیازهای انبوه مخاطبان، به این گونه کتاب‌ها پاسخ گویند. حجم کنونی کتب منتشره در این زمینه با نیازها و بازار فراوان برای این گونه کتاب‌ها هماهنگی لازم را ندارد.

با توجه به ضرورت تقویت هویت ملی از طریق کتب آموزشی جغرافیایی و گسترش درک و فهم و دانش مخاطبان نسبت به سرزمین ایران، هیئت داوران تأکید ویژه‌ای بر تألیف کتاب‌های جغرافیایی با موضوع سرزمین ایران دارد.

بسیاری از مسایل و مشکلات زیست‌محیطی و اقتصادی جهان امروز، جنبه‌های جغرافیایی دارد یا متأثر از محیط جغرافیایی است؛ بنابراین ترجمه و تألیف کتاب‌هایی در زمینه مسایل امروز جهان از دیدگاه جغرافیا توصیه می‌شود.

با نظر به ضرورت کسب توانایی استفاده از مهارت‌های جغرافیایی در زندگی روزمره و درک محیط پیرامون، انتشار کتبی در زمینه‌های گوناگون مهارت‌های جغرافیایی متناسب با مخاطبان توصیه می‌شود.

کتاب دانش‌افزایی و افزایش مهارت‌های معلمان و دبیران جغرافیا در حال حاضر با کمبود فراوانی روبه‌روست؛ به مؤلفان، مترجمان و ناشران گران‌قدر توصیه می‌شود زمینه‌های نشر این گونه کتب را فراهم و به بسیاری از نیازهای دانشجویان و معلمان در دنیای امروز پاسخ گویند.

هیئت داوران گروه تربیت بدنی در بیانیه خود از درک مثبت و بعضاً بالای دانش آموزان ایرانی از تربیت بدنی و ورزش مدرسه‌ای سخن گفته‌اند و آن را مرهون وجود کتاب‌ها و منابع مکتوب با موضوع تربیت بدنی و ورزش در سال‌های اخیر دانسته و با وجود اندکی منابع تربیت بدنی، کوشش ناشران و نویسندگان را قابل تقدیر شمرده‌اند.

نتایج یک تحقیق ملی در سال گذشته نشان داد که دانش آموزان ایرانی (دختر و پسر در هر سه دوره تحصیلی) درک مثبت و بعضاً بالایی از تربیت بدنی و ورزش مدرسه‌ای دارند (آزمون،

۱۳۸۸). به دلیل نبود برنامه درسی رسمی تربیت بدنی برای دوره‌های راهنمایی و متوسطه و جدید بودن برنامه درسی تربیت بدنی دوره ابتدایی و وجود مشکلات اجرایی برسر راه این برنامه در مدارس، چنین تصویری دور از ذهن می‌نمود. یکی از احتمالات در این موضوع، در کنار آموزش‌های مدرسه‌ای، نقش آموزش‌های غیر رسمی و دسترسی دانش آموزان به منابع غیر درسی دانسته شده است.

صرف نظر از میزان تأثیر، بخشی از درک دانش آموزان از تربیت بدنی و ورزش مدرسه‌ای را باید ناشی از وجود کتاب‌ها و منابع مکتوب با موضوع تربیت بدنی و ورزش در سال‌های اخیر دانست. برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد در سال‌های اخیر، با هدف کیفیت‌بخشی و سامان‌دهی به کتاب‌های آموزشی، فرصت مغتنمی برای برنامه درسی تربیت بدنی شد تا به واسطه حضور در این رویداد فرهنگی، به عنوان یک حوزه علمی مهجور مانده که زمینه‌های کاری و موضوعی متنوع و فراوانی دارد، توجه ناشران را به خود جلب کند. با آنکه در اولین دوره کتاب‌های محدودی، به دلیل کم اطلاعی ناشران، در گروه داوری بررسی شد، اما در دوره‌های بعدی حضور پررنگ‌تری را در این بخش شاهد بوده‌ایم. اگرچه عیب کیفی ترجمه‌ای بودن، کمیت کتاب‌ها را تحت الشعاع خود قرار داده است، اما برای گذر از دوران کم‌توجهی به این حوزه علمی تا رسیدن به دوران کیفیت‌بخشی، بروز چنین شرایطی اجتناب ناپذیر بود.

امروز در هشتمین جشنواره، حداقل سه اتفاق مهم؛ افزایش تعداد کتاب؛ افزایش تعداد ناشرین تخصصی فعال در این موضوع علمی و بعضاً همسویی برخی کتاب‌ها با برنامه درسی، هیئت داوری را، علی‌رغم غلبه ترجمه بر تألیف، به آینده‌ای روشن امیدوار کرده است. از منظر هیئت داوری، یکی از مشکلاتی که نشر کتاب در حوزه تربیت بدنی در مقایسه با سایر دروس، با آن مواجه است، نبود کتاب درسی تربیت بدنی برای دانش آموزان است. این نقیصه به‌طور مستقیم و غیر مستقیم باعث شده تا هم در بدنه وزارت آموزش و پرورش و هم در بخش خصوصی کمتر واحد سازمانی یا ناشری به دنبال چاپ و توزیع کتاب درسی (به عنوان بستر اصلی برای فعالیت‌های بعدی)، کمک آموزشی، کمک درسی، کار، تمرین و... در حوزه تربیت بدنی و ورزش باشد.

هیئت داوران در این دوره پیش از آنکه ناشرین را مخاطب خود قرار دهد، به سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش و سایر تشکیلات ذیربط در موضوع تألیف و چاپ کتاب، پیشنهاد می‌کند تا با مهیا ساختن بسترهای رسمی (تألیف کتاب‌های درسی، تمرین و کار) ضامن بقا، بروز خلاقیت‌ها، و توسعه علمی مبتنی بر برنامه درسی در این بخش باشند تا رسالت خود، یعنی فراهم ساختن آموزش‌های رسمی را محقق سازند.

گروه دآوری حرفه و فن از ناشران کتاب‌های آموزشی، به دلیل اهمیت دادن به بخش کودک و نوجوان، بخصوص انتشار کتاب‌های مرتبط با مهارت‌های عملی در حوزه حرفه و فن تقدیر و تشکر و اظهار امیدواری کرده است که در سال‌های آتی شاهد تألیف کتاب‌های مفید مبتنی بر کار عملی - فعالیت اجتماعی و دانش‌افزایی توأم از طرف مؤلفان داخلی باشد. برخی از نکاتی که این گروه برای بیان ضروری دانسته است، از این قرار است:

طبق ارزیابی به عمل آمده، توسط هیئت داوران، همچون سال‌های گذشته مشاهده شد که کتاب‌های تألیفی در مقایسه با کتاب‌های ترجمه شده بسیار اندک است و بهتر است با امتیازهای ویژه‌ای که برای مؤلفین در نظر گرفته می‌شود، رویکرد تألیف بر ترجمه تقدم پیدا کند. با توجه به رویکرد جدید درس حرفه و فن نیاز به کتاب‌های کار، فعالیت و دانش‌افزایی که موجب تقویت مهارت‌های فنی دانش‌آموزان می‌شود بسیار محسوس است.

کتاب‌های کار باید به سمت تقویت روحیه فناورانه، کارهای گروهی و اجتماعی مهارت‌های تجربی و تجزیه و تحلیل اطلاعات و طراحی و ساخت و خودارزیابی، ارزیابی از اثر تولید شده نگارش شوند.

کتاب‌های ترجمه شده که جهت ارتقای علمی دانش‌آموزان بسیار مفیدند، باید بر اساس هدف‌ها و برنامه‌های درسی و تحولات آن و به‌روز بودن، تألیف شود.

به هدف از تألیف کتاب و نحوه استفاده آن توسط دانش‌آموزان و معلمان توجه بیشتری مبذول شود. از آن‌جا که استفاده از تصاویر و نمودارهای گویا، مثال‌ها، فعالیت‌های ساده در رغبت دانش‌آموزان و در تثبیت یادگیری بسیار مؤثرند، توصیه می‌شود مؤلفین محترم در این زمینه نیز تلاش بیشتری مبذول نمایند.

پیشنهاد می‌شود کتاب‌های برگزیده جشنواره، بعد از گذشتن از فیلتر دآوری، در اختیار مدارس قرار گیرند تا برای تجهیز کتابخانه‌های مدارس از آن استفاده شود.

هیئت داوران کتاب‌های آموزش ریاضی، در مجموع ۱۵۱ عنوان کتاب ریاضی را مورد بررسی قرار داده است. در بیانیه گروه رنگ و بویی امید بخش جریان دارد که بر اساس ملاحظه همین کتاب‌ها شکل گرفته است.

مطابق معمول بیشترین سهم مربوط به کتاب‌های کار و تمرین است که بیشترین مخاطب را نیز

به خود اختصاص می‌دهد. لذا به طور طبیعی تمایل مؤلفان و ناشران بیشتر به این حیطه معطوف می‌شود. جای خوش حالی دارد که آثار مناسب این بخش نسبت به گذشته تفاوت کرده و آثاری که استانداردهای ذریبط را رعایت کرده‌اند بیش از پیش به چشم می‌خورد.

در این دوره از جشنواره، تعداد آثار مربوط به دانش‌افزایی معلمان نسبت به دوره‌های پیش، سیر صعودی قابل توجهی دارد؛ اگر چه در این بخش هنوز نیاز به کار بیشتری احساس می‌شود.

رشد کتب تألیفی و کم شدن آثار ترجمه‌ای بیانگر توانایی نویسندگان ایرانی برای تولید آثار مناسب است و نشانگر عبور از مرحله تقلید و ترجمه صرف و بلوغ آثار تألیفی و بومی‌سازی‌های عمیق‌تر آثار ترجمه و تألیف است. هیئت داوران امیدوار است در آینده، شاهد آثار تألیفی فاخری باشد که در آماده‌سازی و سازمان‌دهی محتوایی، با آثار ترجمه‌ای منتخب به رقابت برخیزند و در آن‌ها به فرهنگ اسلامی ایرانی توجه بیشتری شده باشد.

توجه به ویرایش‌های علمی و ادبی متناسب با مخاطب از جمله مواردی است که باید بیشتر مورد نظر قرار گیرد.

در پایان، هیئت داوران به کمبود آثار مرجع از جمله فرهنگ ریاضی و دایره‌المعارف مناسب این سنین اذعان دارد و ناشران و مؤلفان را به سرمایه‌گذاری در این زمینه توصیه می‌کند؛ ضمن آنکه کماکان تنوع در فرم ارائه آثار وجود ندارد. زمینه مناسب دیگری که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. تولید آثاری متنوع در شکل، فیزیک و فرم ظاهری است که می‌تواند در جذب مخاطب مؤثر و از نظر اقتصادی مقرون به صرفه باشد. در این خصوص حداقل توجه به چاپ آثار رنگی برای پایه پایین دوره دبستان ضروری به نظر می‌رسد. توجه به ضمائم و سوق دادن دانش آموز، دست‌ورزی و ساخت دست‌سازه‌های اینترنتی به منظور ملموس کردن دانش ریاضی و کاربردی کردن آن نیز می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

بیانیه گروه داوری کتاب‌های زبان عربی

زبان عربی در برنامه آموزشی مقطع راهنمایی به عنوان بستر ساز زبان وحی و فرهنگ غنی اسلامی جایگاهی والا دارد. گروه داوران رشته زبان عربی، بر اساس این رویکرد فرهنگی، به بررسی کتاب‌ها پرداخته است.

گروه داوران آموزش زبان عربی متشکل از حمیدرضا حیدری، عیسی متقی‌زاده و حمیدرضا میرحاجی ضمن قدردانی از مؤلفان و ناشران، برخی از مهم‌ترین نکات مورد توجه خود را چنین یادآوری کرده‌اند:

تألیف کتاب‌هایی که پوشش‌دهنده اهداف برنامه درسی باشد ضرورت دارد؛ از جمله در زمینه

بیانیه گروه داوری کتاب‌های علوم تجربی

ترجمه و درک مطلب، مهارت‌های زبانی، فرهنگ لغت‌های متنوع توصیفی و تصویری در کتاب‌های کار و تمرین موجود، توجه و اهتمام به تمرینات متنوع از قبیل بازی‌ها و سرگرمی‌های آموزشی دیده نمی‌شود؛ بنابراین به مؤلفان و ناشران توصیه می‌شود در جهت رفع این کاستی‌ها در تألیف‌های آینده خود اقدام کنند.

از جمله نواقص تمرینات کتاب‌های کار موجود، بی‌توجهی به اصل «تنوع» و «خلاقیت» در ارائه تمرینات متناسب با موضوعات درس‌هاست؛ به طوری که در اکثر کتاب‌های کار وجه تمایزی به چشم نمی‌خورد.

امروزه اهمیت موضوع علوم تجربی در آشنا کردن دانش‌آموزان، با دانستنی‌ها، کسب و مهارت‌ها و نگرش‌های ضروری زندگی کاملاً آشکار شده‌است. اهداف برنامه درسی علوم تجربی در دوره آموزش عمومی (ابتدایی، راهنمایی) نیز با اشراف و توجه به این سه مقوله طراحی شده‌اند. توجه به اهمیت سواد علمی به عنوان بستری برای رشد و پویایی آموزش و ایجاد خلاقیت در ذهن و رفتار دانش‌آموزان، ناشران، مؤلفان و مترجمان این حوزه را موظف می‌سازد که با تولیدات خود مخاطبان را با مهارت‌های فرایندی، روش علمی و کسب نگرش‌های ضروری زندگی آشنا کنند.

گروه داوران علوم تجربی، با این مقدمه و با اشاره به ارتقای کیفی کتاب‌ها به جهات محتوایی و روشی، و بذل توجه به حوزه دانش‌افزایی دانش‌آموزان در ازای کم توجهی به سایر حوزه‌ها، این توصیه‌ها و پیشنهادهای لازم دیده است:

توجه به تألیف کتاب و سرمایه‌گذاری در این زمینه؛ در شرایط فعلی عمده کتاب‌هایی که در حوزه‌های مختلف آموزش علوم تجربی به دبیرخانه جشنواره رسیده است، ترجمه‌اند و بعضاً به علت عدم توجه کافی مترجم یا ناشر، دچار مشکلات فرهنگی و ارزشی‌اند. به نظر می‌رسد که در شرایط کنونی به منظور پاس‌داشت ویژگی‌های فرهنگی و ارزشی جامعه باید تدابیر ویژه‌ای برای تشویق و ترغیب مؤلفان و ناشران برای رشد تولیدات فرهنگی بومی (آن هم به صورت تألیفی) اندیشیده شود.

توجه به نیازها و علایق مخاطبان؛ توجه به نیازها و علایق مخاطبان به ویژه در دوره ابتدایی و کتاب‌های حوزه غیردانش‌افزایی اهمیت بسیار دارد؛ مثلاً در دوره ابتدایی توجه به قالب‌های داستانی و تخیلی در تولید کتاب، آن را برای مخاطبان خود جذاب‌تر می‌کند.

داشتن ارتباط و نقش در زندگی؛ بسیاری از کتاب‌ها به ویژه در گروه دانش‌افزایی اگر چه ظاهری جذاب داشتند، اما متأسفانه محتوای آن‌ها فاقد کاربرد در زندگی روزمره بود. این ویژگی یکی از

معیارهایی بود که مانع گذر کتاب از یک مرحله به مرحله بعدی می‌شد. به روز بودن محتوا؛ بسیاری از کتاب‌ها دارای محتوایی تکراری‌اند و مترجمان، مؤلفان و ناشران کم‌تر به مسائل و فناوری روز دنیا توجه داشته‌اند.

عدم توجه کافی مترجمان به اعتبار علمی اثر؛ گاهی اعتبار علمی متن اصلی کتاب مورد غفلت قرار گرفته است؛ به گونه‌ای که مترجم اشتباه‌های واضح و مشخص کتاب اصلی را نیز ترجمه کرده است. رخ دادن این امر بیشتر از آن ناشی می‌شود که مترجمان بعضاً در مورد کتابی که ترجمه می‌کنند فاقد تخصص لازمند و با ادبیات و اصطلاحات علمی خاص آن رشته آشنایی کافی ندارند و به صرف آشنایی به زبان انگلیسی به خود اجازه می‌دهند در هر حوزه علمی به ترجمه کتاب بپردازند. این امر گاهی منجر به انتخاب واژه و معادل‌های نادرستی برای یک واژه علمی خاص نیز می‌شود. متأسفانه تعدادی از کتاب‌ها با وجود داشتن ساختار خوب و سازمان‌دهی مناسب به علت داشتن غلط‌های علمی از ورود به مرحله بعدی بازماندند. بنابراین، ناشران باید علاوه بر توجه به اعتبار علمی اثر به تخصص و توانایی‌های مترجم یا مؤلف توجه فراوان داشته باشند.

نیاز به ویرایش علمی و ادبی؛ محتوای تعدادی از کتاب‌ها هنوز فاقد یک ادبیات و رسم‌الخط مناسب است. به نظر می‌رسد ناشران، مترجمان و مؤلفان کتاب‌های کمک آموزشی و کمک درسی، باید ادبیات و رسم‌الخط کتاب‌های درسی را الگوی کار خود قرار دهند تا مخاطبان آن‌ها با سهولت و راحتی بیشتری با این کتاب‌ها ارتباط برقرار کنند.

عدم توجه کافی به کیفیت ظاهری کتاب؛ اگر چه این امر ظاهراً بسیار روشن است اما هنوز برخی از ناشران به جذابیت فیزیکی کتاب، صفحه‌آرایی، قطع مناسب کتاب و حتی انتخاب نوع کاغذ توجه کافی ندارند.

نبود مقدمه مناسب؛ اگر چه ممکن است این امر به نظر کم بها بیاید، اما داشتن مقدمه‌ای مناسب در معرفی اثر در ابتدای کتاب می‌تواند در خواننده انگیزه بیشتری برای مطالعه ایجاد کند. موضوعی که در بسیاری از کتاب‌ها به فراموشی سپرده شده بود.

توجه به تولید کتاب در زمینه دانش‌افزایی، مهارتی و روشی برای معلمان؛ با توجه به پیشرفت روزافزون روش‌های آموزشی در دنیا و به‌کارگیری فناوری‌های نوین از جمله IT در زمینه تدریس و فقر محتوایی و روشی کلاس‌های ضمن خدمت در دوره آموزش عمومی، به نظر می‌رسد تولید کتاب‌هایی در این زمینه بسیار اهمیت دارد و از نیازهای جدی جامعه معلمان به شمار می‌آید. ناشران کتاب آموزشی باید با استفاده از کارشناسان و معلمان با تجربه، نسبت به تولید چنین کتاب‌هایی اهتمام فراوان داشته باشند.

تولید کتاب‌های کار و فعالیت مناسب؛ کتاب‌های کار و فعالیت رسیده به دبیرخانه جشنواره اغلب مشابه یکدیگر بودند و تولید کنندگان این کتاب‌ها به مسائلی مثل شناخت کافی از برنامه درسی، توجه به خلاقیت، طرح پرسش‌های مهارتی و نگرشی، طراحی پرسش‌های واگرا به جای

پرسش‌های تکراری همگرا، طرح فعالیت‌های مناسب و مکمل برای درک روشن‌تر محتوای کتاب درسی، خود ارزش‌یابی و... توجه کافی نداشته‌اند.

بیانیه گروه داوری کتاب‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)

گروه فناوری اطلاعات و ارتباطات یادداشت کوتاه خود را با اهمیت و نقش این فناوری در زندگی و به‌ویژه در آموزش و پرورش آغاز کرده و آن‌گاه سخن را به معیارها و ملاک‌های داوری کشانده است.

فناوری اطلاعات و ارتباطات، عرصه‌های مختلف اجتماعی را به اشکال مختلف تحت تأثیر قرار داده است. آموزش و پرورش رسمی در جهان نیز از این تحولات برکنار نبوده است و در میدانی رقابتی ناگزیر از آن شده است که خود را با تحولات ناشی از ورود فناوری اطلاعات و ارتباطات همراه کند. این امر به اشکال مختلف روی داده است. ورود دروس مربوط به این فناوری در برنامه درسی رسمی به عنوان واحدهای مستقل درسی؛ تلفیق فناوری اطلاعات و ارتباطات در دروس اساسی مانند علوم و ریاضی و سایر برنامه‌های درسی؛ الزام معلمان به گذراندن دوره‌های آموزشی که آنان را به مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات مجهز کند؛ ارائه دروس الکترونیکی در قالب‌های چند رسانه‌ای‌ها؛ ایجاد شبکه‌های آموزشی اینترنتی و استفاده معلمان از آن در جهت تقویت برنامه درسی رسمی؛ گسترش عرصه یادگیری از محیط رسمی مدرسه به فضای بیرون از آن و تدبیرهای دیگری که نشان می‌دهد امروزه در بسیاری از کشورهای جهان، نظام‌های آموزش و پرورش سعی بر آن دارند که معلمان و دانش‌آموزان را به این فناوری مجهز و آن‌ها را آماده زندگی در قرن جدید کنند. آموزش و پرورش کشور ما هم بیش از یک دهه است که تحولات جدید را ارج نهاده و در روزآمد کردن برنامه‌های درسی و تحول آن‌ها با توجه به این فناوری‌ها کوشیده است. این ضرورتی است گریزناپذیر که بقای آموزش و پرورش در گرو آن است. بی‌شک انتشار کتاب‌های مناسب در این حوزه و معرفی و قدردانی از نویسندگان و مترجمان آن‌ها می‌تواند به ارتقای کیفیت آموزش در کشور کمک کند. هیئت داوری گروه فناوری اطلاعات و ارتباطات بر این اساس، با توجه به معیارهای زیر به انتخاب کتاب برگزیده در این عرصه دست‌یازیده است.

■ تناسب و هماهنگی محتوای کتاب با برنامه درسی فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش

و پرورش

■ تطابق کتاب با ویژگی‌ها، علایق و نیازهای مخاطبان خود

■ صحت علمی محتوای کتاب

- سازمان دهی منطقی و علمی مناسب محتوای کتاب
- رعایت اصول زیباشناسی در ارائه مطالب
- ارائه فعالیت‌های توسعه‌ای و تکمیلی

بیانیه گروه داوران کتاب‌های هنر

بررسی مجموعه کتاب‌های هنر، گروه محترم داوری را به نکته‌های اصلی زیر رسانده است: از نظر کمیت و کیفیت تولید، بیشترین کتاب‌های بررسی شده، هم‌چنان به بخش ترجمه اختصاص داشت. این ویژگی گذشته از جنبه‌های مثبتش، به دلیل تعلق فرهنگی کتاب به سرزمین‌های دیگر، سبب می‌شود تصویرها و موضوعات کمتر از ویژگی‌های بومی برخوردار بوده، ناشران را به سمت دستیابی آسان به کتاب‌های تصویری و ترجمه شده هدایت کند.

بسیاری از کتاب‌های کاربردی، بیش از آن‌که به تقویت خلاقیت کودک و نوجوانان عنایت داشته باشند، به ساخت نمونه‌های ارائه شده و پیگیری مرحله به مرحله ساخت آن توجه نشان داده و کودک را در پیگیری مراحل ساخت، چندان آزاده نگذاشته‌اند؛ چنین فرایندی بیشتر به تقلید می‌انجامد تا برخورد خلاق. در این زمینه، تولید مجموعه کتاب‌های «دوباره نگاه کن» از سوی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، در سال‌های گذشته، بهترین مثال برای کتاب‌های هنری خلاق است.

کتاب‌سازی سهل‌انگارانه، ترجمه نه چندان روان و ترجمه تکراری آثار مشابه و حتی آثار یکسان، از آسیب‌شناسی‌های آشکار در تولید کتاب‌های هنر، به‌ویژه در بخش کتاب‌های کاربردی قلمداد می‌شود (از جمله کتاب‌های «کاغذ و تا»).

تلاش ناشران برای ارائه آثار مجموعه‌ای، از جمله مجموعه کتاب‌های «نگاه کن» نشر نظر، نشانگر علاقه ناشران به استمرار روند مطلوب در ارائه مطالب اطلاعاتی، دانش‌افزا و کاربردی است.

توجه به کیفیت مطلوب و گاه درخشان در روند کتاب‌سازی کتاب‌های هنر، رویداد مثبتی است که در چاپ آثار به چشم می‌خورد.

در تولید کتاب‌های نظری، فرایند طی شده اغلب بدون ذکر منابع معتبر و از زبان مؤلف شکل گرفته است؛ در حالی که ذکر منبع به اعتبار بیشتر کتاب می‌انجامد نه ضعف آن.

هم‌چنان با ضعف فراوانی در تولید کتاب‌های اطلاعاتی هنر، از جمله آشنایی کودکان و نوجوانان با هنرمندان بزرگ ایران و جهان، به ویژه در زمینه نمایش، موسیقی و ادبیات روبه‌رو هستیم. اگر از مجموعه کتاب‌های نشر نظر در زمینه آشنایی با هنرمندان بزرگ جهان و کتاب «اسم من

ون گوگ است - ترجمه» بگذریم، تقریباً اثر مطلوب دیگری در میان کتاب‌های چاپ شده به چشم نمی‌خورد.

بیانیه گروه داوری کتاب‌های مرجع

گروه داوری کتاب‌های مرجع با ابراز خوش‌بختی از در نظر گرفتن بخشی به نام کتاب‌های مرجع در جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، اظهار کرده‌اند که چنین بخشی در جشنواره بدون شک بخش مهمی از هدف‌ها و ضرورت‌های جشنواره را معنا می‌بخشد.

این گروه سپس با اشاره به نقش مهم کتاب‌های مرجع در رشد علمی دانش‌آموزان، فراگیرندگان و فعالان آموزشی، آن‌ها را ابزار آموزشی مفید و مناسبی خوانده‌اند که آموزش مبتنی بر کاوشگری و پژوهشی محور را گسترش می‌دهند. هیئت داوران همچنین با اشاره به برخی از ویژگی‌های مهم کتاب مرجع، به منظور ارتقای کیفیت کتاب‌های تولید شده در این حوزه، نکاتی را به پدیدآورندگان و ناشران محترم گوشزد کرده‌اند.

ضمن احترام به اهداف، معیارها و سلیقه‌های پدیدآورندگان و ناشران مختلف در انتخاب و انتشار کتاب‌های مرجع، خاطر نشان می‌سازد آنچه در این جشنواره در درجه اول مورد توجه قرار داشته، هم‌سویی اهداف کتاب‌ها با اهداف والای برنامه درسی بوده است. بنابراین، آن دسته از کتاب‌های مرجع که اهداف دیگری را دنبال کرده‌اند، موضوع بررسی این جشنواره قرار نگرفته‌اند. همچنین از بین کتاب‌هایی که با هدف «مرجع بودن» منتشر شده‌اند، شماری متأسفانه، بارزترین ویژگی‌های کتاب‌های مرجع را که همانا سهولت دسترسی به اطلاعات و مداخل است، نداشتند. بنابراین در مراحل گوناگون داوری حذف شدند.

هیئت داوران به منظور ارتقای کیفیت کتاب‌های تولید شده در این حوزه، موارد زیر را به ناشران و پدیدآورندگان پیشنهاد می‌کند:

گرچه انتخاب هوشمندانه و ترجمه شایسته کتاب‌های کشورهای دیگر، گام مهمی در تأمین منابع آموزشی مورد نیاز به شمار می‌رود، اما با توجه به تفاوت نظام‌ها، نیازها و روش‌های آموزشی کشورهای مختلف، ضرورت پرداختن به تألیف بومی کاملاً حس می‌شود.

توجه به اصول مرجع نویسی در تولید کتاب‌های این حوزه ضروری است.

لازم است به تناسب، بین تخصص علمی پدیدآورندگان (نویسندگان، مترجمان و ویراستاران) با موضوعات مندرج در کتاب توجه شود.

در انتخاب کتاب، به برنامه درسی و هدف‌های آموزشی آن توجه شود.

گرچه گام‌های نویدبخشی در راستای ارتقای کیفیت ظاهری و محتوایی کتاب‌ها در حال برداشته

شدن است، اما این موضوع هم‌چنان نیازمند توجه جدی‌تر ناشران است. در ترجمه کتاب‌های کشورهای دیگر، پاس‌داری از ارزش‌ها و دستاوردهای علمی و فرهنگی کشورمان باید مورد توجه باشد. بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و سایر شیوه‌های نوین تولید مراجع نیز پیشنهاد می‌شود. انطباق محتوای کتاب با نیازهای واقعی مخاطبان شایسته توجه است. هیئت داوری کتاب‌های مرجع هم‌چنین برخی از مهم‌ترین معیارهای داوری خود را چنین برشمرده است: دقت علمی، چه در متن و چه در رسانه‌ای تصویری، تناسب توضیحات ذیل هر مدخل با نیازها و توانمندی‌های ذهنی و هوشی مخاطب، توجه به زبان فارسی معیار و ارزش‌های فرهنگی جامعه، هم‌چنین روزآمدی، نوآوری و داشتن ساختار متناسب و هدف.

... ادامه در شماره بعد

طرح : مریم ترکمان

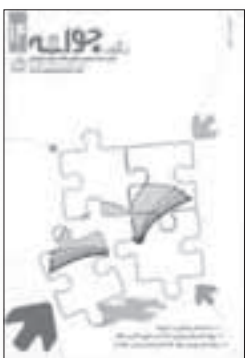

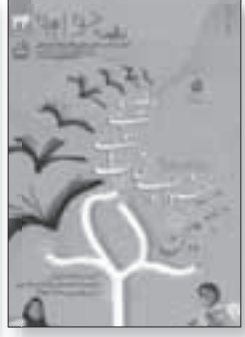

نمایش تصویری فصلنامه رشد جوانه
شماره ۱ الی ۳۰

**Bureau of Educational Aids
Publishing, the Organization of
Research and Educational
Planning
(Ministry of Education)**

“**Javaneh**” is an educational, analytical and research magazine which is published quarterly. It aims at giving information, disseminating research findings and interchanging ideas between scholars and publishers regarding supplementary textbooks and educational aids development process.

Considering objectives of the ministry of education, publishers try to improve their knowledge and job’s experience continually. Through this magazine, they also try to promote by using their existing potentials.